

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ANNELERİN DEPRESYON KAYGI STRES VE ÇOCUKLARINA
BAĞLANMA DÜZEYLERİNİN ÇOCUKLARININ DUYGUSAL VE
DAVRANIŞSAL SORUNLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tuba Nur DÜZ

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Programı

Ağustos, 2021

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ANNELERİN DEPRESYON KAYGI STRES VE ÇOCUKLARINA
BAĞLANMA DÜZEYLERİNİN ÇOCUKLARININ DUYGUSAL VE
DAVRANIŞSAL SORUNLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tuba Nur DÜZ
(Y1812.272003)

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali Yiğit KUTLUCA

Ağustos, 2021

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Annelerin Depresyon Kaygı Stres ve Çocuklarına Bağlanma Düzeylerinin Çocuklarının Duygusal ve Davranışsal Sorunlarına Etkisinin İncelenmesi” adlı çalışmamın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazdığımı ve yararlandığım eserlerin Kaynakça da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (27/07/2021).

Tuba Nur DÜZ

ÖNSÖZ

Tezimin her aşamasında bilgi ve deneyimi ile sabırla bana yol gösteren; değerli öneri, eleştiri ve katkılarıyla her zaman beni cesaretlediren ve destekleyen; adımlarımı daha sağlam atmama yardımcı olan; verdiği destekle bu zorlu süreci benim için kolaylaştıran; ben pes ettiğimde bile bana inanan, öğrencisi olduğum için hep çok şanslı hissettiğim ve hissedeceğim değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ali Yiğit KUTLUCA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aynı zorlu süreçten birlikte geçtiğim, omzumda elini hep hissettiğim, tezimin her aşamasında görüşlerini benimle paylaşan ve benim için sadece bir arkadaş değil her anlamda destekçim olduğunu hissettiren dostum Tuğba AYAN'a, Beni her zaman destekleyen tez sürecimde yol arkadaşım olan elini omzumdan hiç bırakmayan dostum Uzm. Melisa KAYAHAN'a ve tezimin çalışma grubunda yer alan, çalışmam için bana zaman ayıran değerli annelere kocaman teşekkür ederim.

Sadece tez sürecinde değil; beni her konuda destekleyen, elimden tutan, yükümü hafifleten tezimin her aşamasında benimle yorulup benimle mutlu olan canım ailem sevgili annem Nermin DÜZ ve sevgili babam Kasım DÜZ ve kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Ağustos, 2021

Tuba Nur DÜZ

ANNELERİN DEPRESYON KAYGI STRES VE ÇOCUKLARINA BAĞLANMA DÜZEYLERİNİN ÇOCUKLARININ DUYGUSAL VE DAVRANIŞSAL SORUNLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, erken çocukluk döneminde çocukları olan annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları üzerindeki olası etkisini incelemektir. Araştırmanın ikincil amacı ise annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeyleri ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının annenin yaşı, çocuk sayısı, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, medenî durum ve çalışma durumu değişkenlerine göre değişiminin istatistiksel anlamlılığı ortaya çıkarmaktır. Belirtilen amaçlara ulaşmak için nicel bir araştırma deseni olan *ilişkisel tarama yöntemi* kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formu olarak adlandırılan form içerisinde yer alan üç farklı nicel değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Bunlar; Yakın İlişkiler Envanteri (YİYE-II), Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS-42) ve Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA)'dir. Araştırma, 2020-2021 öğretim yılı güz döneminde İstanbul Anadolu Yakasında MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören anaokulu öğrencilerinin annelerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Toplam katılımcı sayısı 309'dur.

Tüm katılımcılara çocuk-anne ilişkileri değerlendirme formundaki ölçekler Google formlar aracılığıyla çevrimiçi ortamda uygulanmıştır. Bu şekilde toplanan nicel veriler yardımıyla araştırmadaki alt problemler yanıtlanmıştır. Bu veriler; Kolmogorov-Smirnov normallik testi, betimsel istatistik, Mann Whitney U ve Krusal Wallis H testleri, ANOVA, t-testi ve çoklu doğrusal regresyon analizleri ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçları; araştırmaya katılan annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının *düşük*, çocuklarına bağlanma kalitelerinin ise *güvenli* düzeyde olduğunu ortaya çıkarmıştır. *Çocuk sayısı, annenin eğitim ve gelir düzeyi* değişkenleri, annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin

toplamını ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı olarak etkilemektedir. Son olarak annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeyleri; çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını birlikte orta düzeyde ve anlamlı olarak yordamaktadır. Ulaşılan sonuçlar, mevcut literatür temelinde derinlemesine tartışılmış ve gerekli öneriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Depresyon, Kaygı, Stres, Bağlanma, Duygusal ve Davranışsal Sorunlar, Anne, Çocuk

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF THE DEPRESSION ANXIETY STRESS AND ATTACHMENT LEVELS OF THE MOMS ON THE EMOTIONAL AND BEHAVIORAL PROBLEMS OF THE CHILDREN

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the possible effects of depression, anxiety, stress and attachment levels of mothers with children in early childhood on emotional and behavioural problems of their children. The secondary aim of the study is to reveal the statistical significance of the change of depression, anxiety, stress and attachment levels of mothers and emotional and behavioural problems of their children according to the variables of mother's age, number of children, income level, education level, marital status and working status. The relational screening method, which is a quantitative research design, was used to reach the stated aims. Within the scope of the research, three different quantitative assessment scales in the form called the Child-Mother Relationship Evaluation Form were used. These are the Close Relationships Experiences Inventory (CREI-II), the Depression Anxiety Stress Scale (DASS-42), and the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). The research was carried out with the participation of mothers of kindergarten students studying in pre-school education institutions affiliated to the Ministry of National Education in the Anatolian Side of Istanbul in the fall semester of the 2020-2021 academic year. The total number of participants is 309.

Scales in the child-mother relationship assessment form were applied to all participants online via Google forms. Sub-problems in the study were answered with the help of quantitative data collected in this way. These data were analysed by Kolmogorov-Smirnov normality test, descriptive statistics, Mann Whitney U and Linear Wallis H tests, ANOVA, t-test and multiple linear regression analysis.

Analysis results revealed that the mothers participating in the study had *low* depression, anxiety, stress and their children's emotional and behavioural problems, while their attachment quality was at a *safe* level. The number of children, the variables of the mother's education and income level significantly affect the sum of

the depression, anxiety and stress levels of the mothers and the emotional and behavioural problems of their children. Finally, the mothers' depression, anxiety, stress and attachment levels predicted their children's emotional and behavioural problems at a moderate and significant level. The results reached were discussed in depth on the basis of the available literature and necessary recommendations were given.

Keywords: Depression, Anxiety, Stress, Attachment, Emotional and Behavioral Problems, Mother, Child

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ONUR SÖZÜ	v
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	xi
İÇİNDEKİLER	xiii
KISALTMALAR	xv
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xvii
I. GİRİŞ.....	1
A. Problem Cümlesi	5
1. Alt Problemler.....	5
B. Araştırmanın Amacı.....	5
C. Araştırmanın Önemi	5
D. Araştırmanın Varsayımları	9
E. Sınırlılıklar	9
F. Tanımlar	9
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	11
A. Anne-Çocuk İlişkisi ve Önemi	11
B. Depresyon ve Annelik	14
C. Stres ve Annelik.....	16
D. Kaygı (Anksiyete) ve Annelik.....	20
E. Bağlanma Teorisi	21
1. Bowlby'nin Bağlanma Kuramı.....	23
2. Çocuk Bağlanma Stilleri.....	25
3. Yetişkin Bağlanma Stilleri.....	26
F. Çocukta Duygusal Gelişimi Etkileyen Faktörler	28
G. Çocukta Davranış Sorunlarını ve Etkileyen Faktörler.....	32

H. Annelerin Stres Depresyon ve Kaygı Durumlarını Etkileyen Faktörler.....	35
I. Literatürdeki Araştırmalar.....	37
1. Ulusal Çalışmalar.....	38
2. Uluslararası Çalışmalar.....	45
III. YÖNTEM.....	52
A. Araştırmanın Deseni.....	52
B. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	53
C. Veri Toplama Araçları.....	53
1. Demografik Bilgiler (DB).....	54
2. Yakın İlişkiler Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II).....	54
3. Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS-42).....	55
4. Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA).....	56
D. Veri Toplama Süreci.....	57
E. Verilerin Analizi.....	57
IV. BULGULAR.....	58
A. Birinci Alt Problemin Cevaplanmasına Yönelik Bulgular.....	59
B. İkinci Alt Problemin Yanıtlanmasına Yönelik Bulgular.....	61
C. Üçüncü Alt Problemin Yanıtlanmasına Yönelik Bulgular.....	86
D. Dördüncü Alt Problemin Yanıtlanmasına Yönelik Bulgular.....	92
V. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	94
A. Tartışma.....	94
B. Sonuçlar.....	98
C. Öneriler.....	99
VI. KAYNAKLAR.....	100
EKLER.....	120
ÖZGEÇMİŞ.....	130

KISALTMALAR

DB	: Demografik Bilgiler
GGA	: Güçler ve Güçlükler Anketi
YIYE	: Yakın İlişkiler Envanteri
DASS-42	: Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
KMO	: Kaiser Meier Olkin
SDQ	: Strengths and Difficulties Questionnaire
AAQ	: Yetişkin Bağlanma Stili
LAS	: Sevgi Tutum Stili

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1 Katılımcı Annelere Dair Tanıtıcı Bilgiler	53
Çizelge 2 Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi Sonuçları	59
Çizelge 3. Çocuk-Anne İlişkilerine Dair Betimsel İstatistik Sonuçları	60
Çizelge 4. Depresyon Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	62
Çizelge 5. Depresyon Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	63
Çizelge 6. Depresyon Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	64
Çizelge 7. Depresyon Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları	65
Çizelge 8. Depresyon Ortalama Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları.....	66
Çizelge 10. Kaygı Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları	67
Çizelge 11. Kaygı Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	67
Çizelge 12. Kaygı Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	68
Çizelge 13. Kaygı Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	69
Çizelge 14. Kaygı Ortalama Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları.....	70
Çizelge 15. Kaygı Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları	70
Çizelge 16. Stres Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları	71
Çizelge 17. Stres Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	72
Çizelge 18. Stres Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	73
Çizelge 19. Stres Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	74
Çizelge 20. Stres Ortalama Puanlarının Medeni Duruma Göre U-Testi Sonuçları ...	75
Çizelge 21. Stres Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları	75
Çizelge 22. DASS-42 Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	76

Çizelge 23. DASS-42 Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	77
Çizelge 24. DASS-42 Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	78
Çizelge 25. DASS-42 Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları	79
Çizelge 26. DASS-42 Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları.....	79
Çizelge 27. DASS-42 Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları.....	80
Çizelge 28. YİYE-II Ortalama Puanlarının Yaşa Göre betimsel İstatistikleri	81
Çizelge 29. YİYE-II Ortalama Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Sonuçları	81
Çizelge 30. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Betimsel İstatistikleri.....	82
Çizelge 31. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre ANOVA Sonuçları	82
Çizelge 32. YİYE-II Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri.....	83
Çizelge 33. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre ANOVA Sonuçları	83
Çizelge 34. YİYE-II Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri.....	84
Çizelge 35. YİYE-II Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları.....	85
Çizelge 36. YİYE-II Ortalama Puanlarının Medeni Duruma Göre t-testi Sonuçları.	85
Çizelge 37. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çalışma Duruma Göre t-testi Sonuçları	86
Çizelge 38. GGA Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları	87
Çizelge 39. GGA Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	88
Çizelge 40. GGA Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları	89
Çizelge 41. GGA Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları.....	90
Çizelge 42. GGA Ortalama Puanlarının Aile Beraberlik Durumu Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları	91
Çizelge 43. GGA Ortalama Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları.....	91
Çizelge 44. Çocukların Duygusal ve Davranışsal Sorunlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	92

I. GİRİŞ

Bebeğin anneye bağlanmasında ön koşul içgüdüsel olan annelik duygusudur. Karşılıklı şekilde oluşturulan ilişki ile bebek ve anne arasında bir bağ ve etkileşim oluşmaktadır. Bu ne kadar erken ve sağlıklı kurulursa annelik duygusu ve çocukta güven duygusu o derece güçlü olmaktadır. Ayrıca anne ve çocuk arasındaki ilişkide, fedakârlık, annelik şefkati, anne sevgisi, koruma ve evlat sevgisi de oldukça önemlidir. Anne-bebek arasında oluşturulan bağın, gebelik döneminden itibaren doğum sonrası gelişim dönemlerinde ve yaşam boyunca etkisini devam ettirdiği hatta nesiller arası aktarıldığı görülmektedir (Nacar ve Gökkaya, 2019).

Bebeklerin ilk on sekiz ay içerisindeki eğitimleri, yetiştirilme usulü ve onunla kurulan duygusal etkileşim bebeklerde güven duygusunu geliştirmektedir. Bu duygu ile birlikte çocuk ve anne arasında pozitif bir bağlanma meydana gelmektedir. Bağlanma, zihinsel gelişim paralelinde, çevrede bulunan insanların göstermiş olduğu duygu ve tutumlarla biçimlenen, iki insan arasındaki yakın duygusal bağ şeklinde ifade edilmektedir (Aydoğan vd. 2012).

İnsanlar bebeklikte, çocuklukta, ergenlikte ve yetişkinlikte devamlı iletişim kurmuş oldukları bireylere yönelik bağlanma tutumu göstermektedir. Bağlanma olayının ilk defa karşılaşıldığı bebeklik çağında meydana gelen bağlanma ise sadece çocukluk ile sınırlı olmayarak hayat süresince devam eden bir olaydır. Çocuğun ilk, anneye olan ilişkisi sonraki hayatındaki bağlanmalar için örnek olmaktadır (San-Bayhan ve Artan, 2014).

Çocuk büyüme evresi sürecinde ailesi ile kurmuş olduğu etkileşimler ile çıkarmış olduğu neticeleri benimseyerek kişiliğinin ve psikolojik yapısının temellerini atmaktadır. Kişilik gelişimi ise çocukların ve gençlerin her açıdan sağlıklı yetiştirilmeleri bakımında önemli olmaktadır. Bebeğin doğduğu sırada annesi ile kurmuş olduğu iletişim önceden yalnızca bebeğin biyolojik varlığının devamına hizmet etmekte iken sonrasında bu etkileşim şekli içselleştirilerek çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik çağlarında yaşamının bütün yönlerini etkilemektedir (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2015).

Ebeveynlerin boşanmaları sonucunda çocuğun ebeveynlerinin birinden ayrı kalmak mecburiyetinde olması ve yeni hayatına uyum sağlamada yaşadığı sorunlar hem annenin hem de çocukların psikolojik çöküntü, depresyon, içe kapanıklık gibi davranışsal bozukluklar; şiddet, suça eğilim ve saldırgan davranışlar gibi davranışsal ve okul başarısızlığı gibi akademik sorunlar yaşamasına yol açmaktadır (Amato vd. 2011; Kasuto, 2017).

Bağlanma duygusu gittikçe gelişmekte olan ve farklılaşan ayrıca diğer gelişim alanlarına da etki eden önemli duygulardandır. Bebekler doğdukları an itibariyle bakıma ve korumaya muhtaç olmaktadır. Kuşkusuz ki bu çağında kendine en yakın birey olan ve bütün gereksinimlerini gideren annesi ile etkileşim içerisinde olurlar. 0-2 yaş çağında anne ile çocuk arasındaki bu etkileşim çocuklarda güven duygusunun ve çocuk ve anne arasında bağlanmanın meydana gelmesinde etkilidir. Bebek ise ebeveynlerine gereksinimleri ile ilgili işaretler vermektedir. Erik Erikson'un psikososyal gelişim teorisi, ilk ve tartışmasız en etkili yaşam boyu gelişim teorisidir. Buna göre gelişim, bireyin yaşamı boyunca bilişsel, duygusal ve toplumsal yönleriyle ele alınmalıdır. Ayrıca bu yönlerin birbiri arasındaki bağ yadsınamaz bir gerçektir (Syed ve Mclean, 2017). Burada toplum ve anne-baba arasındaki dinamiklerin önemli olduğu ve bebeğe yansımaları dikkat çekmektedir. Bebek eğer erken yıllarda anne bağlanmasını güvenli bir şekilde sağlarsa gelecek dönem psikososyal gelişimini daha güvenli bir şekilde gerçekleştirir (Atak, 2011). Bu biyo-psikososyal yaklaşım, gerontoloji, kişilik gelişimi, kimlik oluşumu, yaşam döngüsü gelişimi ve daha fazlası dâhil olmak üzere birçok çalışma alanını etkilemiştir (Orenstein ve Lewis, 2020).

Erikson, çocuklara güven hissinin edindirilmesinde en önemli dönemin 0-1 yaş temel güvene karşı güvensizlik dönemi olduğunu ifade etmektedir. Bu yaş döneminde anne ve çocuk arasındaki ilişki olumlu olduğu zaman anne çocuğun bedensel ve psikolojik gereksinimlerini giderdiğinde güven duygusu oluşmaktadır. Bu şekilde dünya çocuk için güvenilir bir alan ortamına gelmektedir. Güven duygusunun edinilmesi ile birlikte çocuklarda bilhassa çoğu duygusal gelişim alanında gelişme görülmektedir. Bunlardan biri de çocukların duygusal gelişimidir. Bireyler hissettiklerini rahatlıkla ifade edebilmek için duygusal ifadeler gereksinim duymaktadırlar. Doğru duygusal ifadeleri tercih etmede ise çocuklukta örnek olan ebeveynlerin etkisi oldukça fazladır (Eryılmaz, 2010). Bireyler büyüdükçe ve çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik

döneminde yeni kararlar ve dönüm noktaları ile yüzleştikçe psikolojik direnç noktaları ortaya çıkar. Her aşama, biri olumlu/sözdizimsel ve olumsuz/distonik olmak üzere iki karşıt psikolojik eğilimle tanımlanır. Bu sürecin kalitesi anne-baba ilişkilerine bağlı olarak farklılaşabilir (Degges-White, 2017). Bebeğin ihtiyacını uzun bir zaman sonrasında gideren aileler bebeğin kızmasına yol açar ve sakinleştirirken güçlük yaşarlar. Bebeğin ihtiyaçlarını zamanında gideren ve yeterli ilgi sağlayan aileler ise bebeğin duygularını yansıtmada olumlu adımlar atmış olurlar. Duygusal bağ oluşturma meyilli ve ihtiyacı bebeklerin yaşamlarını devam ettirmeleri için gerekli olmaktadır (Çukur, 2011).

Bowlby (1980) tarafınca geliştirilmiş olan bağlanma kuramı, hayatın ilk zamanlarında bebek bakımını birinci oranda üstlenen bireyle bebek arasında oluşturulan ve geliştirilen ilişkilere bağlanmaktadır. Bebeklerin ebeveynleri ile yaşamış oldukları ilk ilişkiler hayat süresince diğer bireylerarası ilişkilerinde de yansımaktadır ve bu ilişkilerinin temelini atmaktadır. Bebeklikteki bağlanma terimi, belli bir bireye olumlu tutumlar sergilenmesi, zamanın önemli bir bölümünün o kişi ile birlikte geçirilme arzusu, herhangi bir korku oluşturan obje ya da durumlar karşısında o kişinin hemen aranması, bağlanılan kişinin varlığının istenilmesine aynı zamanda rahatlama hissinin olması gibi duygu ve davranış durumlarının hepsini kapsamaktadır. Bu kuram yalnızca kişiliği ve psikopatolojiyi değil, aynı zamanda psikoterapi süreç ve ilkelerini anlamak için de sonuçları olan yaşam boyu gelişim üzerine en etkili bakış açılarından biridir. Bowlby bir psikiyatrist, psikanalist ve psikoterapist olmasına rağmen, bağlanma teorisi üzerine yapılan araştırmaların çoğu gelişimsel ve sosyal psikologlar tarafından yürütülmüş ve bağlanmanın normatif yönlerine odaklanmıştır. Bununla birlikte, başlangıcından itibaren Bowlby, bağlanma teorisini sadece hem normal hem de psikopatolojik gelişim için değil, aynı zamanda özellikle psikoterapi ile ilgili olarak kavramsallaştırmıştır (Bowlby, 1973).

Bowlby'e (1980) göre çocukla anne arasındaki bağlanmanın meydana gelmesindeki esas unsurlar; daha çok olarak gördüklerini diğerlerinden ayırmayı öğrenme ve onları tercih etmeye eğilim, tanıdığı kişiye yakın kalma isteği ve tanımadığı kişiden kaçınma arzusu, gibi bağlanma davranışı gösterebilmektedir. Bağlanma kuşkusuz bireyi çocukluğundan yetişkinliğe dek izleyecek ve ilerideki hayatını etkileyecektir. Bağlanmanın yanında çocuğun yetiştirilme davranışı ve ebeveynlerinin ona yaklaşım tarzları çocuğun şu an ki kişiliğini biçimlendirecek ve geleceğini yönlendirecektir.

Örneğin Ainsworth vd. (2015), Uganda'daki çocuklarla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, çocukların bağlanma stillerini güvenli, güvensiz-kaçınan ve güvensiz-kaygılı/kararsız şekilde üç gruba ayırmışlardır. Çalışma kapsamında, erken çocukluk dönemlerinde anneleriyle güvenli bağ kuran çocukların gelecek dönemlerde kendilerine güvenen, mutlu, işbirlikçi, yaratıcı ve akademik olarak daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre çocuğun yaşı kaç olursa olsun güvensiz bağlanmanın çocuklarda endişe, depresyon ve farklı davranış sorunlarına neden olduğunu göstermektedir. Annelerin tutumları ve bağlanmaları çocuğun sağlıklı bir gelişim göstermesini ve sağlam sosyal ilişkiler oluşturmasını etkileyeceği için oldukça fazla dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Olumlu çocuk yetiştirme tutumları, çocuğun gelecekte kendisine ve topluma yararlı bir birey olmasına katkı sunacağı gibi olumsuz çocuk yetiştirme davranışları da farklı davranış sorunları olarak geri dönebilmektedir. Şayet ebeveynler sorumluluklarını yerine getirmezse davranış ve uyum sorunlarının görülmesi kaçınılmazdır.

Okul öncesi çocukların anneleri, ebeveyn olarak yeni rollerini üstlenmekte zorlanabilirler. Örneğin, okul öncesi çocukların anneleri, ebeveynliğe geçiş döneminin hayatlarının en zor dönemi olduğunu bildirmişlerdir (Leigh ve Milgrom, 2008). Okul öncesi çocukların anneleri için ebeveynlik, annenin depresyobhn, kaygı ve stres belirtilerindeki artışın en belirsiz olduğu döneme rast gelmektedir. Aynı zamanda olumlu duygular ve mutlulukta bir azalma ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir (Chung ve Choi, 2014). Bu nedenle Erikson'un gelişimsel teorisi özelinde erken yaşlardaki sosyo-duygusal dinamiklerin gelecek duygu-durumsal ve psikolojik iyi oluş üzerindeki olası etkisine dayanarak özellikle annenin bağlanma kalitesi ve stres, kaygı ve depresif durumlarının çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının önemli bir yordayıcısı olduğu düşünülmüştür.

A. Problem Cümlesi

Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma seviyeleri çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1. Alt Problemler

1. Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kaliteleri ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları ne düzeydedir?
2. Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kaliteleri; yaş, medeni durum, çocuk sayısı, gelir ve eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
3. Çocukların duygusal ve davranışsal sorunları; aile beraberlik durumu, kardeş sayısı, ailenin gelir ve annenin eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
4. Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeyleri çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

B. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, annelerin depresyon kaygı stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarına etkisini incelemektir. Araştırmanın ikincil amacı ise yaş, medeni durum, çocuk sayısı, gelir ve eğitim düzeyi değişkenlerinin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kaliteleri ve çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı olarak farklılaştırıp farklılaşmadığını tespit etmektir.

C. Araştırmanın Önemi

Bir insanın hayatı boyunca devamlı ilerlemesini ve değişmesini gösteren süreç gelişim olarak ifade edilmektedir. İnsanları psikolojik yönden incelemekte olan bilim dallarının önemli bir kısmı en önemli gelişim evrelerinin hayatın ilk yıllarında olduğunu ifade etmektedir. Pek çok teorisyene göre, kişilik ve kimliğin temelleri erken çocukluk döneminde atılmaktadır (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1982). Bağlanma teorisinin temel ilkelerinden biri, çocukların deneyimlediği bakımın

kalitesinin, çocuğun ihtiyaç duyduğu zamanlarda anneye güvenebileceği güvenli bir bağlanma geliştirme olasılığını etkilemesidir (Bowlby, 1982). İkinci bir temel ilke, anneye güvenli bir ilişki kurmanın çocuğun sağlıklı sosyal ve duygusal uyumunu geliştirmesi üzerindeki etkisidir. Bu durum, özellikle annenin çocuğuna bağlanmasının ve depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin çocuğun duygusal ve davranışsal sorunlarını etkileyebileceği tezini ortaya çıkarmıştır. Bağlanma ve depresif belirtiler arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar bu değişkenler arasında karşılıklı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Örn. Graham ve Easterbrooks, 2000; Kerns vd. 2010). Ayrıca, kaygı da dâhil olmak üzere birçok değişkenin bağlanma modeli ile ilişkili olabileceği öne sürülmüştür (DeKlyen ve Greenberg, 2008).

Çocukluktaki ilk yaşantılar, bilhassa çocuğun ihtiyaçlarını gideren anne veya diğer bakım veren kişilerle geçirilen yaşantılar yetişkin yaşamına yön vereceği için oldukça önem arz etmektedir (Ferreira vd. 2016). Annenin çocuğundan gelen iletilere uygun tepkiler göstermesi, duyarlı olması, onun çocuğuyla arasında oluşturulacak olan bağlanma ilişkisini etkileyecektir. Anne ve çocuk bağlanma ilişkisini annenin bağlanma şekilleri etkilemektedir (Yueming, 2015). Çünkü anne, kendi bağlanma şekline göre çocuğunun gereksinimlerine yanıt verecektir. Bağlanma ilişkisinde annenin gösterdiği tepkiler, gösterdiği duyarlılık ve kendi bağlanma şekilleri, çocuğun bağlanma davranışına etki edecek ve çocuklukta edinilmiş olan bu bağlanma davranışları gelecekte yakın ilişkilerde, kendisi anne-baba olduğunda; anne-babalık tutumlarında etkin olacaktır. Böylece çocuğun bağlanma davranışları annenin bağlanma stilleri tarafından etkilenmiş olacaktır ve bağlanmanın nesiller arası aktarımı sağlanabilecektir. Çocuğun sağlıklı gelişimi büyük ölçüde ebeveyn-çocuk etkileşiminden etkilenir ve güvenli bir ebeveyn-çocuk bağlanması, çocuk gelişiminin çeşitli alanlarındaki olumlu sonuçlarla tahmin edilebilir bir şekilde ilişkilidir. Bununla birlikte, ebeveyn-çocuk ilişkisi, kalitesini azaltan ve dolayısıyla kısa ve uzun vadeli çocuk psikolojik sağlığında olumsuz bir rol oynayan çeşitli psikososyal ve sosyo-demografik risk faktörlerinden etkilenebilir (De Falco vd. 2014).

Duygusal yetenekleri gelişmemiş erken çocukluk dönemindeki çocukların yaşlıları ile ilişkileri zayıf olmaktadır ve sosyal ilişkilerde karşı taraftaki yaşıt veya yetişkine saldırganlık, öfke, kızgınlık tepkilerini kullanma yöneliminde olurlar. Böylelikle

duygusal yeteneklerin bebeklik ve çocukluk çağında edindirilmesi ve geliştirilmesi ciddi önem arz etmektedir. Çünkü bu dönem çocuğun beyin gelişiminin en hızlı olması ile birlikte öğrenilen yeteneklerin hayatı boyunca çocuğun yaşamına etki etmesinde önemli roldedir (Eryılmaz, 2010). Gelişim yönünde ele alındığında genellikle erken çocukluk dönemindeki çocuklar birçok duyguyu tanıyabilmekte ve sebeplerinin neler olabileceğini kestirebilmektedir.

Çocuk hayatı boyunca yanında taşıyacak olduğu karakterini, öncelikle ailesi ile biçimlendirmektedir. Sonrasında ise bu sürece erken çocukluk dönemi eğitim kurumları dâhil olmaktadır. Yaşamın ilk altı yılında kazanılan çoğu bireysel, sosyal ve duygusal kazanım çocuğun gelişim süreci süresince onunla beraber kalmaktadır. Anne ve babanın çocuklarının bu önemli yaş dönemlerinin değerini bilmesi çocuğun gelecekteki hayatı için çok fazla önem arz etmektedir. Gelişim dönemlerinin önemli kısımlarında çocuklar bazı psikososyal problemlerle karşılaşabilmekte bu problemlerle çeşitli duygusal ve davranışsal tepkiler gösterebilmektedirler (Çukur, 2011).

Erken çocukluk döneminde, çocuğun okul yaşamına geçerken aile fertleri ve yakın çevresi ile kritik bir dönem içerisinde. Bu dönemde çocuklar duygusal gelişimde önem arz eden gelişmeler kaydetmekte, anne ve babası ile kurmuş olduğu ilişkilerden kazandıkları davranışları yaşatların aktarmakta ve aynı zamanda yaşatlarından etkilenecek gelişimlerini devam ettirmektedir (Buyse vd. 2008). Çocukların güçlü sosyal bağlara normal davranışlara sahip olması, onların biyolojik sağlığına kadar etki etmektedir. Erken çocukluk dönemi çağındaki çocuklar için en önemli durum akran ilişkileri, davranışsal durumlar, duygusal gelişimlerdir. Bunların gelişmesinde anne ve babanın çok büyük etkisi bulunmaktadır. Özellikle anne bebeğe ya da çocuğa daha yakın ilişkide olduğundan çocuk açısından annelerin yaşadığı depresyon, stres vb. durumlar çocukların davranışlarına etki edebilmektedir. (Arewasikporn, Davis ve Zautra, 2013). Davranış problemi, çocuğun kendisi veya başkaları için problem oluşturan bazı davranışlar göstermesidir. Çocuğa bir davranışı yapmaması belirtildiğinde çocuğun o davranışı yapmaması gerektiğini anlamasına karşın davranışı yineleyerek yapma durumu davranış bozukluğu olarak isimlendirilmektedir. Günümüzde boşanmaların artması ve çocuklar üzerindeki fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin üzerinde olumsuz etkileri, annelerin bu sebeplerden ötürü depresyon, stres gibi sorunlar yaşaması çocuklarda davranış

problemlerine yol açmaktadır (Buyse vd. 2008). Okul öncesi ve erken ilkököl çocukları için, anne-çocuk bağlanmasının kalitesi, örneğin, sınıftaki saldırganlık gibi dışsallaştırma davranışıyla ilişkilidir (DeMulder vd. 2000). Bununla birlikte, anne-çocuk bağlanma kalitesi ile daha sonraki sosyo-duygusal gelişim arasındaki ilişkiler, diğer ilişkiyel etkilere göre daha kuvvetlidir.

Yükselmiş depresyon ve anksiyete belirtileri perinatal dönemde yaygındır ve kadınların yaklaşık %10-15'ini etkiler (Bennett vd. 2004) ve buna kadınlar ve çocuklarının ileriki yaşamları için olumsuz sonuçlar eşlik eder (Deave vd. 2008; Pearlstein vd. 2009). Okullaşma ile birlikte ve özellikle erken çocukluk döneminde annelerin bağlanma kaliteleri de bu değişkenlerle birleşince çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının oluşmasına sirayet eder (Landrum, 2017). Annelerin çocuklarına bağlanma, stres, kaygı ve depresyon durumlarının çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını yordama derecesine ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Örneğin annelerin bağlanma özellikleri ile çocuklarının ruhsal ve davranışsal sorunları arasındaki ilişkiyi inceleyen Ahmadova (2019) 13-17 yaş aralığındaki çocuklar ve anneleriyle çalışmıştır. Diğer yandan Chung ve Choi, (2014) *annenin iyi oluşu ile erken yaşlardaki çocuklarına bağlanma düzeylerini*, Keleş (2019) ve Akbaş vd. (2019) *depresyon ve kaygı düzeylerini*, Cowan vd. (2019) *ebeveyn bağlanmasının davranış problemleri üzerindeki etkisini*, Özcan vd. (2016) *bağlanmanın psikiyatrik yordayıcılarını*, Özmen, (2013) ve Villodas vd. (2018) *annenin depresyonu ile çocuğunun davranış problemleri arasındaki ilişkiyi* araştırmışlardır. Görüldüğü üzere bu araştırmalar, yukarıda bahsedilen değişkenlerin ya tekil ya da ikili olarak ele alındığı araştırmalardır. Özellikle erken çocuklukta, annenin çocuğunun sosyo-duygusal ve davranışsal gelişimi üzerindeki rolü (Thompson, 2008) dikkate alındığında; annenin bağlanma, depresyon, kaygı ve stres durumlarının çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları üzerindeki etkisinin bir arada ele alınması önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın temel amacı, annelerin depresyon kaygı stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını belirlemektir.

D. Araştırmanın Varsayımları

Yapılan bu çalışmada;

1. Çalışmaya katılan annelerin sorulara içtenlikle ve tarafsız yanıt verdikleri,
2. Çalışmaya katılan annelerin soruları doğru algıladıkları
3. Çalışmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırılmak istenen alanı yansıttığı,
4. Çalışmaya katılan annelerin demografik bilgi formunu doğru bir şekilde doldurdıkları,
5. Kullanılan veri toplama araçları, annelerin kaygı stres ve bağlanma düzeylerinin çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarına etkisini ölçmede yeterli düzeye sahip olduğu varsayılmaktadır.

E. Sınırlılıklar

Yapılan çalışmanın sınırlılıkları şu şekilde sıralanabilir:

1. İstanbul il merkezindeki 3-7 yaş grubu çocuğa sahip olan anneler ile sınırlıdır.
2. Araştırmadan elde edilecek bulgular, araştırmada kullanılan veri toplama aracı ile ulaşılan neticelerle sınırlıdır.
3. Araştırma 2020-2021 öğretim yılı araştırma verileri ile sınırlıdır.
4. Bu araştırma gönüllü 300 anne ile sınırlı tutulmuştur.
5. Yakın İlişkiler Envanteri 36 madde Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği 42 madde, Güçler Güçlükler Anketi 25 madde ile sınırlıdır.

F. Tanımlar

Erken Çocukluk Dönemi: Çocuğun doğum ile başlayan ve ilkokula başladığı döneme kadar geçirmiş olduğu dönemde fiziksel, sosyal ve ruhsal olarak gelişimi tamamlama sürecidir (Eryılmaz, 2010).

Kaygı: Kişinin korku verici ya da tehdit edici bir duruma karşı vermiş olduğu fiziksel ve psikolojik bir tepkidir (Tura, 2017).

Depresif belirti: Psikolojik bakımdan kendini zayıf hissetmek, yeme tutumlarında bozulma, uyku sorunların ortaya çıkması, bitkinlik hali, kendini yetersiz görme,

dikkat eksikliği ve kararsızlık, yineleyen yaşamını sonlandırma fikirlerinin olması gibi bireyin artık hiçbir etkinlikten keyif almaması, kendini gerçek hayattan soyutlayıp günlük hayat becerilerinde işlevselliğini yitirmesi durumudur (Sümer, 2012).

Bağlanma kalitesi: Duygusal bağ oluşturma ihtiyacı ve yönelimi, yeni doğan bebeklerin yaşamlarına devam edebilmeleri için gerekli ve gelişimsel bakımdan fonksiyonel olan bağlanma mekanizmasını ifade etmektedir (Bowlby, 1982).

Duygusal ve davranışsal bozukluklar: Bilişsel, duygusal veya sağlık unsurları ile açıklanamayan öğrenme yetersizlikleri, yaşlılar ve yetişkinlerle doyurucu ilişkiler oluşturamama normal şartlarda uygun olmayan davranışlar veya duygular, mutsuzluk ve depresyon, eğitim gördüğü yerlerle ilgili sorunlarla ilgili korku veya fiziksel belirtiler geliştirme eğilimi gibi özelliklerin bir veya birden fazlasını uzun süreli olarak sergileme ile oluşan ve tüm yaşam becerilerinin etkileyen problemler şeklinde ifade edilmektedir (Uyanık, 2014).

Stres: Vücudun bazı olumsuz olgulardan etkilenmesi, bunlara fiziksel ve psikolojik tepkiler vermesi durumudur (Özek, 2011).

Depresyon: Meydana gelen çeşitli olumsuz olgular sonucunda oluşan bir ruhsal bozukluk ve bunun sonucunda ortaya çıkan deformasyonları içeren durumdur (Erdem,2010).

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde tezin kuramsal çerçevesine ait başlıklar olan anne ve çocuk ilişkisinin önemi, depresyon ve annelik, stres ve annelik, kaygı (anksiyete) ve annelik, bağlanma stilleri ve literatür de daha önce yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

A. Anne-Çocuk İlişkisi ve Önemi

Çocukların gelişimlerinde birçok etken rol almaktadır. Bu etkenlerin bir bölümünü çevresel etkenler meydana getirirken diğer bir kısmı da genetik etkenlerden meydana gelmektedir. Ailenin sosyo-ekonomik durumu ve çocuğun yetiştiği toplum çevresel etkenleri meydana getirmektedir. Çocuğun psikolojik durumu ve gelişimini belirtilen etrafindaki etkenlerin önem ifade eden seviyede etkilediği görülmüştür.

Çocuklar aile içerisinde ilk ilişkisel deneyimlerini anneleri ile gerçekleştirmektedirler. Bu bağ çocuk daha doğmadan kurulmaktadır. Anne rahmindeki çocuk ilk an itibarıyla annenin ruhsal ve duygusal durumunu hissedebilmektedir. Winnicott (2010)'a göre *yeterince iyi anne* çocuğun ihtiyaçlarına uyum sağlayabilen ve bu ihtiyaçları aktif olarak giderebilen bireydir. Çocuğun ilişki kurma becerisinin gelişim gösterebilmesi ve anne ile güvenli bir bağ sağlayabilmesi adına başlarda bu gereksinimlerin noksansız bir biçimde giderilmesi gerekmektedir. Depresyon seviyesi yüksek bir anne bu gereksinimleri karşılamakta güçlük çekmektedir.

Annelik, annede bakım verme davranışlarının oluşturulmasına destek olan hormonal ve nörobiyolojik değişiklikler ile karakterizedir (Swain vd. 2014). Araştırmacılar bakım vermeyi, bağlanmayı ve senkronizasyonu tetikleyen biyo belirteçlerle zamanla daha fazla alakadar olmaya başladıkça, sinir sisteminin gelişmesinde ve ilişki kurmanın/sosyalliğin ifadesinde önemli bir rol aldığı tespit edilen oksitosin hormonu ana odak noktası haline gelmiştir. Oksitosin, rahatlatıcı ve yatıştırıcı etkileşimlerden kaynaklanan uyumlu bir anne-çocuk bağının oluşmasında büyük öneme sahiptir. Oksitosin sisteminin, ebeveynlik ve empati gibi farklı sosyal davranışların

düzenlenmesinde ve beynin bağ kurma ve empati ile ilgili alanlarındaki aktivasyonu artırarak bağlanma ilişkisinde rol aldığı bilinmektedir. (Juffer vd. 2017)

İnsanların günlük yaşantısında duygular önemli bir yere sahiptir. İnsanlar hayata başlarken çok farklı duyguları deneyimleyecek çeşitli olanaklar ile donanımlı olarak başlar. Özellikle ilk çocukluk dönemi önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu dönem gelişmenin temeli olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda çocuğun duygularının gelişmesi hususunda bu dönem diğer dönemlere oranla daha belirgin etkilere sahiptir. Duygusal gelişim, bireyin genetik olarak getirdiği duygulanma gizilgücünün çevresi ile etkileşime girmesi sonucunda, haz veya elem yönünde duygular kazanmasıdır. İnsanların duygulanma eğilimi kalıtsaldır. Duygulanma yeteneği, yaşantılar ile kazanılan duygular ile duygulanma yeterliğine dönüşmektedir. Duygulanma yeterliği insanların sahip olduğu önemli bir güçtür. Duygusal güç, bilişsel ve devimsel güç ile birleşerek toplam üretim gücünü meydana getirmektedir. İnsanlar arası ilişkilerde bilişsel ve devimsel güçlere bakarak, duygusal güç daha önemlidir. İnsanların birbirlerine dostluk veya düşmanlık duygu güçleri duygunun ürünüdür (Şen-Akkoyun, 2019).

Duygusal büyüme, güzel duygulara dayanmaktadır. Birey güzel duyguları edinerek duygusal olgunluğa erişir. Olgunlaşma süreci dâhilinde zihinsel gelişim duygusal gelişime etki etmektedir. Örneğin; hayal gücü, unutmama, anımsama gibi bilişsel fonksiyonların gelişimi duygusal tepkileri de etkilemektedir. Buna ek olarak iç salgı bezlerinde yaşanan gelişim duygusal davranışların temelini oluşturmaktadır. Duygusal gelişimde olgunlaşma ile birlikte öğrenme kavramının da büyük etkisi vardır. Özellikle deneme-yanılma, taklit, koşullanma, özdeşleşme gibi öğrenme tercihleri duygusal gelişimde aktif role sahiptir (Yavuzer, Demir ve Koç, 2006). Kişinin duygusal gelişimi, beyin gelişimi ile paralellik göstermektedir. İnsan yaşamının bütün evrelerinde duygular ve duyguların davranışlara dönüşmesi çok önemli bir yer tutmaktadır.

Duyguların kontrol edilmesi, düzenlenmesi henüz bebeklikte başlayan ve merkezi sinir sisteminin olgunlaşması, bilişsel gelişim, dil gelişimi ve duyarlı ebeveynliğin yardımı ile desteklenen evrelerdendir. Yeni doğmuş bebeğin neler hissettiği konusu incelendiğinde bu konu ile ilgili kesin bir bilgi elde etmek mümkün değildir. Ancak bebeğin hareketleri incelendiğinde bazı sonuçlar elde edilebilmektedir. Çocuk, yaşamının ilk zamanlarında kendisini rahatsız eden, sağlığını etkileyen herhangi bir

olay karşısında öfkelenirse öfkelerini şiddetli bir biçimde sergiler. Yetişkinler ile karşılaştırıldığında, çocuğun duygu yaşamının çok daha şiddetli bir biçimde belirginleştiğini ve daha istikrarsız olduğu görülmektedir (Riem vd. 2011).

Gelişimi normal düzeyde seyreden bütün insanlar aynı temel duyguları barındırmaktadır. Duyguların yaşama uyum sağlayabilme fonksiyonları vardır. Duygular, farklı durumlar ve tecrübeler tepki niteliğinde oluşabilmektedir. Herkes herhangi bir durumda aynı şeyleri hissetmeyebilir ve tepkisini çok farklı biçimde yansıtabilir (Martin ve Ochsner, 2016). Örneğin; bir ölüm karşısında kimi insan çok şiddetle ağlarken, başka bir insan daha serinkanlı davranabilir. Bir insan milli bir maçı duygusu yüksek bir şekilde izlerken başka bir insan sakin bir biçimde takip edebilir. Ağlamanın kuvvetli bir duygusal tepki olduğu kabul görmektedir. Ağlama kimi zaman mutsuzluk, kimi zaman mutluluk belirtisi olabilmektedir. Bir birey bebeğin doğumuna ağlama hissine kapılabildiği gibi bir sevdiği yaşamını yitirdiğinde de ağlama hissine kapılabilir. Bu örnekler duygusal tepkilerin ne derece geniş bir yelpazeye sahip olduğunu belirtmektedir. Duygular hem yaratıcılığa katkı yaparlar hem de yeni becerileri kazanmak konusunda uyum sağlamayı kolaylaştırırlar (Harris, 1989).

Çocuklar, 18 aydan üç yaşına kadar farklı duyguları ifade edebilmektedir. Toplumsal alanlarda duygusal patlamaların yaşandığı gibi duygularını da açık bir şekilde ifade edebilmektedirler. Bu çağlarda çocukların duyguları hoşnutluktan nefrete bir anda dönüşebilmektedir. Bir yanda olumsuz tavırlar ile ebeveynlerinin sabrını denerken diğer tarafta karşısındaki insanın ne düşünüp ne hissettiğini anlama yeteneğini geliştirmektedir (Martin ve Ochsner, 2016). Üç yaş inatçılığın yoğun olduğu dönemdir. Bu dönem kimi çocuklarda fazlaca hiddetli seyrederken kimi çocuklarda bu dönem hiç geçirilmediği veya çok hafif geçirdiği gözlemlenmiştir. Dört yaş çocuğu ise değişken bir yapıya sahiptir. Sahip olduğu duyguları resimlerine yansıtırken özel bir plan yapmaz ve önüne çıkan her şeyi kullanabilir. Başladığı iş yarım kaldığında rahatsız olmaz. Beş yaş çocuğu hem akranlarıyla hem de yetişkinler ile sözlü olarak kolay bir şekilde anlaşmaktadır. Hem bedenen hem de sözlü saldırganlık gösterebilir. Toplum içerisinde kimi zaman olumsuz davranışlar sergilemektedir. Diğer çocuklar ile gayet başarılı şekilde oynayabilen beş yaş çocuğu, yetişkinler ile ilişkilerinde de genelde başarılı ve mutludur. Kimi zaman tedirginlik ve küskünlük gibi davranışlar sergilese de bu tür tutumlar daha çok

yorgun, hasta ya da uykusuzluk durumunda ortaya çıkmaktadır. Altı yaş duygusal ve fırtınalı bir yaş dönemi olmakla beraber kavgacı ve bencil durumlar söz konusudur. Bir olaya sinirlendiğinde olayın sorumlusu olarak annesini bilir ve sinirini annesinden çıkarma eğilimi gösterir. Altı yaş çocuğu çoğu şeyden korkmaz fakat hayali durumlardan fazlasıyla endişe duyar. Masalların sağlamış olduğu etki ile simgelere dayanan objelerden korkarlar. Mutluluk, kızgınlık, sevgi gibi duygularını belirtir, karşısındaki bireyin duygularını da anlarlar.

B. Depresyon ve Annelik

Anne adına biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerin meydana geldiği bir yaşam olayı olan doğum, sahip olduğu bu değişimlerin etkisi ile depresyon gibi psikiyatrik hastalıkların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu süreçte annenin depresyon yaşamasında farklı risk faktörleri mevcuttur. Bunlardan bazıları; ekonomik problemler, işsizlik, gebeliğin istenmemesi, genetik yatkınlık, sosyal desteğin az olması ve bebek bakımına yönelik endişelerdir (Erdem vd. 2010).

Depresyonun meydana gelmesi ile ilgili yapılan çalışmalar hastalığın gelişiminde hem genetik hem de çevresel faktörlerin önemini açıklamaktadır fakat depresyonun anneden çocuğa geçişinde bu faktörlerin bir arada olmasının nasıl bir etkisinin olduğuna veya hangisinin etkisinin daha fazla olduğuna yönelik kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerinin sağlıklı ilerlemesinde en büyük pay sahibi ailelerdir. Anne babada veya her ikisinde de depresyon olması çocuğun sağlıklı gelişimini olumsuz olarak etkilemekte ve birçok problemin meydana gelmesinde rol oynamaktadır (Berk, 2013).

Depresyonda olan annelerin çocuklarında ilk olarak depresyon olmak üzere farklı psikolojik rahatsızlıklar nedeni ile tanı alma sıklığı %40-%74 arasında değişmektedir. Solantaus-Simula, Punamaki ve Beardslee (2002) yapmış oldukları araştırmada anne babasından en az biri depresyonda olan çocukların hayat boyu psikolojik rahatsızlık geçirme riskinin %30 ve %70 aralığında olduğunu ifade etmişlerdir.

Depresyonda bulunan bireyler anımsamak istemedikleri olgular ile karşılaştıklarında, biçimlenmiş şemaları yönünde olumsuz şemaları uyarılmaktadır. Bu depresyon durumundaki bireylerin gerçeklik algıları da önyargıları ile paralel ilerlemektedir. Bu

algılar nedeni ile belirginleşen şemalar bu bireylerde devamlı şekilde başarısızlık hissine, kötü sonuç veren olayların sebebi olarak kendilerini gördüklerine ve değersiz oldukları hissine yol açmaktadır. (Güvenir vd. 2008).

Geleceğe yönelik ortaya çıkan negatif fikirler bireyin mevcut ya da ortaya çıkabilecek problemler karşısında savunmasız kalmasına yol açmaktadır. Bu düşünce ile bireylerin kendi geleceklerini negatif yönde etkilediklerini savunan kuramcılar, bu düşünceler engel olabilen bireylerin yaşamlarında daha aydın bireyler olabileceklerini belirtmektedirler. Meydana gelen olgu ve durumlara karşı verilen duygusal tepkiler, dış dünyaya yönelik algıları da etkisi altına almaktadır. Depresyon durumunda olan kişilerin ise dış çevreyi normal duygu haline sahip kişilere kıyasla daha farklı değerlendirdikleri görülmektedir. Beck oluşturmuş olduğu kuram ile gerçeklik algısı zarar gören bireylerin dış çevreye karşı önyargılı durumlarının kendilerini daha kötü bir durum içerisine götürdüklerini belirtmektedir (Koçak ve Ertuğrul, 2012).

Çocuklar ebeveynlerinin davranışsal ve duygusal farklılıklarına karşı duyarlıdır. Ebeveynlerin depresyon yaşaması ile bu duyarlılık en üst düzeye çıkabilir. Bunun bir neticesi olarak çocuklar suçluluk duygusu ve endişe duygularına girebilirler. Çocuklar annenin depresyona bağlı olan donuk yüz ifadelerine ve duygusal tepkilerine maruz kaldıkları için model alıp aynı davranışları gösterebilirler (Sümer, 2012). Depresyonda olan annelerin çocukları davranışsal ve duygusal sorunlar yaşamaya yatkın oldukları için destek almaları gerekmektedir. Annesi depresyonda olan ama herhangi bir psikolojik problemi olmadan hayatını sürdüren çocuklar da bulunmaktadır. Dayanıklı olarak ifade edilen bu çocuklar stresörlere karşı doğru baş etme mekanizmalarını uygulayabilmektedirler. Depresyon durumunda bulunan anneler çocukların davranış ve duygularını değerlendirirken negatif bilişlerin tesiri altıdadırlar. Bunun sonucunda anne çocuğun sinyalleri karşısında uygun olmayan çözümler uygular ve çocukta meydana gelen kafa karışıklığı olumsuz duygulanımlara neden olabilmektedir. Araştırmalar sonucunda, depresyon geçiren annelerin, depresyon geçirmeyen annelere kıyasla çocuklarını daha problemliler olarak değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır (Aydın, 2013).

Genellikle çocuğun davranışlarına eleştirel bir açıyla bakarlar ve çocuğun olumsuz davranışlarına karşı seçici olarak dikkat ederler. Bununla birlikte, depresyonda

olmayan anneler çocukları ile yakınlık kurma çabası içerisinde olurlar ve sözel iletişimlerini genelde daha güçlüdür.

C. Stres ve Annelik

Stres, bireyin dışsal ve içsel şartların değişime uyum sağlayabilme evresinde bedenini yaşamış olduğu fizyolojik tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir miktarda stres ayakta kalmak, yaşamak ve büyümek için gerekli, güdüleyici ve olumludur. Fakat bedenin zarar görmesi olumsuz stres olarak nitelendirilmektedir (Özek, 2011).

Stres ile ilgili önemli araştırmalar gerçekleştiren Hans Selye insan hayatında tamamıyla stressiz bir zamanın olmadığını ve stres halinde insan bedeninin üç belirgin evrede reaksiyon gösterdiğini ifade etmiştir. *Genel Uyum Sendromu* olarak adlandırdığı bu evreye göre ilk safha alarm safhasıdır. Bu kısımda yaratıcı unsurun bilincine varılır, bu unsurlar doğrultusunda kan şekerinin yükselmesi, kan basıncındaki artış, kalp atım sayısında ve solunumda artış gibi benzer fiziksel tepkiler meydana gelir, farklı düzenlemeler gerçekleştirilerek beden kendisini koruma eğilimine girer. İkinci kısımda strese uyum sağlama ve direnç oluşmaktadır. Burada vücut kaybettiği enerjiyi tekrardan kazanır, stres ile baş edebilir. Fakat stresi oluşturan etken ortadan kalkmazsa beden üçüncü evre olan tükenme evresine girmektedir. Bu son kısımda yoğun stresin olağan olmayan zamanlarda ilerlemesine bağlı olarak meydana gelen fiziksel tepkiler ile devamlı savunma durumu sonucunda tükenmişlik ve ardından cilt hastalıkları, ülser, tiroid, alerji, gibi hastalıklar, ciddi immun sistem bozuklukları, psikolojik rahatsızlıklar meydana gelmektedir (Şahin ve Yaka, 2010). Bir annenin çocuğuna bakabilmek için yaşamış olduğu olumlu stres olarak adlandırılacak belirli miktardaki stres, performansını arttıran bir etkidir. Olumlu stres seviyesinin belirtileri, bilhassa bebek bakımı ve çocukla alakadar olma mevzu bahis olduğunda, önemli kıstaslar olan enerjik ve canlı olma, kolay ve hızlı kararlar alabilme, baskı altında bile sakin kalabilme şeklinde sıralanmaktadır (Uluç ve Öktem, 2010).

Her bireyin olumlu stres seviyesi birbirinden farklıdır. Bireyler, içerisinde yaşamış olduğu toplumlara ve sahip oldukları durumlara göre farklı seviyelere sahiptir. Örneğin anne olmadan önceki hayatında olumlu stres seviyesine sahip bir kadın, annelik yükümlülüğü ilave edildiğinde olumsuz stres riski meydana gelebilmektedir. Annenin ev haricinde çalışma durumu annelik yükümlülüğü ile beraber artış gösteren

stresi olumlu seviyede tutabilmek adına tek başına yeterli bir öge olmamaktadır. Nedeni ise, toplumun çalışma hayatı olmayan annelere, profesyonel iş sahibi olan annelere kıyasla farklı bir yükümlülük yüklemesi olarak açıklanabilir. Anneler bu durumu *Bir mesleğe sahip değilim, tek işim çocuğum ile alakadar olmak olduğu için strese girmeye hakkım yok* şeklinde yorumlayabilmektedirler (Okutan, 2010).

Çalışma hayatına sahip annelerde ise hayatında var olan meslekten ileri gelen strese ilave olarak annelikten ileri gelen stresin birleşimi olumsuz stres riskini artıran bir etken olabilmektedir. Özetle ev kadını veya çalışan her annenin hayatında olumsuz stres riskinin var olmasından bahsedilebilir. Annelik ile ilgili olarak *gündelik problemler* olarak ifade edilebilecek, kişiler üzerindeki etkisi genellikle göz ardı edilebilen, yineleyen stres kaynakları bireysel ve çevresel stres kaynakları olmak üzere iki başlık altında açıklanabilir. Kişi üzerinde etkisi olan değişik çevresel stres kaynakları mevcut olmaktadır. Annelikten bahsedildiğinde bu kaynaklar şöyle sıralanmaktadır (Akgün, 2014):

- ***Aşırı yüklenme, zamansızlık ve yoğunluk:*** Annelerin çocuklarına bakmakta iken yapmış oldukları işler gün içindeki bütün vakitlerini alabilecek durumdadır. Bu işler olağandışı ya da tek sefere özgü yaşantılar olmamaktadır, her gün tekrarlanmaktadır. Anneler bu süreçte kendi öz bakımına vakit ayıramayabilir. Hasta veya problemlili davranışlara sahip çocukların bakımı daha fazla çaba, zaman ve enerji istemektedir.
- ***Bedensel yorgunluk ve hastalık:*** Kanunlar ile çalışanların hakları koruma altında olduğu için annelik istisnası haricinde, hasta olduğunda çalışmaya hiçbir meslek grubu zorlanamaz. Aynı biçimde nöbet durumu mevcut olan birçok meslek gruplarında nöbetten ötürü dinlenme hakları mevcuttur. Annelik bilhassa ilk üç yılında daima nöbette olunan mesleklerden biridir.
- ***Çok yönlü olmak:*** Annelerin aynı zamanda psikolog, öğretmen, hemşire, pedagoğ, modacı ve animatör olması ümit edilmektedir. Bütün bunların bir bireyde mevcut olması oldukça zordur.
- ***Tekrarlayan rutin aktiviteler:*** Bebeğin altını temizleme, besleme, gazını çıkarma, oyuncaklarını toplama gibi işlerin sürekli yinelenmesi halinde yapılmak mecburiyetinde olmasının sağladığı sıradanlık anneleri zorlayıcı bir duruma gelebilmektedir. Yunan Mitolojisinde en üst seviyeye erişirmeye çalıştığı kayanın tam zirveye geldiğinde yeniden aşağı düştüğü ve bu kayayı

zirveye eriştirmek adına çabalamaktan caymayan kral Sisyphos ile benzer olabilecek annelerin günlük yaşantısı ve gayretlerinin kendisi bir motivasyon kaynağıdır fakat yorucu olması ise mecburidir.

- **Kontrol noksanlığı ve önceden tahmin edilemezlik:** Akademik çalışmalar, çevresi üzerinde kontrolü güçsüz kişilerin stresin oluşum etkisine daha yatkın olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, yaşlı insanlar huzurevinde yapılan etkinliklerde seçme hakkına sahip olduğunda psikolojik olarak daha sağlıklı oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Hayvan gözlemlerinde de benzer neticeler elde edilmiştir, elektrik şoku verilen ratlardan şoku kontrol edemeyenlerde edebilenlere kıyasla ülser gibi psikosomatik problemler daha çok meydana gelmiş, koruma sistemleri daha kolay çökmüştür. Anneler de gününü ve olayları kontrol edebilme konusunda çok hür değillerdir. Hastalık veya çocuğun keyifliyen istediği bir şey olmadığında anlık olarak değişkenlik gösteren ruh hali gibi hususlar kontrolden mahrumluğa örnek gösterilebilir (Aksekili, 2017).
- **Güçsüzlük ve çaresizlik duygusu:** Çocuklarının hasta olması ile meydana gelen ateş veya kriz gibi durumlar anneler için yıpratıcı olabilmektedir. Bilhassa kronik hastalıklar olduğunda duygular daha yoğun olabilmektedir.
- **Ödül veya minnet eksikliği:** Annelik yükümlülüğü ile bir araya gelen güçlükler doğal olarak gerçekleştirilen işler gerekçeleri ile göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda anneliğe dönük olumlu dönütler alamayan anneler duygusal olarak yenilenebilmek adına önemli bir kaynaktan mahrum olmaktadırlar. Kişinin anneliğin öncelikli yükümlülüklerinden ileri gelen stres unsurlarına ilave olarak iş yoğunluğu veya boşanma gibi sebeplerle babanın desteğinin yetersiz kalması, eşi ile ilişkisinden tatmin olamama ve saklı stres etkenleri şeklinde de ifade edilebilecek çeşitli durumlar; *gürültü (ağlama, çığlık), uykusuzluk, ekonomik yükler, sabır gereken bekleme süreçleri ve küçük pişmanlıklar* sayılabilir (Arıkan, 2018).

Mizaç özellikleri kişisel stres kaynaklarının ilki olarak gösterilebilir. Daha az esnek, daha sabırsız, öfke kontrolü zayıf, bağımlı, duygularını düzenlemede sorunlar yaşayan, beklentisi yüksek, işkolik, zamana duyarlı, mümkün olan en kısa sürede en yüksek başarıyı sağlamak isteyen, aşırı motive bireyler annelikle ilgili stres kaynaklarını daha olumsuz olarak algılamaktadırlar. Çocuk bakımı ile ilgili annelerin

yeterli bilgi düzeyine sahip olmaması da önem arz eden bir diğer bireysel stres kaynağıdır. Çağdaş topluluklarda daha az çocuk sahibi olmak, aileden uzakta hayatını sürdürmek vb. sebeplerle çoğu insan çocukların hangi gelişim evresinde ne gibi davranışlarda bulunacağını görebilmek ve çocuklar ile zaman geçirebilecekleri vakti bulamamaktadır. Ebeveyn olmadan önce çocuk bakımı ve eğitimi hususunda bir eğitim alma mecburiyeti de olmamasından kaynaklı çocuk cahilliği kavramı oluşabilmektedir. Çocuk bakımı ile ilgili gerekli bilgi sahibi olmamanın sonucunda annelik rolü ile ilgili da gerçekçi olmayan beklentiler içerisinde bulunulabilmektedir (Bureau ve Moss, 2010).

Deneyimi olmayan anneler kendi annelerinden gördüklerini uygulamaya veya el yordamı ile çözüm üretmeye çalışabilirler. Çocuğun öfkesi karşısında anne nasıl davranacağını bilmiyorsa kendisi de öfkelenebilir, kendisine olan güvenini yitirebilir, çocuğunu yaramaz olarak nitelendirip suçlayabilir veya iyi bir anne olamadığı için kendisini suçlama eğilimi gösterebilir. Hâlbuki doğru yöntemleri bilmek ve uygulamak çocuğun sergilediği davranışları farklılaştırabilir. Fakat annelikle ilgili bilgilenmek ve geliştirmek isteyen annelere dönük kaynaklar ve bu kaynakların sahip olduğu çeşitli bilgiler ve farklılığı da anneler için bir stres kaynağı oluşturabilmektedir (Özkul, 2015).

Stres kaynaklarının yoğunluğu ve sıklığı, belirlenmeden belirli bir süre sürmesi bireyin psikolojik ve bedensel sağlığını olumsuz olarak etkilemektedir. Ayrıca stres kaynağı olarak ifade edilebilecek aynı durumlar her anneyi aynı derecede etkilemeyebilir, bu duruma annenin önceki tecrübeleri, kendi ailesi ile olan ilişkileri, genel endişe seviyesi, bireyin olaylara verdiği anlam ve önem, sorunlar ile mücadelede beceri seviyesi gibi etkenler ile ilgili olabilmektedir (Telef, 2013).

Annelerin hadiseleri ne yönde yorumladıkları ve nasıl uyum sağladıkları, olayların sonucunu yorumlama bakımından önemlidir. Anneler aracılığıyla algılanan olumsuz stres seviyesinin devamlılığı ve stresle aktif mücadeledeki yanılgılar, kişinin negatif yönlü duygulara daha meyilli ve nevroitik olması, kaçınma ve ruminasyon eğilimi neticesi tükenmişlik sendromu oluşabilmektedir (Özkul, 2015).

D. Kaygı (Anksiyete) ve Annelik

Diğer bir adı kaygı bozukluğu olarak adlandırılan anksiyete, şiddetli bir korku ve panik duygusudur. Yani sıradan korkuları belirtmek yerine, bireyin yaşamını sebepsiz olarak olumsuz etki yaratan bir psikiyatrik bozukluk olarak betimlenmektedir. İnsan günlük hayatta anksiyetenin yarattığı tepkilerin farkına varır. (Tura, 2017).

Tıp literatüründe *sıkıntı ve tasa, boğazını sıkıkmak, sıkıca basmak* kelimeleriyle ifade edilen anksiyete 19. yüzyılın sonunda anlam kazanmıştır.20. yüzyılın ilk başından itibaren hafif ve tolerasyon sağlanabilen anksiyetenin kişinin performansını giderek arttırdığı ve işlevselliği olumlu yönde etki ettiği belirtilmiştir. Anksiyete düzeyinin standartların üstünde çok şiddetli görüldüğü zamanlarda ise kişinin işlevselliğini düşürdüğü görülmektedir. Kaygı bozuklukları insanda, titreme, hızlı kalp atışı gibi fiziksel belirtilere sebep olmakla beraber, bu bozukluklar belirtilere tam olarak neyin neden kaynaklandığı üzerinden farklı isimler konabilmektedir. Anksiyete bozuklukları, genel anksiyete bozukluğu, sosyal kaygı bozukluğu, panik bozukluklar, fobiler, agorafobi, ayrılık sonrası anksiyete bozukluğu gibi farklı biçimlerde türeyebilmekte ve kaygı bozukluğu olan kişilerde çoğunlukla birden çok kaygı bozukluğu türü bulunmaktadır (Şahin ve Yaka, 2010).

Anne ile bebek arasındaki bağlanma iki yönlü bir ilişkidir. Bu bağın şekillenmesinin özünde kaygı olursa anne-bebek arasında bağ oluşması güçleşir, anne bu süre zarfında bebeğin ihtiyaç duyduğu temel gereksinimleri karşılayamaz. Buna tepki olarak bebeklerde-çocuklarda anksiyete ortaya çıktığı araştırmalar sonucunda belirlenmiştir (Tura, 2017). Yetişkin bireylerde yapılan bir incelemede anksiyete bozukluklarının birini gösteren 28 yetişkinden oluşan deney grubu ve 56 yetişkinden oluşan kontrol grubu bağlanma yönünden karşılaştırılmıştır. İnceleme sonucunda panik bozukluğu ve agorafobiyi gösteren yetişkinlerin büyük bir kısmının kontrol grubuna oranla daha çok kayıtsız bağlandıkları tespit edilmiştir. Çalışır (2009) ise incelemesinde kaygılı bağlanan kişilerin stresli bir olay ile karşı karşıya kalmaları durumunda bağlanma figürlerinden uzaklaşarak anksiyete ve kaygılarını en aza indirmeye çalıştıklarını belirlemiştir. Güvensiz bağlanma üzerine yapılan incelemelerde güvensiz bağlanan kişilerin anksiyete, kişilik bozuklukları, depresyon ve dissosiyatif bozuklukları daha çok yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Yeni doğan bebeğin anneye bağlanma şekli, gelişimsel olarak anahtar bir vazife olduğu, erken çağıdaki ilişki tecrübelerinin, gelecek prosesleri biçimlendirdiği belirtilmiştir (Bowlby, 1973). Bağlanma anne-bakım veren ve çocuktan, her iki tarafın da birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermesine dayanarak gelişen iki taraflı bir ilişkiyi kapsamaktadır. Bebekler anneleriyle bağ kurmaya gereksinim duyarlar. Anksiyete problemi, annenin bebeği ile bağ kurmasını güçleştirebilir yani anne bebeğin ve ana gereksinimlerini gidermekte eksik kalabilir. Bu durumda yeterli ilgiyi alamayan ya da gereksinimi karşılamayan bebeklerin ya da çocukların da anksiyete gösterdikleri, literatürdeki incelemelerde görülmektedir. Örneğin; anksiyete bozukluğu olan çocuklarla ilgili birden fazla araştırmada ortak olarak, çocuktaki uyum probleminin, nöropsikolojik fonksiyon bozuklukları, kalıtsal özellikler ve kalıtımın yanı sıra, çevresel etkileşimler ve ebeveynlerin nitelikleriyle de bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. Bilhassa ayrılık anksiyete yaşayan çocukların annelerinde depresif bozuklukları ve anksiyete bozuklukları oldukça sık gözlemlenmektedir. (Yurdalan, 2019).

E. Bağlanma Teorisi

Bağlanma, bir kişiyi diğerine zaman ve mekân boyunca bağlayan derin ve kalıcı bir duygusal bağlıdır (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1980). Bağlanma karşılıklı olmak zorunda değildir. Bir kişinin, paylaşılmayan bir bireye bağlılığı olabilir. Bağlanma, çocuklarda üzgün veya tehdit edildiğinde bağlanma figürüyle yakınlık arama gibi belirli davranışlarla karakterize edilir (Bowlby, 1982). Yetişkinlerde çocuğa yönelik bağlanma davranışı, çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı ve uygun şekilde yanıt vermeyi içerir. Bu tür davranışlar kültürler arasında evrensel görünmektedir. Bağlanma teorisi, ebeveyn-çocuk ilişkisinin nasıl ortaya çıktığına ve sonraki gelişimi nasıl etkilediğine dair bir açıklama sağlar (McLeod, 2009).

İlk ilişki anneye/bakım verenle kurulur ve bu ilişki hayatın diğer dönemlerinde meydana gelecek ilişkiler için temel olmaktadır. Bağlanma olgusu hem kavramsal anlamı hem de kişiye yaşam boyu süren etkisi açısından geniş bir yer kaplamaktadır. İngilizcede *attachment* kelimesi ile ifade edilen bağlanma kavramı çoğunlukla bağımlılık kavramı yerine de kullanılabilir. *Bağlanma (attachment)*, bebeğin anneye bağlanmasını açıklayan bir kavramdır (Yazgan-İnanç vd. 2015).

(Bowlby, 1982), tarafından geliştirilen Bağlanma teorisi bir bireyin erken bakım deneyimlerinin, kişinin ihtiyaçlarının karşılanmasındaki beklentilerini ve etkinliğini etkileyen, benlik ve başkaları hakkında kavramsallaştırmalar sağlayan içsel çalışma modelleri veya şablonları oluşturduğunu öne sürmüştür. Bowlby (1982) ayrıca, bebeklerin kendi kendini yatıştırma ve duygusal düzenleme için kendi içsel kapasitelerini geliştirmek için bakım verme deneyimlerini içselleştirdikleri bütünleştirici bir süreci tanımlamıştır. Bir bebeğin erken deneyimi, hassas bir bakıcının mevcudiyeti ve erişilebilirliği yoluyla bir emniyet ve güvenlik hissi sağlandığında, bireyin güvenli bir bağlanma stili geliştirmesi muhtemeldir. Tersine, olumlu bir erken bakım verme deneyiminin yokluğunun, güvensiz bir profille sonuçlandığı ileri sürülmektedir. Çocukluktan kaynaklanan içsel çalışma modellerinin nispeten istikrarlı olduğu ve ilgili davranış kalıpları aracılığıyla pekiştirildiği ve önyargılı inançları güçlendirdiği düşünülüyordu. Bununla birlikte, Bowlby'nin (1982) modeli işlemsel bir model tarafından desteklenmiştir (Sameroff, 2009) ve bu nedenle doğası gereği dinamik, herhangi bir noktada değiştirilebilen bir model olarak önerilmiştir (Sroufe, 2005).

Bir annenin ilişkilerin zihinsel temsilinin, onun duyarlılık ve tepki verme kapasitesini etkilediği düşünülür ve kuşaklar arası bağlanma aktarımının bir aracı olarak önerilir. Bununla birlikte, annenin zihinsel temsili ile bebek bağlanması arasında aracı bir faktör olarak hizmet eden anne duyarlılığının rolü kesin değildir (Pederson, Gleason, Moran ve Bento, 1998).

Özellikle bağlanma teorisi, niteliksel olarak farklı bağlanma stillerinin yakın ilişkiler ve duygu işlemedeki bireysel farklılıklarla ilişkili olduğunu açıkça belirtir (Bretherton ve Munholland, 2008), bu da bağlanma ilişkilerinin bireyin iyiliğini nasıl etkilediğine dair farklı yollar sağlayabilir. Bağlanma stiline kaygılı ve kaçınan bağlanma olmak üzere iki farklı boyutu vardır (Mikulincer ve Shaver, 2012; Richard ve Schat, 2011). Kaygılı bağlanma düzeyi yüksek olan bireyler, aşırı yakın ilişkiler sürdürme eğilimindedir. Bu nedenle, endişeli bireyler yakın ilişkilerden memnun olmayabilirlerse, refahları üzerinde büyük bir etkisi olacaktır. Buna karşılık, yüksek düzeyde kaçınmacı bağlanmaya sahip kişilerin yakın ilişkilerden kaçınma olasılıkları daha yüksektir ve dolayısıyla tatmin edici olmayan ilişkilerden daha az sıkıntı çekme olasılıkları daha yüksektir (Chung ve Choi, 2014). Bu teori aynı zamanda bir bağlanma geliştirmek için kritik bir dönem (yaklaşık 0-5 yıl) olduğunu öne sürer. Bu

dönemde bir bağlanma gelişmemişse, çocuk, zekânın azalması ve saldırganlığın artması gibi geri dönüşü olmayan gelişimsel sonuçlardan muzdarip olacaktır.

1. Bowlby'nin Bağlanma Kuramı

Psikolojide bağlanma teorisi, John Bowlby'nin (1958) ufuk açıcı çalışmasından kaynaklanmaktadır. 1930'larda John Bowlby, Londra'daki bir Çocuk Rehberlik Kliniğinde psikiyatrist olarak çalıştı ve burada duygusal olarak rahatsız birçok çocuğu tedavi etti. Bu deneyim Bowlby'nin çocuğun annesiyle olan ilişkisinin sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimi açısından önemini düşünmesine yol açtı. Spesifik olarak, erken bebek ayrılıkları ile daha sonraki uyumsuzluk arasındaki bağlantı hakkındaki inancını şekillendirdi ve Bowlby'yi bağlanma teorisini formüle etmeye yönlendirdi.

Bowlby'nin ilk düzenli çalışmaları, 1994'te Londra'da bir çocuk kliniğinde, 44 çocuk hırsız ve onların erken dönem anne-çocuk beraberliklerini incelemesi üzerine başlamıştır. Bu incelemede, 44 hırsızlık yapan çocuk ve ergenin, annelerinden uzun zamanlı olarak ayrıldığında, anneden bakım almadıklarında birden fazla olay karşısında duygularını gösteremedikleri gözlemlenmiştir. Bu çocukların; kurum içerisinde yeme-içme, uygun koşulda yaşama gibi temel gereksinimleri karşılandığı halde endişe yaşadıkları görülmüştür (Kırimer vd. 2014). Bowlby, *bağlanmayı insanlar arasında kalıcı bir psikolojik bağlantı* olarak tanımlamıştır. Bowlby'ye göre bebeklerin, stres altında veya tehdit altında olduklarında bakıcılarıyla yakınlık kurmaya yönelik evrensel bir ihtiyacı vardır (Prior ve Glaser, 2006).

Bowlby bebeklerin ilişki ile bağlantılı şekilde doğduklarını ve bu ilişkilerin çocuğun öğrenme ve çevreye uyum sağlayabilme hususunda destekleyici olduğunu da ön görmektedir. Bowlby'nin bağlanma teorisinde en etkin görüşlerinden biri daha hayatın ilk senelerinde olan kişinin gelişim perspektifinde şefkat gösteren, yetenekli ve akıllı bir kişinin düzenleyici etkisidir. Bowlby bu etkiyi tanımlarken davranışsal yöntemlerin ve iletim teorilerinin önemi ifade etmiştir. Bütün bu açıklamaları yaparken eş değer sürede çocuk ve bakım veren arasındaki duygusal ve davranışsal ilişkinin çocuğun gelişimi üzerindeki kuvvetli yönlere ışık tutma hedefiyle evrimden yararlanmışır. Bowlby bağlanma teorisini tanımlarken çocuğun bebeklik çağında bakım veren ile kuracak olduğu günlük bağların çocuğun çocukluktan yetişkinlik

dönemlerine dek sosyal, duygusal, fiziksel ve zihinsel gelişiminde oldukça büyük bir oranda etkisi olduğunu ifade etmektedir (David ve Stewart, 2019).

Anne ile çocuk arasındaki bağlanma ilişkileri çocuğun çok kuvvetli hisleri, duyguları veya mutluluğu veya zıttını beraberinde getirmektedir ayrıca kişinin ilk senelerde anne ile kurmuş olduğu bağlanma ilişkisi çocuğun stres ile başa çıkma yeteneğini de ortaya koymaktadır (Kamer, 2012). Bowlby, bağlanmayla ilgili olarak Psikanaliz'in kurucusu olan Freud'dan esinlenmiştir. Bağlanma süreci kişinin köklerinin meydana gelmesi ilk çocukluk senelerinde başlamaktaydı. Kişinin çocukken kazandığı bağlanma tarzı hayatı boyunca sürecek olan sağlıklı bir sosyal, psikolojik ve zihinsel yetenek ile ilgilidir. Bu yüzden her insan hayatı boyunca dış dünyayla ilişki içinde olmaya, diğer kişilere bağlanmaya, güvenmeye ve güvende hissetmeye gereksinim duymaktadır. Bebeklerde bağlanmanın olabilmesi için ebeveynler en büyük rolü kabullenmektedirler. Bebeğe bakım veren kişi ile bebek arasında meydana gelen bağlanma tarzı bireyin hayatı boyunca devam ettireceği bağlanma tarzını belemektedir (Demirel, 2018).

Bağlanma teorisi Bowlby'nin psikanaliz, etoloji, evrim ve bilişsel ve gelişimsel psikoloji gibi çeşitli bilimsel disiplinlere olan ilgisinden gelişmiştir. Bebekler ve bakıcıları arasındaki duygusal bağı ve erken bağlanma deneyimlerinin kişilik gelişimi, kişilerarası işlevsellik ve psikopatoloji üzerindeki uzun vadeli etkilerini açıklamak için bu alanların her birinden ilkeleri birleştirilmiştir. Bowlby, bağlanma sisteminin beşikten mezara kadar yaşam boyunca ve terapötik ilişki dâhil olmak üzere çok çeşitli ilişkilerde etkin olduğunu öne sürmüştür (Farber, Lippert ve Nevas, 1995).

Bowlby (1982) bağlanmanın dört kriterinden söz etmektedir. Bunlardan ilki, *yakınlığın devam ettirilmesi*dir. Bağlanılan objeye yakın olma arzusuyla ilgilidir. İkincisi; *güvenli dayanak olmakla* ilgilidir. Çocuğu risk altına alan bir tutum karşısında rahatlamak için bağlanılan objenin yanında olma arzusudur. Üçüncüsü; *güven temelidir*. Çocuğun rahatça keşif gerçekleştirebilmesi için, bağlandığı nesnenin istikrarlılığına olan güvendir. *Ayrılık acısı* da dördüncüsüdür. Bağlanılan objenin yitirilmesi ortaya çıkmaktadır.

2. Çocuk Bağlanma Stilleri

Çocukların anneleri ile oluşturmaya başladığı bağlanma ilişkisi babası ile oyun oynayarak kendisini güvende hissetmesine destek olmaktadır. Çocuğun sevgi ve temel bakım ihtiyaçları anne, bakım veren veya baba tarafından noksansız olarak giderilirse çocuğun kendine, başkalarına ve çevreye karşı oluşan algısı olumlu biçimde etkilenir. Çocuk, bakım veren bireye güvenli bir biçimde bağlanırsa diğer kişilere de güvenli olarak bağlanmaktadır. Şayet çocuğun esas bakım gereksinimleri tamamıyla karşılanmazsa çocuk hem kendisini hem de çevreyi olumsuz bir biçimde algılamaktadır (Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018).

Kendisini ve çevresini olumsuz biçimde gören çocuk dış dünyadan kopabilir. Sosyallığe karşı kaçınma tutumunda olabilir. Çocuğun bakım veren bireyler ile ilişkisinin sonucunda bilişsel şemaları belirginleşir ve çocuğun zihninde anne-babadan gelen cevaplara göre değerli oma durumu, sevmeye layık durumu ve anne babanın güvenli bir yer oluşturma değerlendirilmektedir (Uluç ve Öktem, 2010).

- **Güvenli Bağlanma:** Bebeğe bakım veren bireyin hassas, kabiliyetli ve uyumlu olması güvenli bağlanma adına önemli kriterlerdir (Whelan ve Stewart, 2015). Güvenli bağlanmada bebek etrafını anlamaya çalışır, bakım veren bireyden ayrılma sırasında kendisini tehdit altına hisseder ve tedirgin olur ancak bakım verene yönelik olumlu tepkiler verir. Bebeğin bakım verene güvenli bağlanabilmesi için de bakım verenin içten, sıcak ve ulaşılabilir olması gereklidir. Güvenli bağlanma stiline sahip çocukların annelerinin varlıkları ile huzur buldukları ve annenin eksikliğinde ise strese girdikleri saptanmıştır. Annelerinin eksikliğinde huzursuzlanmakta ancak anne ile tekrar yakınlık kurduklarında sakinleşme eğilimi göstermekte, çevrelerini anlamaya çalışmaya devam etmektedirler (Henry ve Crawford, 2005). Güvenli bireylerin çevrelerini ve ilişkilerini keşfetmeye daha açık oldukları göz önüne alındığında, kanıtların onların (a) *açık, işbirlikçi, uyumlu, kendini adanmış ve tedavide proaktif olma*, (b) *terapistlere güvenme* ve en önemlisi, (c) *terapistlerinin yorumlarını bütünleştirebilme* (Riggs vd. 2002) özelliklerine sahip oldukları söylenebilir.
- **Kaçınan Bağlanma:** Bu stile sahip çocukların, bakım veren kişi ile aralarında kuvvetli bir hassas iletişim oluşturulamamıştır. Bebek; bakım verenden kaçınma tutumları sergilemektedir. Bu bağlanma stiline sahip

bebeklerin anneleri veya bakım vereni öfkeli, soğuk, insanlara karşı mesafeli olmaktadır. Bakım veren kişideki öfkeli ve soğuk tutumlar bebeği kendisinden uzaklaştırma ve kaçınan bağlanma stili geliştirilmesine sebep sağlamaktadır (Bayındır, 2016).

- **Kaygılı Bağlanma:** Korkulu bağlanma olarak da bilinen bu stile sahip bebeklerde bakım veren birey odadan çıktığında stresli durumlar saptanmaktadır. Kaygılı bağlanma stiline sahip bebekler direnç göstermekte ve stresli durumlar ile başa çıkma tarzı olarak ise ağlama krizlerini benimsemektedirler. Bakım veren birey odayı terk ettiğinde kaygılı bağlanan bebekler ağlamakta ve saldırgan tutumlar sergilemektedir. Buna dayanarak bakım veren birey odaya geri döndüğünde ağlama krizleri ve gerginlik durumunu sürdürme eğilimi göstermektedirler. Bir bebeğin kaygılı bağlanma sebebi bakım veren bireyin bebeğe karşı tutarsız tutumlar sergilemesi ve bebeğe gerekli ilgiyi göstermeyerek ihmal etmesinden ileri gelmektedir (Küçük, 2020).

3. Yetişkin Bağlanma Stilleri

Bağlanma bebeklik döneminde oluşturulan ancak hayat boyu süre gelen bir örüntüdür. Yaşamın ilk dönemlerinde bakım verenle ya da anneye kurulan bağlanma örüntüleri, yetişkinlik çağlarında kişinin yakın ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Bireyin bebeklik çağında ilk bakım verenlerle kurduğu ilişkiler ile yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkiler ile büyük oranda paralellik gösterir. Birey, bebeklik çağında birincil bakım vereni ile beraber olmuş ise, ihtiyaçlarına karşılık bulmuşsa güven duygusunu geliştirirler, yetişkinler de eşleriyle beraber olduklarında ve ihtiyaçlarına karşılık bulabildiklerinde güven duygusunu tadarlar. Bunun sonucunda eş, kişinin gelişimine yardım sağlayan güvenli bir üs olma özelliği taşır (Kozan, 2020).

Yetişkinlik çağında, bağlanma objeleri ile ilgili beklentileri farklılaşmakta ve karmaşık hale gelmektedir. Bebeklik ve çocukluk dönemleri daha bağımlı dönemler olmakla birlikte bu dönemde bu beklentiler ebeveynler bakımından giderilirken, ergenlik ve yetişkinlik zamanlarında beklentilerin, taleplerin ebeveynlerin dışında başkaları tarafından da giderilmesi beklenen bir durumdur. Kişilerin bebeklikten başlayarak bağlanma nesnelere ile ilgili meydana getirdikleri zihinsel yapılar ve

temeller, bireylerin belirli birtakım olaylardan, bireylerden kaçınmalı bir tavır sergilemelerine de neden olabilir (Ramadan vd. 2020).

Son 20 yılda yapılan araştırmalar, bağlanma stillerinin zaman içindeki istikrarını desteklemiştir (örn; Mikulincer ve Shaver, 2012; Simpson ve Rholes, 2012). Çocuklar, yetişkinliklerinde ilişkilerinin doğası hakkında bilgi veren bakıcılarıyla olan etkileşimlerinden elde ettikleri bilgileri içselleştirirler (Ainsworth vd. 2015). Yetişkin bağlanması psikosomatik araştırmalarda giderek daha önemli hale gelmektedir çünkü bağlanma *sosyal işlevsellik, başa çıkma, stres tepkisi, psikolojik iyi olma, sağlık davranışı ve morbidite* dâhil olmak üzere birçok biyopsikososyal fenomeni etkileme eğilimindedir (Maunder vd. 2005; Meredith vd. 2006). Bağlanmanın ölçülmesini içeren araştırmalar, benzersiz bir bakış açısı sağlar çünkü bağlanma yapıları, teorik ve deneye dayalı olarak diğer kişilik ve nevrotiklik, genel sıkıntı, benlik saygısı, savunmacılık, işlevsiz inançlar ve destek arama gibi sosyal yapılardan farklıdır (Mikulincer ve Shaver, 2007).

Tutarlı ebeveynlik deneyimi yağayan çocuklar, yetişkinlikte olumlu çalışma modelleri, güvenli bağlar ve sağlıklı bir yakınlık kapasitesi geliştirir (Swanson ve Mallinckrodt, 2001). Buna karşılık, yetersiz ebeveynlik yağayan çocuklar, en az bir olumsuz çalışma modeli, güvensiz bağlanma stili geliştirir ve yetişkinlikte daha fazla kişilerarası zorluklar yağarlar. Bağlanma ile ilgili incelemeler sonucunda, yetişkinler *kaygılı-kaçınan, kaygılı-kararsız ve güvenli* olarak üç çeşit bağlanma tarzı belirlemişlerdir. *Güvenli bağlanma* tarzını tecrübe edinen katılımcıların, diğer bağlanma tarzlarına göre hem ebeveynleri ile ilişkilerinde hem de romantik ilişkilerinde daha pozitif ve uyumlu tecrübeler ve inançlara sahip olduklarını tespit etmişlerdir (Uyanık vd. 2014). *Kaygılı-kararsız bağlanma* tarzını tecrübe edinen katılımcılar ise eşlerine ve ilişkilerine üst düzeyde takıntılı oldukları, kıskançlık ölçülerinin fazla olduğu, genellikle duygusal gelgitlerin gözle görülebildiği kişiler oldukları gözlemlenmiştir. Kaygılı-kaçınan bağlanma tarzını tecrübe edinen katılımcılar, diğerlerine kıyasla başkalarına en az güven duydukları, bir başkaları ile yakınlık sağlamakta gönülsüz kaçınan bireyler oldukları, romantik ilişkiler üzerinde olumsuz inanç ve umutlar beslediklerine rastlanmıştır (Güneş, 2017).

Bağlanma teorisi başlangıçta bebek-anne ilişkilerinin karmaşık doğasını açıklamak için geliştirilmiştir. Bağlanma stilleri, anne ve çocuk arasındaki ilişkiye dayanır ve

annenin çocuğa davranışını ve çocuğun anneye tepkisini içerir. Bu nedenle anne anahtar statüsündedir ve annenin yansıttığı sıcaklık bağlanmanın oluşmasını sağlar.

F. Çocukta Duygusal Gelişimi Etkileyen Faktörler

Araştırmalara göre, çocukluk döneminde sosyal ve bilişsel becerilerin temelinde bulunan duygusal gelişim, yaşamın ilk döneminde başlamakta ve kişinin tüm hayatı üzerinde önemli sonuçlar oluşturmaktadır. Bebekler, duygusal ifadeleri aktaran birçok tepkiyi bir yaşının içindeyken daha ilk 3-4 aydan itibaren göstermektedirler. Bu dönemde, bebekler etrafındakilere kızgınlık, mutluluk gibi duygusal tepki gösterdiğinden yetişkinler tarafından içsel nitelikteki duygusunun adlandırılması gerekmektedir (Kozan, 2020).

Çocuklarda duygusal farkındalık, bilişsel gelişim ile önemli hale gelmektedir. Çocuklar, yaklaşık 7-10 aylıkken karşısındaki bireyin yüz ifadesinden ve ses tonundan hangi duyguyu hissettiğini anlayabilmektedirler. Yani gördüğü duygunun ne anlama geldiğini, karşısındaki kişinin yüz ifadesini inceleyerek kendi yüz ifadeleri ile cevaplandırmaktadırlar. Güvensiz hissettikleri durumlarda anneden veya bakım verenden bir duygusal cevap beklemekte ve cevaba göre ortamdaki duygularını anlamaya çalışmaktadırlar. Çocuklar, üç yaşından önce ise ses tonu, jest ve mimikler gibi sözel olmayan ipuçlarından faydalanarak, yetişkinlerden gözlemledikleri mutluluk, üzüntü, korku gibi duyguları ayırt edip adlandırmayı öğrenmektedirler. Fakat çocukların ayırt ettikleri; üzüntü, mutluluk, korku, gurur, şaşkınlık, suçluluk, utanma aşağılanma gibi duyguların adlandırılmasının yanında, hayatında iz bırakarak anlam ifade etmesi de gerekmektedir (Uyanık vd. 2014).

Çocuklar iki yaşlarındayken, iletişimde tepkilerini, duygusal ifadelerini kullanmaya devam etmektedirler. Bireyler ve olaylar ile daha yakından alakadar olmaya başlamasına rağmen yabancı birisi ile karşılaştıklarında utangaç tavırlar göstermektedirler. Bu dönemde, iki yaş çocuğu her şeyi kendi başına yapmak isteyip *benim* olgusunu hayatına dâhil etmektedir. Fakat yaşından kaynaklı sonuca oluşmada yetersiz kaldığından kırıklığına uğramakta ve öfkeli tavırlar sergilemektedir. Aynı zamanda bu yaş çocukları, ebeveynlerinden uzak kalma endişesinin yanında iri hayvanlar, karanlık yerler, yılanlar, gece duyulan tuhaf sesler gibi durumlarda da yoğun bir korku yaşamaktadırlar (Kalyencioğlu ve Kutlu, 2010).

Çocuklar dört yaşından itibaren duygularını isimlendirirken bilişsel becerilerini de kullanarak duygularını açıklamaktadırlar. Örneğin, gülen bir yüz gösterildiğinde *mutlu çünkü bisikleti seviyor* açıklamasından çok *mutlu çünkü babası bisikletini tamir etmesine yardım etti* gibi daha detaylı, düşünceye yönelik ifadeler kullanılmaktadır. Beş yaşında ise çocuğun benliği gelişim göstermektedir. Bu yaş döneminde çocuklar, başkalarının eşyalarına, haklarına saygılı olmakta ve kendi arzu ve duygularını kontrol edebilmektedirler. Aynı zamanda çocuklar bu dönemde yaşamış oldukları toplumda ve kültürdeki değerler ile paralel olarak doğru, yanlış, güzel, çirkin gibi kavramları anlamaya öğrenmeye başlamaktadırlar (Güneş, 2017).

Altı yaş çocukların en fırtınalı yaşıdır. Çocuklar bu dönemde kavgacı ve bencillerdir. Hata yaptıklarında sorumlulukları annesine atıp öfkelerini de yine annesinden çıkarmaktadırlar. Fakat bu dönemde çocuklar mutluluk, kızgınlık, sevgi gibi duygularını ifade edip başkalarının da duygularını anlamakta ve duyguları anlarken ve ifade ederken dramatik oyunu ve farklı yöntemleri kullanılmaktadır. Aynı zamanda altı yaş çocuklarında kavga, rekabet gibi davranışlar ile birlikte başkaları ile sempati, paylaşma iş birliği içerisinde olma gibi davranışlar da gözlemlenmektedir (Çalışır, 2009).

Erken çocukluk dönemi çocukları tek bir şeye odaklanabildiklerinden olumlu ve olumsuz duyguların ayrımını yapmakta güçlük çekmektedirler. Örneğin, hangi durumlarda mutlu, hangi durumlarda üzgün olduklarının ayrımını yapamamaktadırlar. Bunun için çocukların bilişsel gelişim ile birlikte bilişsel becerilerini de geliştirmeleri gerekmektedir (Fırat, 2020). Okul öncesi dönemde yaşanan tecrübeler göre çocukların duygusal sonuçları anlama becerileri gelişmektedir. Çocuk, tecrübeleri sonucunda özellikle kızgınlık, üzüntü, mutluluk ve korku duygularını anlamaya çalışarak bu duyguların hangisinin nelere sebep olabileceğini anlamaktadır.

Duyguları anlama becerisi aynı zamanda çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde önem arz etmektedir. Çünkü karşıdaki bireyin duygusunu anlamadan çocuk farklı bir tepki verdiği ya da arkadaşının o duygusunu anlamadığından duyarsız davrandığında gösterilen duygu ile çocuğun arkadaşına gösterdiği tepki arasında uyumsuzluk meydana gelmektedir. Örneğin, çocuk arkadaşının mutsuz olduğunu anlamadan, o duyguyu karşılamadan farklı bir tepki ile örneğin kızgınlık duygusu ile yaklaşım sergilediğinde bu iki duygu arasında uyumsuzluk meydana gelmektedir.

Uyumsuz duygu sonrasında ise çocuğun arkadaş ilişkilerinde problemler oluşmaktadır (Kırimer vd. 2014).

Kişinin karşı tarafa yansıttığı duygunun anlaşılabilir olması ve karşıdan gelen tepki ile uyumlu olması duyguları ifade etme becerisinde çok önemlidir. Çünkü buna bağlı olarak sosyal uyum oluşmaktadır. Örneğin, bir çocuk arkadaşları ile beraberken sürekli öfkeli bir tavır sergiliyorsa, hatta öfke gösterirken çevresine de zarar veriyorsa bir süre sonra arkadaşları ile çocuk arasında anlaşmazlıklar baş gösterecektir. Bu durum ise çocuğun sosyal uyum problemleri yaşamasına sebep vermektedir (Fırat, 2020).

Aynı zamanda çocuğun duygularını uyumlu ve anlamlı bir biçimde ifade etmesi, yetişkinden rahatlıkla yardım isteyebileceği için oldukça yararlıdır. Örneğin, çocuk herhangi bir şeyden korktuğunda yüzünde o duygusal tepki ile ilişkili olarak korku tepkisi bulunuyorsa ebeveynin çocuğu anlaması da kolay hale gelmektedir. Aksine çocuk öfke duyduğunda da korku hissettiğinde de üzülmediğinde de duygusal tepkilerinde benzerlik oluyorsa, ebeveyn tarafından duygusu ayırt edilemiyorsa çocuğun anlaşılması zorlaşmakta ve bu da çocuğun ruhsal durumunda olumsuz etkiler bırakmaktadır (San-Bayhan ve Artan, 2014).

Erken çocukluk döneminde çocukların sosyal gelişimleri adına olumlu ve olumsuz duygularını ifade etmeleri ile beraber bu duygularını düzenlemeyi de öğrenmeleri gerekmektedir. Özellikle olumsuz duygularını düzenlemekte zorlanan çocuklar yaşlıları tarafından sıkça reddedilmektedir. *Çocuğun doğumundan itibaren gelişiminin tüm dönemlerinde en sık rastlanan duygusal tepkilerden birisi öfkedir.* Öfke, doğal bir duygu olmakla birlikte kontrolü zordur ve ifade ediliş biçimi çok önemlidir. Öfke kontrolü, bireyin öfke duygusunu bastırması anlamına gelmemektedir. Bireyin duygu düzenleme becerisini kazanarak öfkesini uyumlu bir biçimde ifade etme becerisini ifade etmektedir. Çünkü doğru biçimde ifade edilen öfke, zarardan çok bireylerarası iletişimi ve ilişkileri düzenleyen bir duygudur. Öfke, eğer düzenlenmezse birey bu durumla baş edemediğinden kontrolden çıkmakta ve o zaman kişinin çevresine, hayatına ve ilişkilerine zarar vermektedir. Aynı zamanda öfke ve heyecan gibi yoğun duygular ile baş edebilen çocukların oyunlarını sürdürmede, oyun içerisindeki çatışma ve küçük düşme hallerinden problem çözmede ve buna bağlı olarak da sosyal etkileşimde daha başarılı olduğu görülmektedir (Schore, 2017).

Ainsworth (1989), güvenin temelini sağlanması için annenin duyarlı olmasının şart olduğunu belirtmiştir. Annesinin varlığı ile güç kazanan çocuk, ilerlemeye ve etrafını keşfetmeye hazır olacaktır. Eğer bu durumda bir eksiklik varsa çocuğun keşfi engellenmiş olduğundan çocuk güven sağlayamamaktadır. Aynı zamanda, erken çocukluk döneminde yapılan oyun alanı gözlemlerinde, güvenli bağlanma gösteren çocukların daha az sinirlendikleri, daha az hayal kırıklığı yaşadıkları ve çabuk pes etmedikleri; yaşlıları ile ilişki kurma ve sürdürme, neşeli olma konusunda oldukça başarılı oldukları saptanmıştır. Bu dönemde, duygu kontrolü oluşmaya başlamakta ve çocuk baskın duygularını dışa vurmaktadır. Çocuk duygularını dışa vurmanın toplum tarafından onaylanabilir şekillerini artan bilişsel gelişim ve dil gelişimine paralel olarak kullanmaya ve keşfetmeye başlayacaktır.

Bebeğin bağ kurma çabasını bakım veren kişiler reddettiğinde, bebeklerin kaçınan bağlanma stilini gerçekleştirdiği saptanmıştır. Yaşamış oldukları hayal kırıklıkları sebebiyle bağlanma zorluk yaşayan bu çocuklar, uzaktan bakıldığında çok korkusuz gibi algılanmaktadırlar. Bu çocukların, keşif davranışlarını sürdürmelerinin ve yabancılar ile rahatlıkla iletişim kurabilmelerinin sebebi; kişilerden daha çok nesnelere bağlanabilmesi ve üstünkörü bir sosyalleşme gösterebilmesi olarak belirtilmektedir (Selçuk vd. 2010).

Kaygılı-kararsız bağlanan çocuklar, annesini; duyarsız, reddedici, fiziksel ya da sözel olarak varlığını hissettirmeyen, bedensel yakınlık kurma ihtiyacını geri çeviren bir birey olarak algılamaktadırlar. Bu durumda bağlanma, beraberinde yoğun bir yakınlık isteği ve kaçınma çatışması getirmektedir. Bu çocuklar, diğer bebekler gibi anneleri ile yakınlık kurmak isteseler de reddedilecek korkusu ile sanki anneleri ile aralarında hiçbir bağlanma yaşanmamış ve yokmuş gibi davranış sergilemektedirler (Orhan, 2010).

Duygusal beceri gelişiminde aileler çok önemlidir. Anne-babalar kendi aralarında anlaşamadığında, problemlerini iletişim kurarak çözemediklerinde çocuklar sağlıklı bir aile ortamında büyümektedirler. Böyle bir ortamda büyüyen çocuklar, karşılaştıkları sorunlar ile baş edebilmeyi öğrenemediğinden hem duygusal hem de davranışsal problemler yaşamaktadırlar. Bu durumda çocuklarda; güvensizlik, utangaçlık, aşağılık gibi duygular gelişmekte ve saldırganlık, düşmanlık, itaatsizlik gibi anti-sosyal davranışlar meydana gelebilmektedir. Bu sebeple anne-baba

arasındaki anlaşmazlık, çocuklarda uyum sorunlarına sebep olmakta ve çocuğun gelişiminde olumsuz etkiler bırakmaktadır (Kalyencioğlu ve Kutlu, 2010).

Ailenin, çocukların duygusal beceri gelişimleri adına göstermiş oldukları davranış, tutum, değer, inanç ve hedeflerin birleşimini aktaran bu model aslında duygunun sosyal hale getirilmesidir. Aynı zamanda, annelerin çocuğun duygularını anlamasında empati kavramının da önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır. Annenin, çocuğun ne yapmak istediğini algılayabilmesi, annelik empatisinde bulunan içgüdüsel sezgiler ile ilişkilidir. Annelik empatisi; annenin çocuğundan gelen duygusal tepkileri fark etmesi, anlaması, tepkilere uyum sağlaması, duygusal tepki ile uyumlu çocuğuna faydalı olacak biçimde duygu içinde olması buna bağlı olarak da yansıymış olduğu duygu ile çocuğunun davranışını etkilemesidir (Orhan, 2010).

Sonuç olarak; çocukların başarılarını takdir eden, yaptıkları aktivitelerde yanında olan, onları destekleyen, görüşlerine saygı duyan, onlara söz hakkı tanıyan, ihtiyaçlarına önem veren ve gidermeye çalışan, stresli durumlarında baş etme yöntemlerini gösteren ve buna bağlı olarak da çocuklarıyla iletişimde başarılı olan aileler, çocukların duygusal gelişiminde olumlu bir etkiye sahiptirler. Ayrıca yapılan destekler, duygusal beceri gelişimine destek sağlamakla birlikte çocuğun okul olgunluğunu da arttırmakta ve evde, okulda davranış problemlerini de en aza indirmektedir. Bu sebeple okul öncesi eğitim kurumlarında duygular ile ilgili çalışmalar yapılırken aileler de bu aktivitelere dâhil edilmektedir.

G. Çocukta Davranış Sorunlarını ve Etkileyen Faktörler

Dünyadaki çocukların ortalama %20'si zihinsel, duygusal ya da davranışsal sorunlar için risk altındadır ya da şu anda tezahür etmektedir (WHO, 2004). Zihinsel sağlık sorunları olan veya risk altında olan çocuklarla çalışmak için aile, toplum ve okullar dâhil olmak üzere birden fazla sistem genelinde artan kapasite ihtiyacı açıktır (Stormont vd. 2010). Okullar, ruh sağlığı sorunları olan çocuklara yönelik aile ve toplum hizmetlerine yönlendirmeler de dâhil olmak üzere, hizmetlerin birincil yeridir (Greenwood, 2008). Önceki araştırmacılar, sorunlu anne-çocuk etkileşim kalıplarını, annede depresif belirtilerin çocuk davranış problemlerini etkilediği potansiyel bir yol olarak tanımlamış, ancak bu ilişkilerin zamansal önceliğini belirleyememişlerdir (Callender vd. 2012; Mustillo vd. 2011; Riley vd. 2009; Turney, 2012).

Patterson, (2013) ebeveynin psikolojik durumunun çocuk davranış problemlerini güçlendirdiği ve şiddetlendirdiği bir işlem süreci tanımlamıştır. Erken çocukluk dönemindeki fiziksel ve psikolojik saldırganlık, aynı zamanda, çeşitli boylamsal araştırmalarda, çocukların daha sonraki içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemlerinin özellikle güçlü yordayıcıları olarak tanımlanmıştır (Lansford vd. 2007; Villodas vd. 2018). Bu bulguların ışığında, depresif anneler ve çocukları arasındaki çatışmalı ve saldırgan anne-çocuk etkileşimleri için artan risk, özellikle bu etkileşimler erken çocukluk döneminde meydana geldiğinde, anne depresyonunun sonraki çocuk davranış sorunlarına yol açmasında önemli bir mekanizmayı temsil edebilir.

Bir çocuğun davranışının bozuk sayılabilmesi için bazı kıstaslar gerekmektedir. Bu ölçütler aşağıda detaylandırılmıştır:

- **Yaşa Uygunluk:** Her gelişim çağının kendine has davranışları bulunmaktadır. Bu sebeple çocuğun içerisinde bulunduğu gelişim döneminin kıstaslarını iyi bilmek gerekmektedir. Freud'un anal, Erikson'un özerkliğe karşı şüphe ve utanç dönemine denk gelen bu yaşlarda çocuk, özgür bir birey olduğunu öğrenmektedir. Kendisi istemeyince altının değiştirilmesini istememekte, öpülmeyi reddetmektedir. 3-5 yaş çocuğu dikkat çekmek istemektedir. Hayal dünyası çok geniş olduğundan inanılmaz hikâyeler anlatabilir. Henüz yalan ve yalan olmayanı ayırt edememektedirler. Bu sebeple bu yaştaki çocukların anlattıkları yalan olarak kabul görülmemektedir (Southam-Gerow ve Prinstein, 2014).
- **Yoğunluk:** Bazı davranışların bozukluk olarak görülmesindeki ikinci boyut yoğunluktur. Örneğin; beş yaş çocuklarında öfke ve huysuzluk doğal olarak kabul edilirken, bu davranış başka bireylere fiziki zarar verme biçimine dönüştüğünde davranış bozukluğu grubuna girmektedir (Özbey, 2010).
- **Süreklilik:** Çocuğun belli bir davranış biçimini direterek ve uzun zaman devam ettirmesi durumudur.
- **Cinsel Rol Beklentileri:** Erkeklerin kızlara kıyasla daha saldırgan olmaları beklenmekte iken, davranışları ile erkeklere benzer saldırgan davranışlar gösteren kızların davranışları ise normale uygun olmayan istenmeyen davranış grubuna girmektedir (Özbey, 2010).

Çocuğun, doğumdan sonra ilk olarak karşılaştığı toplumsallaşma alanı ailesidir. Çocuk ve ebeveyn ilişkilerinde, ebeveynlerin çocuğa karşı eğitim ve bakımını içeren anne-baba tutumları ve çocuğun bu tür davranışlar karşısında sergilediği davranış sosyalleşme sürecinin yapı taşı olarak nitelendirilmektedir. Bu sosyalleşme zamanı kapsamında çocuklarda izlenebilecek sorunlu davranışlar genellikle çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkiler ile sınırlıdır. Anne-babanın olumlu ya da olumsuz davranışları çocuğu doğrudan etkilemektedir (Şahin ve Arı, 2015). Doh vd. (2014) okul öncesi dönemdeki çocukların problem davranışlarını azaltmada annelerin olumlu ebeveynlik yapmasının önemini vurgulamaktadır.

Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki aslında anne-babanın davranış ve tutumları ile ilgilidir. Anne-babaların çocuklarını yetiştirirken sergiledikleri tutum ve davranışlar yalnızca çocuğun davranışlarına etki etmekle kalmaz ayrıca bu davranış ve tutumlar çocukları için bir özdeşim modeli oluşturmaktadır (Güneş, 2017).

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren ailesi ile etkileşim içine girerek sosyal çevresine adapte olması çabasına girmektedir. Çocuğun aile içinde gözlemlemiş olduğu sosyal yaşantılar, psikolojik ve fizyolojik şahsiyetini oluşturan duygu ve düşüncelerine doğrudan etki etmektedir. Çocuk, içerisinde dünyaya geldiği aile bireylerinin hareketlerini gözlem ve taklit yolu ile kabullenmekte ve kendi hal ve hareketlerini bu doğrultuda şekillendirmektedir. Çocuk için güzel bir vakit geçirmesinde aile bireyleri tarafından görmüş olduğu sevgi, anlayış, ilgi, yakınlık güvene dayalı ilişki kurulması önemlidir. Bu pozitif ortamı bulamayan çocuklarda uyum problemleri meydana gelmekte ve bu uyum problemlerinin de davranış sorunlarının çözülemez hale gelmesine neden olduğu bilinmektedir (Şahin ve Yaka, 2010).

Çocukların gelişimindeki en önemli evrelerden birisi çocuğun sosyalleşme evresidir. Sosyalleşme, kişilerin çoğunlukla da çocukların belli bir toplumun fonksiyonel üyeleri haline geldikleri ve toplumun diğer üyelerinin davranışlarını, değerlerini ve inançlarını kazandıkları bir evredir. Sosyal-duygusal gelişmeyi bazı etkenler etkilemektedir. Bu unsurlardan en etkilileri: Aile, öğretmenler, arkadaşlık ve akran ilişkileri, çocuğun geliştirdiği özellikler (*olumlu mizaç, dürtü kontrolü, benlik saygısı vb.*), genel iletişim araçları olarak sayılmaktadır. İlk senelerinde ise en fazla anne-babasının hal ve hareketlerini incelemektedir. Elde etmiş olduğu bu gözlemleri diğer insanlar ile olan ilişkilerinde sergilemektedir. Bu nedenle anne-baba tutumları

bireyin yaşamındaki ilk yıllardan itibariyle önem arz etmektedir. Örneğin; güven duygusu aşılanmış, demokratik bir aile bünyesinde yetişen bir birey, hayatının sonraki süreçlerinde ailesinde yaşamış olduğu pozitif sosyal ilişkilerini başkaları ile de devam ettirecektir. Çocuk-ebeveyn ilişkisi çocuğun hayatı boyunca başkaları ile ilişki kurma biçimini oluşturan temel yoldur (Güneş, 2017).

Ruh sağlığının altında bilhassa anne ile kurulacak sevgi ve sıcak bir ilişki bulunmaktadır. Anneden mahrum olma, farklı seviyelerde davranış bozukluklarının sebebidir. İç dünyasında meydana gelen bu çatışmaları bu tür tepkiler ile dışa vuran çocuğun sinir sisteminde problemler, davranış ve karakter yapısında bozukluklar görülmektedir (Turan ve Topçu, 2016).

Çocuğun ihtiyaçlarının anne tarafından zamanında giderilmesi, çocuğun güven duygusunu olumlu yönde geliştirmektedir. Yapılan incelemeler genel olarak çalışan annenin çalıştığı için sorun yaşamadığını esas sorunu çocuklarına zaman ayıramadıkları ve geçirecekleri zamanda da nasıl alakadar olmaları gerektiğini bilmediklerinden kaynaklı olduğu göstermektedir (Liu, 2015; Utaş-Akhan ve Batmaz, 2011). Bu sebeple annenin çocuğu ile geçireceği vakti nitelikli geçirmesi önemlidir. Annelerin çalışmasının çocuklar üzerindeki etkilerin olumlu ya da olumsuz olması birçok etkene bağlıdır. Annenin çalışma sebebi, statü kazancı, çalışma koşulları, işindeki mutluluk düzeyi, annenin çalışmaya başladığı dönemin çocuğun hangi gelişim evresine denk geldiği, annenin çalışmasının düzenlilik durumu, annenin eğitim seviyesi, annenin yokluğunda sağlanan destekler bu unsurlardan bir kısmıdır (Özek, 2011).

Tüm bu belirtilenler ışığında, çocuğun duygusal ve davranışsal durumları birçok faktörden etkilenme eğiliminde olan karmaşık bir süreci temsil etmektedir. Annenin birincil faktör olduğu durumlar göz önüne alınarak anne ile ilgili sosyo-demografik değişkenler ve psikolojik belirtilerin önemi ortaya çıkmıştır.

H. Annelerin Stres Depresyon ve Kaygı Durumlarını Etkileyen Faktörler

Stres depresyon ve kaygının çocuklarda ve ergenlerde ortaya çıkan en yaygın psikiyatrik bozukluklar arasında olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Balat, 2014; Pahl vd. 2012; Williford vd. 2007). Örneğin ebeveyn kaygısı, çocukluk kaygısı sorunları için bir risk faktörü olarak bilinmektedir (Bögels ve Phares, 2008).

Depresyon, ilişkili bozulma ile birlikte spesifik semptomların bir kümesi olarak tanımlanır. Bozukluğun klinik ve tanısal özellikleri ergenlerde ve yetişkinlerde büyük ölçüde benzerdir (Thapar vd. 2010). Öztürk (2002)'e göre depresyon, derin üzüntülü, bazen de hem üzüntülü hem de bunaltılı bir duygu durumu ile beraber düşünce, hareket, konuşma ve fizyolojik fonksiyonlarda yavaşlama, durgunlaşma ve bunlar ile birlikte değersizlik, isteksizlik, güçsüzlük, karamsarlık duygu ve düşünceleri ile kendisini gösteren bir hastalık tablosudur. Ebeveynlik rolü, ruh sağlığı ile ayrılmaz bir biçimde ilişkilidir. Psikiyatrik bozukluklar stres altında olan küçük çocuğa sahip ve birden çok çocuğa bakmakla yükümlü olan annelerde daha yoğun görülmektedir. Beş yaşından küçük çocuğa sahip olmak depresyon, anksiyete gibi psikiyatrik problemlerin ortaya çıkma riskini yükseltebilmektedir. Annede mevcut psikolojik rahatsızlıklar, çocuk bakımındaki eksiklikleri de beraberinde getirmektedir (Akdağ, 2017). Doh vd. (2012) okul öncesi eğitim çağındaki çocukların davranış sorunlarını tüm diğer yordayıcılar arasında en fazla etkileyen değişkenin annelerin depresyon düzeyi olduğunu öne sürmüştür. Bu durum, okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemlerini iyileştirmek için annelerin öfke ve depresyon düzeylerini düzenlemek gerekeceği bilgisini ortaya çıkarmıştır.

Annenin depresif duygu hali, bir taraftan çocuk ile konuşma ve oyun süresini azaltmakta ve anne yeterliliğini düşürmekte, diğer taraftan da bebeklerin daha az duygusal paylaşım sergilemeleri ve daha çekingen olmalarına sebebiyet vermektedir. Depresyondaki annelerin bebek veya küçük çocuklarının bağlanma ile ilgili problemler yaşadıkları araştırmalarca belirtilmiştir. Depresyon ne geçici bir durumdur ne de bireysel bir güçsüzlüktür. Ciddi ama tedavisi mümkün bir rahatsızlıktır (Uzun, 2015).

Anne-babanın çocuğu ile olan etkileşimi büyük önem taşımaktadır. Ebeveynin çocuğun gelişimi üzerinde önemli ve uzun vadeli etkilerinin bulunması, sosyalleştirme sürecindeki ilk çevre olan aileyi önemli bir araştırma konusu haline getirmektedir. Bu nedenle stres ve kaygı durumlarının da çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarını tetikleyeceği düşünülebilir. Stres, kişisel gerginliğe yol açan ve refahı ve uyumu etkileyen, kolayca elde edilebilen uyarlanabilir yanıtların olmadığı taleplerin sonuçları olarak tanımlanmıştır (Antonovsky, 1987). Crnic ve Acevedo, (1995) annenin karşı karşıya kaldığı daha fazla stresin çocuklarda daha fazla davranış sorunu ve daha düşük sosyal yeterlilik ile ilişkili olduğunu bildirmiştir.

Burada annenin stresi ile ilgili bahsedilen durum, annelerin günlük bağlamlarda ebeveynlikle ilgili yaşadığı zorlukları temsil etmektedir. Ayrıca aile sisteminin getirdiği eş durumu, çocuk sayısı ve ekstra sosyo-ekonomik güçlükler bahsi geçen anne-çocuk ilişkilerini etkilemektedir. Ebeveynlik stresi, ebeveyn olmanın taleplerinden doğan, davranışı, refahı ve çocukların uyumunu etkileyen zorluk olarak tanımlanmıştır (Anthony vd. 2005).

Çok sayıda kanıt, ebeveynlerin psikopatolojisi ile çocukların uyum sorunları arasında güçlü ve tutarlı ilişkilere işaret etmektedir (Trapolini vd. 2007; Vostanis vd. 2006). Ebeveynlerin psikopatolojisi, aralarında kaygı belirtilerinin de bulunduğu pek çok biçimde kendini gösterebilir. Buna göre anne kaygısının özellikle okul öncesi eğitim çağında çocukları olan annelerde oldukça yüksek olduğu ve çocuk gelişimi bağlamında bir risk faktörü olarak araştırılması gerektiği savunulmuştur (Glasheen vd. 2010). Örneğin, ebeveynlerin anksiyete bozuklukları, çocuklarının anksiyete bozuklukları ile güçlü bir şekilde ilişkilendirilmiştir (Gamliel vd. 2018). Bununla birlikte, ebeveyn kaygısının etkisini inceleyen araştırmaların çoğu, esas olarak *bebeklik dönemine* (örn. Glasheen vd. 2010) veya *okul yıllarına* (örn. Pereira vd. 2014) odaklanmıştır; ancak ebeveyn kaygısının okul öncesi çocukların sosyo-duygusal uyumu üzerindeki etkisi hakkında çok az şey bilinmektedir. Bu boşluk, okul öncesi çocukların ve ebeveynlerinin, sosyalleşme ve öz düzenleme kapasitelerinin gelişimini içeren büyük geçişler ve gelişimsel zorluklarla karşı karşıya kaldıkları göz önüne alındığında şaşırtıcıdır. Mevcut veriler, ebeveynlerin kaygısının, çocukların çocukluk dönemindeki daha kapsamlı davranışsal ve duygusal sorunları öngördüğünü göstermiştir (Cooklin vd. 2013).

I. Literatürdeki Araştırmalar

Bu bölümde, annelerin depresyon, stres, kaygı ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarına etkisi konusunda gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası araştırmalara kronolojik bir sırayla yer verilmiştir. Her bir araştırma, detaylı olarak incelenerek mevcut literatürün profili çıkarılmıştır.

1. Ulusal Çalışmalar

Bu bölümde annelerin depresyon, stres, kaygı ve çocuklarına bağlanma düzeylerini konu edinen aynı zamanda bu düzeylerin çocukların duygusal ve davranışsal sorunların etkisine yönelik yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Akkapulu'ya (2005) göre anne ile çocuk arasındaki bağlanma şekli, çocuğun ilerideki akran ilişkilerinin niteliğine etki etmektedir. Anneyle oluşturulan güvenli bağ; bebeklerin sonraki senelerde geliştirdikleri sosyal yeterlik algılarıyla, akranlarla oluşturdukları etkileşimleriyle ve popüler olma yaşantılarıyla ilişkili olabilmektedir.

Seven, (2006) çalışmasında, okul öncesinde bulunan altı yaşındaki çocukların sosyal beceri seviyeleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışma sonucuna göre, çocukların bağlanma düzeyi ile sosyal yetenekleri ve sosyal yeteneklerin alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Aynı zamanda çocukların sosyo-ekonomik ve cinsiyet değişkenlerine göre sosyal beceri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı farklılıklara rastlanmıştır.

Çamurlu, (2006) annenin bağlanma seviyesi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanmasına olan etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucuna göre; annenin ebeveynlik rollerinin çocuğun güvenli bağlanma durumu üzerinde etkisinin bulunduğunu saptamıştır. Aynı zamanda güvenli bağlanan çocukların annelerinin, kabul ve ilgi düzeyinin yüksek olduğu çocuk yetiştirme metodu uyguladıkları saptanmıştır. Genellikle araştırma sonuçları, çocuğun güvenli bağlanma durumunun özellikle annenin ilgi ve kabul düzeyinden etkilendiğini göstermektedir.

İlaslan, (2009) yapmış olduğu çalışmada cinsiyete, annenin çalışıp-çalışmama durumuna, anne eğitim seviyesine, çocuk bakım verene ve annelerin bağlanma biçimlerine göre çocukların bağlanma durumların farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Sonuç olarak, çocukların bağlanma stillerinin cinsiyete, çocuğun bakım verenine, annenin çalışıp çalışmama durumuna göre farklılık göstermediği saptanmıştır. Aynı zamanda annelerin bağlanma stillerine göre çocukların rahatlık, uyumlu, güvenli kaçınan bağlanma davranışları puan ortalamaları arasında anlamlı farklılığa rastlanmaktadır.

Güner, (2011) yaptığı çalışmasında, çocukların bağlanma güvenlikleri, ebeveynlerin bağlanma güvenlikleri ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışma kapsamında, ebeveynlerin bağlanma güvenliği ile çocukların

bağlanma güvenliği arasında ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların bağlanma güvenliği puanları arasında anlamlı ilişkilere rastlanılmamıştır. Bunun yanı sıra hikâyeler ayrı ayrı ele alındığında, demokratik tutum ile çocuklardaki yüksek bağlanma puanları, izin verici ve aşırı koruyucu tutum ile düşük bağlanma puanları arasında ilişkiler saptanmıştır.

Şengül ve Baykan (2013) annelerin depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma durumlarını incelemiştir. 100 annenin katıldığı araştırmanın sonuçları, katılımcıların stresli ve uzun süreli sorunla baş etme sürecinde çoğunlukla yetersiz kaldıklarını ve farklı davranışsal ve duygusal sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Ebeveyn eğitimi programının anne-babaların depresyon ve çocuklarının davranışsal sorunları üzerindeki etkisini araştıran Özmen (2013) ön test son test kontrol gruplu desen kullanmıştır. Araştırmada deney grubunda sekiz, kontrol grubunda sekiz ebeveyn bulunmaktadır. Araştırmanın bulguları, ebeveyn eğitim programı sonucunda çocukların davranış problemlerinde anlamlı bir azalma olduğunu, ebeveynlerin depresyon düzeylerinin ise anlamlı olarak azaldığını göstermektedir. Ayrıca annelerin depresyon düzeyleri ile çocuklarının davranışsal sorunları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Bolattekin, (2014) yapmış oldu araştırmasında, ebeveynlerin bağlanma stili ve ebeveyn tutumlarının çocuklarda gözlemlenen davranış sorunları üzerinde etkisini incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgular incelendiğinde, çocuklarda rastlanan davranış sorunlarında, akran problemlerinde ve toplam zorluklarda cinsiyete göre anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Erkek çocuklarının kız çocuklara göre daha fazla davranış sorunu gösterdiği saptanmıştır. Sosyal davranışlarda kız çocukları erkek çocuklara oranla daha fazla başarı sağlamışlardır. Ebeveynlerin bağlanma stillerine göre çocuklarında gözlemlemiş oldukları davranış sorunları arasında anlamlı değişiklikler bulgulanmıştır.

Şahin, (2015) çalışmasında altı yaş çocukların bağlanma örüntüleri, yürütücü işlevlerini ve duygu düzenleme kabiliyetlerini etkileyip etkilemediğini belirlemek için çalışma yapmıştır. 137 öğrenciden oluşan çalışma grubuna uygulama yapılmıştır. İlişkisel tarama yöntemi kullanılan araştırma sonucunda, altı yaş çocukların bağlanma örüntülerine göre yürütücü işlevler soyutlama becerileri puan ortalamalarının anlamlı seviyede farklılık gösterdiği elde edilmiştir. Güvenli

bağlanan çocukların kaçınmacı ve negatif bağlanan çocuklara göre daha fazla soyutlama becerileri puanlarının olduğu tespit edilmiştir.

Küçüköyük, (2015) yaptığı çalışmada anaokulunda olan çocukların annelerinin bağlanma stilleri ve ayrılık kaygısı ile çocuklardaki ayrılık kaygısı ve davranışların ilişkisini ele almıştır. Bu araştırma kapsamında annelerdeki zihinsel esnekliğin bağlanma stilleri ve ayrılık kaygısı arasındaki aracı rolü üzerinde durulmuştur. Araştırmanın örneklemini 280 çocuğun öğretmen ve anneleri oluşturmuştur. Analiz sonuçlarına göre çocuğun sosyal yetenekleri ve ayrılık endişesi arasında anlamlı ve aynı bağlamda, problem davranışları arasında ise anlamlı ve ters yönde bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Annenin ayrılma kaygısı ile bağlanma stili arasında ise anlamlı ve aynı yönde ilişki saptanmıştır.

Kaymak, (2015) erken çocukluk döneminde olan bağlanma stillerinin sosyal davranışlara etkisinin ele alındığı çalışmada, çocukların %37'si güvensiz, %63'nün ise güvenli bağlanma davranışı belirttiği görülmüştür. Aynı zamanda çocukların bağlanma stilleri ile anne-baba birliktelik durumu, doğum sıralaması, cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi, doğum şekli, çocuğa ilk iki sene bakım veren arasında anlamlı bir ilişki olmadığı elde edilmiştir.

Ural vd. (2015) çalışmada erken çocukluk dönemindeki çocukların annelerine bağlanma şekilleri ilke sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme yetenekleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Erken çocukluk döneminde yer alan 60-72 aylık 224 çocuğun çalışma grubunu oluşturduğu çalışmanın sonucunda annelerine güvensiz bağlanan çocukların güvenli bağlanan çocuklara kıyasla anksiyete, içe dönüklük seviyelerinin daha fazla olduğu aynı zamanda duygu düzenleme yetilerinin anneye bağlanma şekline göre çeşitlilik gösterdiği elde edilmiştir. Bununla birlikte güvensiz bağlanma şeklinin erkek çocuklarda daha çok karşılaşıldığı ve erkek çocukların kız çocuklara göre daha çok saldırgan ve kızgın tutumlar gösterdikleri belirtilmiştir.

Şahin ve Arı, (2015) yapmış oldukları çalışmada erken çocukluk dönemindeki çocukların duygu düzenleme becerilerinin bağlanma örüntülerini ele almışlardır. Altı yaşında olan 137 öğrenci ile çalışılmış ve bağlanma stillerini ve duygu düzenleme yeteneklerini ölçmek istemişlerdir. Araştırma sonucunda, güvenli bağlanan çocukların duygu düzenleme becerilerini kullanabildikleri saptanmıştır.

Ildız, (2016) okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma durumlarını incelediği araştırmada, çocukların %69,2'sinin güvensiz, %30,8'inin ise güvenli bağlanma oluşturduğu elde edilmiştir. Aynı zamanda 60-77 aylık çocukların bağlanma stilleri cinsiyet değişkenine göre kızların lehine değişirken, kardeş sayısı, ailenin medeni durumu, ailelerin sosyo-ekonomik seviyeleri, anne-babanın eğitim seviyesi, annelerin doğum sonrası çalışıp çalışmama durumu, çocukların 0-1 yaş aralığında iken bakımlarını üstlenen kişi, eğitim kurumuna başlama yaşları, ebeveynleriyle fiziksel temas düzeyleri, ebeveynleri ile ilişki türleri, korktuklarında ilk sığındıkları birey ebeveynlerin sorunlu oldukları durumlarda ebeveyne yaklaşma sıklıkları değişkenlerine göre değişiklik göstermediği saptanmıştır.

Özcan vd. (2016) bağlanma stilleri ve çocukluk çağı travması arasındaki ilişkileri inceledikleri araştırmalarında 63 katılımcıdan veri toplamışlardır. Deney-kontrol gruplu yarı deneysel desen aracılığıyla gerçekleştirilen bu araştırmadaki sonuçlar, psikiyatrik bozukluğu olan annelerin ve onların çocuklarının daha az güvenli bağlanma stiline sahip olduklarını göstermiştir. Bu sonuçlar, çocuklukta yaşanan travma ile bağlanma stili arasında bir ilişkiye işaret etmektedir. Ayrıca bu ilişkinin nesiller arası aktarıma uğrayabileceği de öne sürülmüştür.

Nalbantoğlu, (2016) yapmış olduğu çalışmada, çocuklarda rastlanan ruhsal problemler ile annelerin bağlanma seviyesi, çocuk yetiştirme davranışları ve aile fonksiyonlarına göre farklı olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde, aile değerlendirme ölçeğinde demografik özelliklere göre anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkiler incelendiğinde aile değerlendirme ölçeği ile çocuk davranışları arasında, aile değerlendirme ve çocuk yetiştirme tutum arasında ve çocuk davranışları ile çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı ilişkilere rastlanmaktadır. Aynı zamanda bağlanma stilleri ile çocuk davranışları arasında herhangi bir anlamlı ilişkiye rastlanılmamıştır.

Teze ve Arslan, (2016) çalışması kapsamında, annesi çalışan ve ilk çocuk olan altı yaş çocukların ayrılık kaygısı bağlanma stillerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. 183 çocuğun çalışma grubunu oluşturduğu çalışmada ilişki tarama modeli kullanılmıştır. Sonuç olarak, çocukların ayrılık kaygısı yalnız kalma korkusu alt boyutu puanları ile bağlanma puanlarının negatif yönde düşük seviye ilişki elde edilmiştir. Terk edilme korkusu alt boyutu puanları ile bağlanma puanları arasında ilişki olmadığı saptanmıştır.

Bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu bağımsız değişkenlerinin araştırma grubu çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı seviyede farklılaşmadığı elde edilirken negatif bağlanma stiline sahip çocukların güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha yüksek yalnız kalma korkusu puanlarına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ertan, (2017) yapmış olduğu araştırmasında, okumakta olan 5-6 yaş çocuklarının annelerinin bağlanma stilleri ile karakteristik özellikleri, annelerin kişilik özellikleri ile çocukların bağlanma stilleri ve annelerin bağlanma stili ile çocukların annelerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma bulgularına göre; çalışmanın birinci hedefine dönük annelerin bağlanma stilleri ile kişilik özellikleri arasında yalnızca kaygı seviyesi alt değişkeninde anlamlı bir olduğu neticesine varılmıştır. Bu sonuca göre güvensiz bağlanan annelerin kaygı seviyesinin oldukça fazla olduğu saptanmıştır.

Evirgen-Geniş ve Kahraman, (2017) yaptığı çalışmasında, okul öncesinde okuyan 60-72 aylık çocuklarda bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkiyi incelemek istemiştir. İlişkisel tarama biçimi kullanılan bu çalışmada çalışma grubu olarak 2016-2017'de Karabük il merkezine bağlı anaokulları ve ilkokulların anasınıflarına devam eden 5-6 yaş grubundaki 140 çocuk oluşturmuştur. Çalışma sonucunda çocukların bağlanma seviyelerinin cinsiyet ve anne eğitim durumuna göre farklılık gösterdiği, çocukların kardeş sayılarının benlik algısının alt boyutlarının doğum sırasına göre farklı olduğu saptanmıştır.

Koç ve Akduman Gültekin, (2017) yaptıkları araştırmalarında, 109 anne ve çocuğu örneklem olarak ele almışlardır. Örneklem grubunu, çocukların annelerine bağlanma stilleri farklı değişkenler bakımından incelenmişlerdir. Araştırma sonucunda kız çocuklarının erkek çocuklara oranla daha yüksek düzeyde güvenli bağlanma stilinde oldukları saptanmıştır. Aynı zamanda anneye bağlanma stiline ve çocuğun duygusal düzenleme yeteneğinin cinsiyet üzerinde bir etkisinin bulunmadığı saptanmıştır. Bağlanma seviyesi ile duygusal yetenek seviyesi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Hesapçioğlu vd. (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada okul öncesi çağıdaki çocukların duygusal ve davranışsal sorunların annedeki hangi psikiyatrik belirtiler ile ilişkili olduğu araştırılmıştır. Araştırmaya 116, 4-6 yaşları arasındaki çocuklar ve

onların anneleri katılmıştır. Korelasyon analizi, çocukların tüm duygusal ve davranışsal sorunlarının annelerin psikiyatrik belirtileri ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. İçe yönelim ve dışa yönelim sorunu olan çocukların annelerinin psikiyatrik belirti puanları, sorunu olmayan çocukların annelerine göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Görgü (2018) araştırmasında annelerin bağlanma şekilleri ile kişilik kıstaslarının arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada güvensiz bağlanan annelerin kaygı seviyesinin daha fazla olduğu elde edilmiştir. Ayrıca güvensiz bağlanan çocukların annelerinin daha kontrollü bir kişilik özelliği sergilediği görülmüştür. Güvensiz bağlanan annelerin çocukları ile oluşturduğu duygusal ilişkiye ilişkin yaşadığı kaygıyı idare edebilmek adına kontrol davranışları geliştirdiği düşünülmüş ve kontrol davranışlarını kuvvetlendirmek adına da otoriter bir davranış ortaya koyduğu görülmüştür.

Yeşildaş, (2018) yaptığı araştırmasında erken çocukluk dönemindeki çocuklarda kaygının ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik değişkenler bakımından değerlendirme yapmışlardır. Çalışmasını 4-6 yaş aralığında çocuğa sahip 266 anne ile yürütmüştür. Araştırma sonucunda, annelerin kaygı seviyesi ve kendi bağlanma stillerinin çocuğun kaygısını ve durumunu belirlediği sonucuna varılmıştır.

Demirel, (2018) yapmış olduğu çalışmada yetişkin insanlarda bağlanma stillerinin yaşam doyumu, depresyon ve mutluluk ile ilişkisini araştırmıştır. Çalışmaya İstanbul'da yaşamakta olan yaşları 18 ile 64 arasında değişen gönüllü kişiler katılım sağlamıştır. Çalışma çerçevesinde kaygılı ve kaçınan bağlanma stilini ölçmek için Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri 2, yaşam doyumunu ölçme amacı ile Yaşam Doyumu Ölçeği ve depresyon seviyelerini ölçmek için Beck Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda kaygılı bağlanma ile kaçınan bağlanma stiline sahip yetişkin insanların depresyon düzeyleri yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda kaygılı bağlanma stiline sahip yetişkin bireylerin yaşam doyumu mutluluk düşmektedir.

237 anne ve onların çocuklarıyla çalışan Ahmadova (2019) annenin bağlanma özellikleri, ebeveynlik tutumları ve çocukların ruhsal ve davranışsal problemleri aralarındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamıştır. İlişkisel tarama yöntemi yardımıyla gerçekleştirilen araştırmadaki bulgular, ebeveyn tutumu ve annelerin bağlanma

düzeylerinin çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermiştir. Aynı şekilde Ahmadova ve Yavuz'un (2019) araştırmasında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Keleş (2019) araştırmasında 4-6 yaş arası çocukların annelerinin depresyon düzeyleri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 4-6 yaş arası çocuğu olan 67 annenin katıldığı araştırma ilişkiyel tarama yöntemi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, orta düzeyde depresyonu olan annelerin depresyon düzeylerinin eğitim düzeyi ve yaş değişkenlerinden etkilendiğı ortaya çıkmıştır.

Akbaş vd. (2019) 150 anne ve babanın katılımıyla yaptığı çalışmada katılımcıların kaygı ve depresyon düzeylerini incelemiştir. Veri toplama aracı olarak Birey Tanıtım Formu, Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeğı ve Beck Depresyon Ölçeğı kullanan araştırmacılar; katılımcıların kaygı düzeyleri ile depresyon belirtileri arasında zayıf bir pozitif ilişki tespit etmişlerdir. Araştırmada ailelerin orta düzeyde kaygılı oldukları saptansa da çoğı depresyon belirtisi göstermediğı sonucu ortaya çıkmıştır.

Ayanoğlu vd. (2019) tarafından gerçekleştirilen ve duygusal ve davranışsal sorunlarla ilgili Türkiye'de yapılan lisansüstü tezlerin incelendiğı araştırmada, 145 yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık tezleri değerlendirilmiştir. Sonuçlar, duygusal ve davranışsal sorunların meydana çıktığı yaş olarak özellikle 0-5 yaşı işaret etmektedir.

Bilaç vd. (2020) çocukları okul öncesi dönemde olan ve bilişsel gelişim geriliğı olmayan annelerin çocuklarının sorunlarına yönelik tutum, bağlanma stilleri ve yeterlik algılarını değerlendirmişlerdir. Çalışmaya 40 çocuk ve anneleri dâhil edilirken bu çocukların 0-72 ay arasında olan ve gelişim testi sonucunda gelişim geriliğı saptanmayan çocuklar olmasına özen gösterilmiştir. Deney-Kontrol gruplu yarı deneysel desen olarak farklı nicel veri toplama araçları yardımıyla gerçekleştirilen araştırmada ulaşılan sonuçlar, katılımcıların duygusal, davranışsal ve sosyal sorunlarının yüksek olduğunu göstermiştir.

İncelenmiş olan alan yazında depresyon, kaygı, bağlanmayla ilgili gerçekleştirilen çalışmaların çocukluk, orta çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemini içerdiği görülmektedir. Fakat gerçekleştirilen araştırmalarda odak noktasının daha fazla lise, üniversite ve erken çocukluk dönemi çocukların bağlanması olduğu görülmektedir. Bu çalışmada annelerin çocuklarıyla bağlanması ve çocukların davranış sorunlarının

da incelenmesi alan yazına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda farklı çalışmalar incelenmiş, sonuçlar ortaya konmuştur.

2. Uluslararası Çalışmalar

Bu kısımda annelerin depresyon, stres, kaygı ve çocuklarına bağlanma düzeylerini kapsamında incelenen uluslararası literatür de yer alan çalışmalara yer verilmiştir. Ulusal çalışmalar ile kıyaslanarak çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarına etkileri detaylı olarak incelenmiştir. Bu konuya yönelik yapılan çalışmalar kronolojik bir sırayla sıralanmıştır.

Van Ijzendoorn vd. (1992) yapmış oldukları araştırmada, Hollanda ve İsrail'deki anne, baba ve bakıcı ile çocuk arasındaki bağlanma ilişkisini araştırmışlardır. Çalışma grubunu İsrail'den 111 anne-baba ve 58 bakıcı, Hollanda'dan ise 150 anne-baba ve 75 bakıcı ile çocuklardan meydana gelmektedir. Çalışma sonucunda bağlanma ağının genişlemesiyle çocukların anaokulu yaşına geldiklerinde daha bağımsız, empati beceriler gelişmiş ve amacına uygun kontrollü davranışlar sergilemeye yatkın kişiler oldukları görülmüştür. Aynı zamanda bu çalışmada baba ve öğretmen bağlanması da ayrı olarak ele alınmış ve neticede babaya ve öğretmene bağlanmanın da çocuğun sosyal ve duygusal gelişimine olumlu bir katkısının olduğu ifade edilmiştir.

Crandell vd. (1997) yapmış oldukları araştırmalarında annelerin kendi ebeveynleriyle olan bağlanma stilleri ile çocuklarıyla iletişimlerdeki sıcaklık ve kontrol boyutlarını araştırmışlardır. Sonuç olarak, güvensiz bağlanan annelerin çocuklarıyla iletişim halindeyken daha stresli olduğu ve güvenli bağlanan annelere göre daha az paylaşımda oldukları elde edilmiştir. Aynı zamanda güvensiz bağlanan annelerin çocuklarının oyun esnasında organize olmakta sorunlar yaşadıkları ve annelerinin yönergelerini uygulamada güçlük yaşadıkları saptanmıştır.

Warren vd. (1997) çocuk ve ergenlerde, erken dönem bağlanma ile anksiyete bozuklukları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bebekler, yenidoğan hemşireleri tarafından tepki oranları açısından ele alınmış, 12 aylık olduklarında bu 172 bebek, Ainsworth'un *Yabancı Durum Yöntemi* ile değerlendirilmiş, 17,5 yaşındayken de Okul Çağı Çocukları için Şizofeni ve Duygulanım Bozuklukları teşhisi bakımından değerlendirmeye alınmışlardır. Kaygılı bağlanan ve dirençli olan yeni doğanların,

güvenli veya kaçınan bağlanan bebeklere oranla ergenliklerinde daha çok anksiyete bozukluğu teşhisi aldıkları saptanmıştır.

Volling vd. (1998) çalışmalarında anne ve babaların güvenli bağlanmaları ile hem ebeveynlik algıları hem de ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkileri almışlardır. Çalışma sonucunda güvenli bağlanmaya sahip olan annelerin kendilerini daha iyi ve yeterli ebeveynler olarak gördüklerini ortaya koymuşlardır.

Gloger-Tippelt vd. (2002) bebeklikte meydana gelen anne-bebek bağlanmasının aktarımını ve devamlılığını ele almak amacıyla yapmış oldukları boylamsal çalışmada, çocukların bir yaşındaki güvenli ya da güvensiz bağlanma davranışının altı yaşında da aynı kaldığı ve devam ettiği elde edilmiştir. Aynı zamanda annelerin ve çocukların bağlanma temsillerinin önemli seviyede benzer ve uyumlu olduğu saptanmıştır.

Karavasilis, Doyle ve Markiewicz, (2003) araştırmalarında, orta çocukluk ve ergenlikteki ebeveyn stili ile anneye bağlanma niteliği arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Sonuç olarak, ebeveynlik davranışlarının her üç boyutu ile güvenli bağlanma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ilgisiz ebeveynlik davranışları ise her üç boyutta da düşük puan almıştır ve güvensiz ve kayıtsız bağlanmayla olumsuz bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmiştir.

Adam, Gunnar ve Tanaka, (2004) yapmış oldukları çalışmalarında annelerin bağlanma stilleri ve ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkide ebeveynin duygu durumunun arabulucu etkisini araştırmışlardır. Ebeveynin bağlanma stilini ve duygu durumunu ölçmek amacıyla annelere ölçekler uygulanmış, ebeveyn davranışlarını saptamak için ise anne ile bebeğin birlikte bulunduğu etkileşim seansları tertip edilmiştir. Araştırma sonucunda bağlanma ve ebeveynlik tutumları üzerinde ebeveynin duygu durumunun etkili olmadığı görülmüş fakat bağlanma stili ve ebeveyn tutumunun ilişkili olduğu saptanmıştır. Saplantılı bağlanan annelerin öfkeli/müdahaleci ebeveynlik puanları, kayıtsız ve güvenli bağlanan annelerden anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Anne bağlanması ve sıcak ilişkiler açısından anlamlı sonuçlara rastlanılmamıştır. Güvenli bağlanan annelerin en olumlu duygulara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Obegi, Shaver ve Morison, (2004) araştırmalarında, genç yetişkin kadınların ve annelerinin bağlanma tarzlarının kuşaklar arası aktarımını erişkin romantik ilişkileri

bağlamında ele almışlardır. Sonuç olarak, *annelerin bağlanma stilleri ile kızlarının bağlanma stilleri birbirleriyle ilişkilidir* hipotezini desteklemektedir. Bunun yanı sıra annelerin kaçınmalı bağlanma stili, kızlarının kaçınmalı bağlanma stilini desteklemektedir. Ayrıca araştırmada kaçınmalı bağlanma oranı yüksek olan annelerin boşanma, ayrılma veya evlenme olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtilmiştir.

Nair ve Murray, (2005) araştırmalarında ebeveyni birlikte ve ayrı olan 3-6 yaş çocuklarının bağlanma stillerini araştırmışlardır. Araştırmada, ebeveyni ayrı olan çocukların güvenli bağlanma düzeylerinin, ebeveyni birlikte olan çocuklara kıyasla daha düşük olduğunu elde etmişlerdir. Bunun yanı sıra çalışmanın bağımsız değişkenleri olan çocukların cinsiyetleri, annelerinin eğitim durumları, gelir seviyesi ve yaşları ile bağlanma değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı elde edilmiştir. Annelerin evli ya da boşanmış olmalarının doğrudan bağlanma üzerinde etkisi olmadığı, evli veya boşanmış olmanın ebeveynlik rolleri üzerinde etkisinin olduğu ve ebeveynlik rollerinin bağlanmaya doğrudan etki ettiği belirlenmiştir.

Bornstein ve Zlotnik (2008), çalışmasında eğitim seviyesi yüksek olan annelerin çocuk yetiştirirken daha çok çocuk merkezli davranışlar gösterdikleri elde edilmiştir. Yakın zamanda yapılan araştırmalarda çocuğun öznel varlığının ve duygusal gereksinimlerinin merkeze alındığı ilişkiler ve ebeveyn davranışlarının, çocuğun psikolojik yapısını şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Shafiq, (2010) yazdığı tezinde, anne-çocuk bağlanması ve aile durumu konusunu incelemiştir. Yapılan çalışma kapsamında 173 anne katılım sağlamıştır. Örneklem grubu olarak iki farklı ölçek kullanılmıştır. Anneyle ilişkili çoğu değişkenin çocuk yetiştirmede önem arz ettiği dikkat çekmiştir. Bu değişkenler yaş, iş durumu, uyku problemleri, çocuğun cinsiyeti, geliri ve annenin sosyal etkinlikleri şeklinde sayılabilmektedir. Bununla birlikte çalışma sonucunda, bebekle ilgili durumların ise anne bebek bağlanmasına etki ettiği elde edilmiştir. Bu etkenler şu şekilde ifade edilmiştir; bebeğin anksiyetesi, uyku bozukluğu, nedensiz ağlaması ve ayrı hastanede yatmasıdır. İlave olarak aynı odada olma durumunun sağlanması gerekliliği belirtilmiştir.

Kristen vd. (2011) gerçekleştirdikleri çalışmada aile ve çocuk ilişkisinin niteliğini incelemiştir. Çalışmada 2007 Ulusal Sağlığı Araştırması'nın verilerinden

faydalanmış ve 6-17 yaş aralığında 64.000'den fazla katılımcı dikkate alınmıştır. Araştırma sonucuna göre, ebeveynin eğitim düzeyi yüksek, çocuk avantajlı evden geliyor ise daha olumlu davranışlar gösterdiği ve sonucunda kurduğu ilişkilerde ve iletişim yeteneklerinde daha fazla performans ortaya koyduğu saptanmıştır.

Doh vd. (2012) evlilik içi çatışma ve annelerin öfke ve depresyonunun okul öncesi dönemdeki çocukların davranış sorunları üzerinde etkilerini incelenmiştir. Üç yaşında okul öncesi çocuğu olan toplam 393 anne, evlilik çatışmaları, annelerin öfke ve depresyonu ve okul öncesi çocuklarının davranış sorunları ile ilgili maddeleri içeren anketleri yanıtlamıştır. Sonuçlar, evlilik çatışmasının doğrudan bir etkisinin olmadığını, ancak okul öncesi çocukların annelerinin öfke ve depresyonunun neden olduğu davranış sorunları üzerinde dolaylı etkileri olduğunu göstermiştir. Annelerin depresyonu da okul öncesi çocukların davranış sorunları üzerindeki etkisine aracılık etmiştir. Annelerin depresyon düzeyinin okul öncesi çocukların davranış sorunlarını tüm yordayıcılar arasında en yüksek düzeyde etkilediği bulgulanmıştır.

Doh vd. (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın temel amacı, annelerin depresyonunun okul öncesi dönem çocuklarının dışa yönelim problem davranışları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini incelemektir. Çalışmaya Seul'de yaşayan üç ve dört yaşlarında (83 erkek ve 72 kız) okul öncesi çocuğu olan toplam 155 anne katılmıştır. Anneler; depresyon, ebeveynlik davranışları ve okul öncesi çocukların problemleri üzerlerine anket doldurmuştur. Yapılan analizlere göre, annelerin depresyonunun okul öncesi çocukların dışa yönelim problem davranışlarını doğrudan etkilemediği sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat annelerin depresyonu, annelerin ebeveynlik davranışları aracılığıyla okul öncesi çocukların problem davranışlarını dışa vurmalarını dolaylı olarak etkiledi. Bu bulgular, okul öncesi dönemdeki çocukların problem davranışlarını azaltmada annelerin olumlu ebeveynlik yapmasının önemini vurgulamaktadır.

Chung ve Choi'nin (2014) araştırmasında Kore'deki okul öncesi çocukların anneleri arasında bağlanma stilleri ve başkalarının iyiliği arasındaki bağlantıda evlilik doyumunun aracı rolü araştırılmıştır. Güney Kore'nin Busan kentindeki iki kreş ve üç anaokulundan okul öncesi çocuğu olan 208 annenin katıldığı araştırmada katılımcı annelerin özellikle kaygılı bağlanma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Strand, Goulding ve Tidfors, (2014) psikolojik belirtiler ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi psikoz belirtisi gösteren kişiler üzerinde incelemiştir. Bağlanmanın ifade edilmesinde İlişki Anketini, psikolojik işaretlerin tespit edilmesinde ise SCL-90R psikolojik belirtiler ölçeğinde faydalanılmıştır. Sonuç olarak, dezorganize bağlanma ile semptomların şiddeti arasında pozitif yönde bir korelasyon elde edilmiştir.

Gentzler vd. (2015) annelerin bağlanmalarının kendilerinin ve çocuklarının olumlu olaylarına ve olumlu duygularına (PA) verdikleri tepkilerle nasıl ilişkili olduğunu araştırmıştır. 97 annenin katıldığı araştırmadaki sonuçlar, annelerin bağlanma kaliteleri ile çocuklarının davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Honari ve Saremi, (2015) üniversite öğrencilerin bağlanma stilleriyle takıntılı sevgi şekli arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yetişkin Bağlanma Stili (AAQ) ve Sevgi Tutum stili (LAS) ölçekleri 306 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Bulgular Pearson korelasyon katsayısı ve çoklu regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Kaygılı/kaçınan bağlanma stiline sahip öğrencilerin takıntılı sevgi şekline sahip oldukları ortaya konmuştur. Aynı zamanda, dezorganize sevgi şekli ile bağlanma stilleri arasında önemli bir ilişkinin de varlığı saptanmıştır.

Mirzaei vd. (2015) 123 annenin depresyon kaygı ve stres durumlarını incelemiştir. İlişkisel tarama desenindeki bu araştırmanın sonuçları annelerin stres, kaygı ve depresyon puanlarının yüksek ve birbiriyle ilişkili olduğunu göstermiştir.

Amani (2016) tarafından Psikodinamik teori temelinde gerçekleştirilen araştırmada anne-bebek bağlanma stilleri ile saldırganlık arasındaki ilişki incelenmiştir. 150 katılımcının yer aldığı araştırmadaki bulgulara göre güvenli anne-bebek bağlanmasının saldırganlık ile negatif yönde anlamlı bir ilişkisi vardır. Buna ek olarak, ikircikli anne-bebek bağlanması saldırganlık ile anlamlı bir pozitif ilişkiye sahipken, kaçınan bağlanma stili saldırganlık ile anlamlı bir ilişkiye sahip değildir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre annenin bebeğe güvenli bağlanması saldırganlığı ve duygusal ve davranışsal sorunları azaltabilir. Öte yandan, anne ve çocuk arasındaki kararsız bağlanma, saldırganlık riskini açıkça artırabilir.

McCormick vd. (2016) araştırmalarında anne-çocuk bağlanma stillerinin eğitimsel yansımalarını incelemişlerdir. İlgili araştırma için genel rasyonel erken anne-çocuk bağlanma stillerinin çocukların bilişsel beceri gelişiminin önemli bir yordayıcısı olduğudur. Bu rasyonele dayalı olarak 1023 çocuk ve annesinin katıldığı araştırmada ulaşılan sonuçlar, anne-çocuk bağlanma stillerinin özellikle ilerleyen dönemdeki akademik yaşantıyı etkileme eğiliminde olduğunu göstermiştir.

Koutra vd. (2017) okul öncesi çağındaki çocukların davranışsal gelişimi ile ilişkili anne depresyonu ve kişilik özelliklerini incelemişlerdir. Araştırmacılar, özellikle anne ruh sağlığının çocukların erken çocuk gelişimi üzerindeki etkisinden bahsetmişlerdir. 642 annenin katıldığı bu araştırmadaki sonuçlar, depresyon ve kaygısı yüksek olan annelerin çocuklarının davranışsal güçlükler yaşadıklarını göstermiştir. Annelerin kaygı ve depresyon düzeyleri çocuklarının davranışsal sorunlarını anlamlı olarak farklılaştırmaktadır.

Pickard vd. (2017) tarafından 36 anne adayının katılımıyla gerçekteştirilen araştırmada katılımcıların anne olduktan sonraki süreçte bağlanma stillerinin değişimi ve gelişimine odaklanılmıştır. Sonuçlar annelerin süreç geçtikçe daha güvenli bir bağlanma stiline sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yaş ve geçen süre gibi faktörlerin annelerin bağlanma stillerini anlamlı olarak etkilediği söylenebilir.

Villodas vd. (2018) tarafından gerçekteştirilen araştırmada anne depresyonu ve çocuklarının davranışsal sorunlarının kökeni incelenmiştir. 234 anne ve onların çocuklarının katılımıyla gerçekteştirilen boylamsal araştırma ulaşılan bulgular, annenin depresyon düzeyi ile çocuklarının davranışsal sorunları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Wall, (2018) gerçekteştirdiği çalışmasında, erken beyin gelişimi ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada, bağlanma kavramının ne derece etkisi olduğu ele almıştır. Araştırma sonucuna göre, çocuğun duygusal gelişiminin zamanla daha öncelikli duruma gelmesi sebebiyle, bağlanmanın önemli bir faktör olduğu ve bunun pozitif ebeveyn davranışı ile desteklendiği tespit edilmiştir.

Cowan vd. (2019) anne ve babaların bağlanma stilleri, ebeveynlik kaliteleri ve çocuklarının davranışsal sorunları arasındaki arabulucu rolü inceledikleri araştırmalarında çoğunlukla düşük gelirli çiftlerden oluşan 239 katılımcıya yer

vermişlerdir. Araştırmacılar ayrıca, ebeveynlerin bağlanma güvensizliği veya kaygı ve depresyon düzeylerini de incelemişlerdir. Sonuçlar annelerin babalara göre daha güvenli bağlanma durumunda olduklarını göstermiştir.

Lohaus vd. (2020) anne depresyonu, stresi ve bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmada, annelerin ve çocukların sorunlu davranışı dışa vurma ve içselleştirme konusundaki raporları arasındaki tutarsızlıklarla ilgili etkili faktörleri ele alınmıştır. Sonuçlar, annelerin depresyon, stres ve bağlanma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Wawrzkievicz vd. (2020) tarafından yapılan çalışmanın amacı; annelerin bağlanma stilleri ile çocuklarıyla olan bağları arasındaki ilişkileri incelemektir. 86 annenin katıldığı araştırmada ulaşılan sonuçlar, yaşın bağlanma stillerini anlamlı olarak etkilediğini göstermektedir.

Literatürde bağlanma, stres, kaygı vb. ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde, kişinin bağlanma açısından güvenli ya da güvensiz bağlanma şeklinin kişinin sosyal ve duygusal yönden sağlıklı gelişimini etkilediği ve erken dönemlerde ortaya çıkan bağlanma şeklinin kuşaktan kuşağa aktarıldığı görülmektedir.

III. YÖNTEM

Bu çalışmada temel amaç, erken çocukluk döneminde çocukları olan annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları üzerindeki olası etkisini incelemektir. Araştırmanın bu bölümünde bahsedilen amaca ulaşmak için toplanan verilere dair araştırma deseni, evren ve örneklem, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve veri analizi şeklindeki alt başlıklar detaylı olarak açıklanmıştır.

A. Araştırmanın Deseni

Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeyleri ile çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki kovaryansın varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Johnson ve Christensen, 2019). Bu araştırma modeli ile var olan bir olguya ilişkin tutum, inanç ve görüşler derinlemesine incelenerek keşfedilmeye çalışılmıştır (Karasar, 2015). Dolayısıyla bir grubun özelliklerini belirlemeyi amaçlayan çalışmaları temsil eden ilişkisel tarama modeli aracılığıyla bu çalışmada annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma düzeyleri ile çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının hem birlikte hem de ayrı ayrı yaş, medeni durum, çocuk sayısı, gelir ve eğitim düzeyleri değişkenlerine göre değişip değişmediğini tespit etmek amaçlanmıştır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Bu çalışmada ele alınan bağımlı değişkenler *okul öncesi dönemde çocukları olan annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma düzeyleri ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarıdır*. Araştırmadaki bağımsız değişkenler ise *yaş, medeni durum, çocuk sayısı, ailenin gelir ve annenin eğitim düzeyi* şeklindedir.

B. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışma, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında MEB'e bağlı anaokullarında öğrenim gören 36-72 aylık çocukların annelerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, 2020-2021 öğretim yılı güz döneminde İstanbul Anadolu Yakasında MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören anaokulu öğrencilerinin anneleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise İstanbul ilinin Ataşehir, Kadıköy ve Maltepe ilçelerinde ikamet eden toplamda 309 anneyi kapsamaktadır. Katılımcı grubu, gönüllülük esasına dayalı olarak seçilmiştir. Çizelge 1'de bu araştırmaya katılan annelere dair tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 1 Katılımcı Annelere Dair Tanıtıcı Bilgiler

Annenin Yaşı	Çocuk Sayısı				Toplam
	Bir	İki	Üç	Dört ve üzeri	
22-27	33	7	2	0	42
28-34	61	48	10	1	120
35-40	31	32	13	6	82
40 ve üzeri	13	31	16	5	65
Toplam	138	118	41	12	309

Çizelge 1'deki bilgilere göre araştırmaya katılan annelerin genel anlamda 28 ile 40 yaşları arasında oldukları görülmüştür. 22-27 yaş aralığındaki annelerin ise en az katılım gösteren grup oldukları söylenebilir. Diğer yandan katılımcı grubun çoğunun ya bir ya da iki çocuk annesi oldukları, dört ve üzerinde çocuğu olan annelerin ise oldukça sınırlı sayıda (12) oldukları görülmektedir.

C. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmadaki alt problemleri yanıtlamak için dört farklı veri toplama aracından oluşan *Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formu* kullanılmıştır. Bu formda yer alan veri toplama araçları sırasıyla *Demografik Bilgiler (DB)*, *Yakın İlişkiler Yaşantılar Envanteri-II (YIYE-II)*, *Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS-42)* ve

Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA) şeklindedir. Bu veri toplama araçları aşağıda detaylı olarak tanıtılmıştır. Formla ilgili detaylı bilgiler EK-1’de paylaşılmıştır.

1. Demografik Bilgiler (DB)

Okul öncesi dönemdeki çocukları olan annelerin demografik bilgilerine ulaşmak amacıyla yapılandırılan bu formda toplamda altı değişkeni belirlemek amaçlı ibareler yer almaktadır. Tamamen anneler tarafından yanıtlanması gereken bu değişkenler; annenin yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, çocuk sayısı, ailenin gelir düzeyi ve medenî durumu şeklindedir.

2. Yakın İlişkiler Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II)

Okul öncesi dönemde çocukları olan annelerin çocuklarına bağlanma düzeylerini tespit etmek amacıyla kullanılan Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II), Brenning, Soenens, Braet ve Bosmans (2011) tarafından geliştirilirken Kırımer, Akça ve Sümer, (2014) tarafından ise orta çocukluk dönemi bağlamı ve Türkçe’ye uyarlanmıştır. *Bağlanma Kaygısı ve Kaçınma* şeklindeki iki alt boyutta toplamda 36 maddeden oluşan bu envanterin orijinal hali, orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma boyutlarını ölçmeye olanak sağlamaktadır. İlgili envanter, bu araştırmada uygulanmadan önce araştırmanın bağlamına uygun bir şekilde uyarlanarak ölçeğin yapı geçerliğini sağlamak için açılımlı faktör analizi (AFA), güvenilirliğini sağlamak için ise Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayısı elde edilerek ölçeğe son hali verilmiştir. Kırımer vd. (2014) tarafından uyarlanan ölçek, orta çocukluk dönemindeki çocukların annelerine bağlanma kalitelerini ölçmeye yardımcı olan maddelerden oluşmaktadır. Bu araştırmada ise YİYE-II Orta Çocukluk Dönemi Ölçeğinin maddeleri, erken çocukluk döneminde çocukları olan annelerin çocuklarına bağlanma kalitelerini ortaya çıkarmaya olanak sağlayan yapıya kavuşturulmuştur. Uyarlama sürecinde öncelikle toplanan verilerin AFA’ya uygun olup olmadığını belirlemek için Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik testi sonuçlarına bakılmıştır. Buna göre KMO değeri .81 olarak hesaplanmıştır. Barlett Küresellik testinin sonucu ise anlamlı bulunmuştur ($\chi^2= 3659.49$, $df=630$; $p<.01$). Bu sonuçlar, veriler üzerinde açılımlı faktör analizinin yapılabileceğini göstermiştir (Field, 2009). Faktörlerin yorumlanması sürecinde ise *bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve anlamlılık* sağlamak için maddeler eksen döndürmesine (rotation) tabi tutularak dik döndürme tekniklerinden varimax kullanılmıştır

(Büyüköztürk, 2016). Yapılan faktör analizinde, faktörler belirlenirken özdeğerleri 1'den yüksek olan faktörler ele alınmış ve faktör yük değeri 0.45'den yüksek olan maddeler faktörlere dâhil edilirken, faktör yükü 0.45'in altında olan maddeler faktör dışı tutulmuştur. Varimax döndürmesi sonucu YİYE-II'nin, öz değeri 1.00'dan yüksek iki faktörlü (*bağlanma kaygısı, kaçınma*) yapıda olduğu ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin toplamda yaklaşık %60'lık bir varyansı temsil ettiği belirlenmiştir. Faktörler sırasıyla ilgili değişkene ait varyansın %36 (Bağlanma Kaygısı) ve %24 (Kaçınma) kısımlarını, parçalı olarak açıklayabilmektedir. Dolayısıyla, yapı geçerliğine dair kanıtlar elde etmek için YİYE-II üzerinde yapılan faktör analizi sonucu 36 maddeden oluşan bir ölçek ortaya çıkmıştır. Son olarak ilgili ölçek üzerinde yapılan Cronbach Alpha güvenirlik analizinden elde edilen değerlere göre ölçeğin güvenirliği 0,73 olarak belirlenmiştir. *Kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılıyorum (5)* şeklinde beşli likert olarak puanlanan envanterden alınabilecek en düşük puan 36 iken en yüksek puan ise 180'dir. Bu form için normatif ortalama 108'dir. YİYE-II'den alınan toplam puanın yüksek olması, annenin daha güvenli bir bağlanma düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

3. Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS-42)

Bu araştırmaya katılan annelerin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerini hem ayrı ayrı hem de birleşik olarak belirlemek için Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından geliştirilen Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS-42) kullanılmıştır. Literatürde, geçerliği ve güvenirliği kanıtlanmış 21 maddelik daha kısa formları (örn; Henry ve Crawford, 2005; Mahmoud vd. 2012) da bulunan ilgili ölçeğin uzun hali kullanılarak annelerin depresyon, anksiyete ve stres durumlarının ayrı ayrı olarak da belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre Bilgel ve Bayram (2010) tarafından DASS-42'nin Türkçeye uyarlanmış şeklinin psikometrik özellikleri belirlenmiştir. Formun Türkçe halinin yapısal geçerlilik bakımından uyumlu olduğunu tespit eden araştırmacılar depresyon, anksiyete ve stresi temsil eden maddelerin güvenirlik katsayılarının sırasıyla (0,92; 0,86; 0,88) şeklinde olduğunu belirlemişlerdir. Formun genelinin güvenirlik katsayısı ise 0,88 şeklindedir. Depresyon, anksiyete ve stres için 14'er, toplamda 42 maddeden oluşan DASS-42 için bu araştırma kapsamında ulaşılan güvenirlik değerleri ise sırasıyla (0,93; 0,91; 0,91) şeklindedir. Ölçeğin geneli için ise bu değer; 0,97'dir. Katılımcıların son bir haftadaki durumları temelinde

değerlendirilen *depresyon maddeleri*; hoşnutsuzluk, çaresizlik, değersizlik, ilgi kaybı ve düşük enerji düzeyini ölçerken *anksiyete maddeleri* annelerin otonomik uyarılmışlık, durumsal anksiyete, öznel anksiyete ve kas tepkisi düzeyini ölçme amacını taşımaktadır. *Stres maddeleri* ise rahatlama güçlüğü, sinir uyarımı, kolay üzülme ve sıkılma, rahatsızlık, aşırı tepki verme ve tahammülsüzlük belirtilerinin düzeyini ölçmektedir. Katılımcıların 1 ile 4 arasında (*1=bana hiç uygun değil, 2=bana biraz uygun, 3=bana genellikle uygun, 4=bana tamamen uygun*) puanlayabileceği dördümlü likert yapıda olan bu ölçekteki her bir alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 14, normatif ortalama değer 35, en yüksek puan ise 56'dır. Ölçeğin tamamı açısından düşünüldüğünde ise en düşük puan 42, normatif ortalama değer 105, en yüksek puan 168'dir. Buna göre ölçekten alınan puanların yüksek olması olumsuz anlamda değerlendirilirken puanların düşük olması ise annelerin depresyon, anksiyete ve stres durumlarının istenen düzeyde olduğunu göstermektedir.

4. **Güçler** ve Güçlükler Anketi (GGA)

Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarına yönelik görüşlerini belirlemek için Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA) kullanılmıştır. Orijinal adı; Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ) olan bu anket, Goodman (1997) tarafından geliştirilmiş Güvenir vd. (2008) ise Türkçe'ye uyarlamasını yaparak psikometrik özelliklerini belirlemişlerdir. Olumlu ve olumsuz davranış özelliklerini tarayan 25 maddeden oluşan anket, üçlü likert tipindedir. Anket; *dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, davranış problemleri, duygusal problemler, akran problemleri ve sosyal davranışlar* şeklindeki beş alt faktörden oluşmaktadır. Yaklaşık beş dakikada işaretlenebilen bu anketin anneler tarafından doldurulan formu kullanılmıştır. Anketi Türk Kültürüne uyarlayan Güvenir vd. (2008) formun Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısını 0,84 olarak bulmuştur. Bu araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizi sonucu ise 0,79 olarak tespit edilmiştir. *Doğru değil (1), kısmen doğru (2) ve kesinlikle doğru (3)* şeklinde üçlü likert olarak puanlanan anketten alınabilecek en düşük puan 25 iken en yüksek puan ise 75'tir. Bu form için normatif ortalama 50'dir. GGA'dan alınan toplam puanın yüksek olması, annenin çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunlarının düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

D. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veri toplama sürecine başlamadan önce MEB izni alınan ilçedeki okulların yönetimleri ile görüşülerek çalışmanın amacı ve katılımın önemi açıklanmıştır. Onlardan araştırmanın kriterlerine uygun olan çocukların annelerine gerekli bilgiler verilmiş ve veri toplama sürecinin gerçekleştirilmesi için izin alınmıştır. Veri toplama süreci Pandemi durumları nedeniyle Google Docs aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (EK-2). Her bir ölçek, ayrı birer bölüm halinde Google Docs'ta tanımlanmıştır. Ana uygulama gerçekleştirilmeden önce ilk olarak bu form, uzaktan eğitim alanında uzman bir akademisyene gönderilerek yapısal ve biçimsel açıdan uzman görüşü alınmıştır. Ardından 20 katılımcı ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama sonrası gözlenen hatalar düzeltilmiş ve nihai form toplamda 309 anneye iletilmiştir. Uygulama süreci için toplamda bir aylık bir süre belirlenmiş ve Google Docs'un yanıtlar bölümünde, toplam 309 annenin formdaki tüm maddeleri yanıtladığı tespit edilmiştir. Bir annenin formdaki tüm maddeleri doldurması ortalama 20-25 dakika sürmektedir.

E. Verilerin Analizi

Bu çalışmadaki alt problemleri cevaplamak için annelerden toplanan veriler, yardımcı paket program olan SPSS 22.0 aracılığıyla çözümlenmiştir. Bu araştırmada, katılımcı annelerin YIYE-II, DASS-42 ve GGA'dan aldıkları puanlar, bağımlı değişken olarak düşünülürken DB'de yer alan değişkenler ise araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak düşünölmüştür. Veri analizi sürecinde ilk olarak katılımcıların YIYE-II, DASS-42 ve GGA puanları üzerinde Kolmogorov-Smirnov Normallik testi yapılarak verilerin parametrik testlere uygunluğu belirlenmiştir. Bu test verilerin ortalama ve varyans değerlerini standart bir örnek ortalama ve varyans değer kümesini kullanan normal bir dağılımla karşılaştırır (Drezner, Turel ve Zerom, 2010). Ardından ilk alt problemi yanıtlamak için *Betimsel İstatistik*; ikinci ve üçüncü alt problemleri yanıtlamak için *Anova, t-testi, Kruskal Wallis-H ve Mann Whitney-U testleri* ve son alt problemi yanıtlamak için ise *Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi* yapılmıştır (Büyüköztürk, 2012). Bu analizler yardımıyla elde edilen bulgular yorumlanarak her bir alt problem detaylandırılmıştır.

IV. BULGULAR

Bu araştırmanın temel amacı, annelerin gözünden çocuk-anne ilişkilerini temsil eden bir model ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla bu araştırmada annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını yordama düzeyi incelenmiştir. Bu amaca ulaşmak için toplamda 309 anneden toplanan nicel veriler üzerinde çeşitli analiz süreçleri işletilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde toplanan verilerin analizleri sonucunda ulaşılan bulgular, tablolar yardımıyla detaylı olarak sunulmuştur. Bu aşamada ilk olarak annelerin bağımlı ve bağımsız değişkenlere verdikleri yanıtlardan elde edilen veriler üzerinde normallik testi yapılmış, ardından *YİYE-II*, *DASS-42* ve *GGA* verilerine dair betimsel istatistik sonuçları paylaşılmıştır. Daha sonrasında *Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formunda* yer alan değişkenler olan annenin yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, çocuk sayısı, ailenin gelir düzeyi ve medenî durumunun bağımlı değişkenleri anlamlı olarak farklılaştırıp farklılaştırmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon değerlerine yer verilmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmada 309 annenin katılımıyla elde edilen veriler üzerindeki istatistiksel analizler sonucu ulaşılan bulgular, her bir alt problem bağlamında alt başlıklar halinde sunulmuştur. Alt problemler yanıtlanmadan önce, *YİYE-II*, *DASS-42* ve *GGA* puanları için normallik testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 2 Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	Standart sapma	P
YİYE-II	309	132,74	11,88	,200
Depresyon	309	22,97	7,32	,000
Stres	309	27,90	7,50	,000
Anksiyete	309	21,97	6,56	,000
DASS-42	309	72,84	19,97	,000
GGA	309	61,87	6,61	,000

$p < .05$

Çizelge 2’de yer alan bulgularda araştırmaya katılan annelerin YİYE-II puanlarının normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir ($p > ,05$). Bu sonuç, YİYE-II puanları üzerinde yapılacak analizlerin parametrik testlerden oluşması gerektiğini göstermiştir. Diğer yandan Depresyon, Stres, Anksiyete, DASS-42 ve GGA puanlarının ise normal dağılmadığı ortaya çıkmıştır ($p < ,05$). Test puanlarının normal dağılım göstermemesi, veriler üzerinde parametrik olmayan testlerin uygulanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Aşağıda, yapılan istatistiksel analizlerde ulaşılan bulgular detaylı bir şekilde verilmiştir.

A. Birinci Alt Problemin Cevaplanmasına Yönelik Bulgular

Bu çalışmadaki birinci alt problem *Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kaliteleri ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları ne düzeydedir?* şeklindedir. Bu araştırma problemini yanıtlamak için annelerin YİYE-II, DASS-42 ve GGA’ya verdikleri yanıtlardan elde edilen veriler üzerinde yapılan betimsel istatistikler sonucu ulaşılan bulgular, Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3. Çocuk-Anne İlişkilerine Dair Betimsel İstatistik Sonuçları

	N	Minimum	Maximum	\bar{X}	Standart Sapma
YİYE-II	309	97	161	132,7	11,87
Depresyon	309	14	52	22,97	7,32
Kaygı (anksiyete)	309	14	51	21,97	6,56
Stres	309	14	54	27,90	7,50
DASS-42 (Toplam)	309	42	157	72,84	19,97
GGA	309	42	74	61,87	6,61

Çizelge 3'te verilen betimsel istatistik bulgularına göre annelerin YİYE-II, DASS-42 ve GGA'dan aldıkları puanların minimum, maximum ve ortalama değerlerine yer verilmiştir. Katılımcıların bağlanma düzeylerini temsil eden YİYE-II'den aldıkları puanlar için minimum değer (97) iken maksimum değer (161) olarak belirlenmiştir. Annelerin yakın ilişkiler envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamasının ise ($\bar{X}=132,7$) olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan annelerin YİYE-II'den aldıkları ortalama puanlarının, normatif değer olan (108)'den yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, katılımcı annelerin güvenli bir bağlanma düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Tablo 3'te yer alan diğer bir bulgu, annelerin *depresyon*, *kaygı (anksiyete)* ve *stres* düzeylerinin hem ayrı ayrı hem de toplamlarına [DASS-42 (Toplam)] ilişkindir. Annelerin *depresyon*, *kaygı* ve *stresi* temsil eden maddelerden aldıkları puanlar için minimum değerler (14) iken maksimum değerler ise sırasıyla (52, 51, 54) olarak bulgulanmıştır. DASS-42 açısından bakıldığında minimum ve maksimum değerler (42, 157)'dir. Annelerin depresyon, kaygı ve stres ortalama puanları ayrı ayrı ve toplam olarak değerlendirildiğinde; ortalama puanların *depresyon* ($\bar{X}=23$), *kaygı* ($\bar{X}=22$), *stres* ($\bar{X}=28$) ve *DASS-42* ($\bar{X}=73$) şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya göre, katılımcı annelerin DASS-42'den aldıkları ayrı ayrı ve toplam ortalama puanların normatif değerlerin altında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Son olarak annelerin çocuklarına dair duygusal ve davranışsal sorunları değerlendirdikleri GGA'dan aldıkları puanlar için minimum değer (42) iken

maksimum değer (74) olarak bulgulanmıştır. Annelerin gler ve güçlükler anketinden aldıkları puanların aritmetik ortalamasının ise ($\bar{X}=61,87$) olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan annelerin GGA ortalama puanlarının, normatif değer olan (50)'den yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, katılımcı annelerin kendi çocuklarını duygusal ve davranışsal olarak olumlu düzeyde değerlendirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlardan hareketle annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma kaliteleri ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının çeşitli değişkenlere göre değişimini belirleme amaçlı gerçekleştirilen istatistiksel analizlerde ulaşılan bulgular aşağıda detaylı bir Şekilde sunulmuştur.

B. İkinci Alt Problemin Yanıtlanmasına Yönelik Bulgular

Bu çalışmadaki ikinci alt problem *Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kaliteleri; yaş, ocuk sayısı, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, medeni durum ve çalışma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?* Őeklinindedir. Buna göre katılımcı annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin yaş, ocuk sayısı, gelir ve eğitim düzeyine göre değişimini belirlemek için Kruskal Wallis-H Testi, medeni durum ve çalışma durumuna göre değişimini belirlemek için ise Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Diğer yandan annelerin bağlanma kalitelerinin yaş, ocuk sayısı, gelir ve eğitim düzeyine göre değişimini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA), medeni durum ve çalışma durumuna göre değişimini belirlemek için ise bağımsız örneklemler için t-testi gerçekleştirilmiştir. Bu testler sonucu ulaşılan bulgular, her bir test için farklı tablolar yardımıyla sunulmuştur. Bu aşamada ilk olarak araştırmaya katılan annelerin depresyon ortalama puanlarının yaşa göre anlamlı bir Şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları izelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Depresyon Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Depresyon	22-27	42	21,81	143,13	3	1,19	,756
	28-34	120	23,08	155,45			
	35-40	82	23,18	161,43			
	40 ve üzeri	65	23,25	163,72			
Toplam		309	22,97				

$p > .05$

Çizelge 4'te araştırmanın örneklem grubunu oluşturan annelerin yaşına göre depresyon düzeyi ortalamaları yer almaktadır. Örneklem grubunun depresyon ortalama puanları yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde; 40 yaş ve üzerindeki katılımcıların puanlarının ($\bar{X}=23,25$; $SO=163,72$) diğer yaş grubundaki katılımcıların puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Fakat Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre bu dört grubun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$\chi^2(3)=1,19$, $p > .05$]. Annelerin depresyon düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde değişmediği bulunmuş olsa da 40 yaş ve üzerindeki annelerin depresyon düzeylerinin diğer gruplardaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, anlamlı bir farklılık olmasa bile yaş arttıkça depresyonun da arta eğiliminde olduğu düşüncesini beraberinde getirmektedir.

Araştırmaya katılan annelerin depresyon düzeylerinin çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5. Depresyon Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X²	P
Depresyon	Bir	138	23,01	157,56	3	3,89	,273
	İki	118	23,57	160,83			
	Üç	41	21,90	140,89			
	4ve üzeri	12	20,25	116,38			
	Toplam	309	22,97				

$p > .05$

Çizelge 5'te verilen analiz sonuçları, annelerin depresyon düzeylerinin çocuk sayısı değişkenine göre ,05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir [$\chi^2(3) = 3,89$, $p > .05$]. Bu bulgu, çocuk sayısının depresyonu anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat Çizelge 5 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından bir ve iki çocuklu annelerin depresyon düzeylerinin diğer gruplardaki annelerin depresyon düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu, çocuk sayısı değişkeni açısından bir eşik değerin olduğunu ve iki çocuk sonrası annelerin depresyon düzeylerinin düşme eğilimine geçtiğini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmaya katılan annelerin depresyon ortalama puanlarının gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Depresyon Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Depresyon	2000-2500	26	25,15	180,88	4	4,91	,328
	2501-3000	34	22,00	145,79			
	3001-3500	22	24,45	174,18			
	3501-4000	47	22,51	156,76			
	4001-4500	180	22,77	150,20			
	Toplam	309	22,97				

$p > .05$

Çizelge 6’da verilen analiz sonuçları, annelerin depresyon puanlarının gelir düzeyi değişkenine göre ,05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(4)=4,91$, $p > ,05$]. Bu bulgular sonucunda annelerin depresyon düzeyleri ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Fakat Çizelge 6’daki değerler incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından gelir düzeyi yüksek olan annelerin depresyonlarının daha düşük düzeyde olduğu görülebilir. Bu bulgu, gelir düzeyi arttıkça depresyonun azaldığı fakat bu azalmanın istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Katılımcı annelerin depresyon ortalama puanlarının onların eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7. Depresyon Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Depresyon	İlkokul	31	24,84	172,56	4	2,78	,600
	Ortaokul	30	22,00	142,75			
	Lise	74	22,09	146,85			
	Üniversite	146	22,29	148,74			
	Lisansüstü	28	22,57	150,73			
	Toplam	39	22,97				

$p > .05$

Çizelge 7’de araştırmanın örneklem grubunu oluşturan annelerin eğitim düzeyine göre depresyon ortalamaları yer almaktadır. Örneklem grubunun depresyon ortalama puanları eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde; ilkokul mezunu annelerin puanlarının ($\bar{X}=24,84$; $SO=172,56$) diğer eğitim düzeyindeki annelerin puanlarından çok daha yüksek olduğu saptanmıştır. Fakat Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre bu beş grubun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$\chi^2(4) = 2,78$, $p > .05$]. Annelerin depresyon düzeylerinin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde değişmediği bulunmuş olsa da ilkokul mezunu annelerin depresyon düzeylerinin diğer gruplardaki annelere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, anlamlı bir farklılık olmasa bile eğitim düzeyi arttıkça depresyonun da azalma eğilimine geçtiği iddiasını yansıtmaktadır.

Katılımcı annelerin medeni durumlarının depresyon düzeylerini anlamlı olarak etkileyip etkilemediğini belirlemek için yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları Çizelge 8’de verilmiştir.

Çizelge 8. Depresyon Ortalama Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları

Medeni Durum	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Evli	289	22,93	7,463	153,64	44401,00	2496,000	.307
Bekâr	20	23,45	5,052	174,70	3494,00		

$p > .05$

Çizelge 8’de verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin depresyon düzeyleri medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=2496, $p > .05$]. Buna göre evli annelerin depresyon düzeyleri ($\bar{X}=22,93$; SO=154) bekâr annelerinkine ($\bar{X}=23,5$; SO=175) göre daha düşüktür. Bu bulgu, depresyon ile medenî durum arasında evli anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Annelerin depresyon ortalama puanlarının çalışma durumuna göre değişiminin anlamlılığına yönelik Mann Whitney U-testi sonuçları ise, Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9. Depresyon Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Çalışıyor	139	23,41	7,526	160,20	22268,00	11092,0	,354
Çalışmıyor	170	22,61	7,160	150,75	25627,00		

$p > .05$

Çizelge 9’da verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin depresyon düzeyleri, çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=11092, $p > .05$]. Buna göre çalışan annelerin depresyon düzeyleri ($\bar{X}=23,41$; SO=160) çalışmayan annelerinkine ($\bar{X}=22,61$; SO=151) göre daha yüksektir. Bu bulgu, depresyon ile çalışma durumu arasında çalışan anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Araştırmaya katılan annelerin kaygı düzeylerinin yaşa göre istatistiksel anlamlılığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 10’da verilmiştir.

Çizelge 10. Kaygı Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Kaygı (anksiyete)	22-27	42	21,67	149,80	3	1,39	,706
	28-34	120	21,88	156,90			
	35-40	82	22,43	162,09			
	40 ve üzeri	65	21,78	145,92			
Toplam		309	21,97				

$p > .05$

Çizelge 10'da verilen analiz sonuçları, kaygı düzeyinin yaş değişkenine göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(3) = 1,39, p > .05$]. Bu bulgu, yaşın annelerin kaygı düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çizelge 10 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından 35-40 yaş arasındaki annelerin kaygı düzeylerinin ($\bar{X}=22,43$; $SO=162$) diğer yaş grubundaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan annelerin kaygı düzeyi ortalama puanlarının çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 11. Kaygı Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Kaygı (anksiyete)	Bir	138	21,64	155,18	3	2,66	,447
	İki	118	22,69	162,65			
	Üç	41	21,09	152,02			
	4 ve üzeri	12	20,08	122,38			
Toplam		309	21,97				

$p > .05$

Çizelge 11'de verilen analiz sonuçları, kaygı düzeyinin çocuk sayısına göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(3) = 2,66, p > .05$].

Bu bulgu, çocuk sayısı değişkeninin annelerin kaygı düzeyini anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çizelge 11 incelendiğinde, sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından *bir* ($\bar{X}=21,64$; $SO=155$) ve *iki* ($\bar{X}=22,69$; $SO=163$) çocuğu olan annelerin kaygı düzeylerinin diğer annelerinkine göre daha yüksek olduğu görülebilir. Bu bulgu; anlamlı bir farklılık olmasa bile, çocuk sayısı arttıkça belirli bir eşığe kadar kaygının arttığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ailenin gelir düzeyinin annelerin kaygı düzeyleri üzerindeki olası etkisinin istatistiksel anlamlılığını ortaya çıkarma amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12. Kaygı Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Kaygı (anksiyete)	2000-2500	26	21,73	150,02	4	9,79	,028
	2501-3000	34	19,71	124,84			
	3001-3500	22	24,50	193,80			
	3501-4000	47	22,19	165,49			
	4001-4500	180	21,93	151,05			
	Toplam	309	22,97				

$p < .05$

Çizelge 12’de verilen analiz sonuçları, kaygı düzeyinin gelir düzeyi değişkenine göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2(4) = 9,79$, $p < .05$]. Bu bulgu, gelir düzeyinin annelerin kaygı düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çizelge 12 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından 3001-3500 arası gelire ($\bar{X}=24,50$; $SO=194$) sahip olan annelerin kaygı düzeylerinin daha yüksek düzeyde olduğu görülebilir. Ayrıca en düşük gelir düzeyi grubu ile en yüksek gelir düzeyi grubunun kaygı ortalama puanlarının birbirine çok yakın oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgu, gelir düzeyinin anne kaygısını etkileme konusunda eşik durumlar ortaya çıkardığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan annelerin kaygı düzeyi ortalama puanlarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 13’te verilmiştir.

Çizelge 13. Kaygı Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Kaygı (anksiyete)	İlkokul	31	24,00	183,40	4	4,14	,388
	Ortaokul	30	21,80	156,48			
	Lise	74	20,91	144,92			
	Üniversite	146	22,01	153,60			
	Lisansüstü	28	22,57	155,93			
	Toplam	309	21,97				

$p > .05$

Çizelge 13’te verilen analiz sonuçları, kaygı düzeyinin annelerin eğitim düzeyine göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(4) = 4,14$, $p > .05$]. Bu bulgu, annelerin eğitim düzeyinin onların kaygılarını anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat Çizelge 13 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından ilkokul mezunu ($\bar{X}=24,00$; $SO=183$) olan annelerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülebilir. Bu bulgu, kaygı ile eğitim düzeyi arasında ilkokul mezunu anneler aleyhine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Katılımcı annelerin medeni durumlarının kaygı düzeylerini anlamlı olarak etkileyip etkilemediğini belirlemek için yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları Çizelge 14’te verilmiştir.

Çizelge 14. Kaygı Ortalama Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları

Medeni Durum	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Evli	289	20,97	6,699	153,92	44482,50	2577,500	,418
Bekâr	20	22,05	4,383	170,63	3412,50		

$p>.05$

Çizelge 14’te verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin kaygı düzeyleri medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=2577,5, $p>.05$]. Buna göre evli annelerin kaygı düzeyleri ($\bar{X}=20,97$; SO=154) bekâr annelerinkine ($\bar{X}=22,0$; SO=171) göre daha düşüktür. Bu bulgu, kaygı ile medenî durum arasında evli anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Annelerin depresyon ortalama puanlarının çalışma durumuna göre değişiminin anlamlılığına yönelik Mann Whitney U-testi sonuçları ise, Çizelge 15’te verilmiştir.

Çizelge 15. Kaygı Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Çalışıyor	139	22,63	7,182	161,84	22495,50	10864,5	,224
Çalışmıyor	170	21,44	5,989	149,41	25399,50		

$p>.05$

Çizelge 15’te verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin kaygı düzeyleri, çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=10864,5, $p>.05$]. Buna göre çalışan annelerin kaygı düzeyleri ($\bar{X}=22,63$; SO=162) çalışmayan annelerinkine ($\bar{X}=21,44$; SO=149) göre daha yüksektir. Bu bulgu, kaygı ile çalışma durumu arasında çalışan anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Araştırmaya katılan annelerin stres ortalama puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 16’da verilmiştir.

Çizelge 16. Stres Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Stres	22-27	42	26,93	144,32	3	3,17	,366
	28-34	120	28,67	163,42			
	35-40	82	28,12	158,46			
	40 ve üzeri	65	26,83	142,00			
	Toplam	309	27,90				

$p > .05$

Çizelge 16'da verilen analiz sonuçları, annelerin stres düzeyinin yaşa göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(3) = 3,17, p > .05$]. Bu bulgu, yaşın annelerin stres düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat Çizelge 16 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından yaşları 22-27 arasında ($\bar{X}=26,93$; SO=144) ve 40 ve üzerinde ($\bar{X}=26,83$; SO=142) olan annelerin stres düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki annelerinkine göre daha yüksek olduğu görülebilir. Bu bulgu, stres düzeyi düşünüldüğünde yaş değişkeni açısından bir uç değer olduğunu ve en düşük-yüksek yaş grubu annelerin stres düzeylerinin benzerlik gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmaya katılan annelerin stres düzeylerinin çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 17'de verilmiştir.

Çizelge 17. Stres Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Stres	Bir	138	28,20	157,70	3	11,22	,011
	İki	118	28,50	163,04			
	Üç	41	26,85	146,30			
	4 ve üzeri	12	22,08	74,58			
	Toplam	309	27,90				

$p < .05$

Çizelge 17’de verilen analiz sonuçları, annelerin stres düzeylerinin çocuk sayısı değişkenine göre ,05 derecesinde anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir [$x^2(3) = 11,22, p < ,05$]. Bu bulgu, çocuk sayısının stresi anlamlı bir şekilde etkilediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çizelge 17 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından *bir* ($\bar{X}=28,20$; $SO=158$) ve *iki* ($\bar{X}=28,50$; $SO=163$) çocuklu annelerin stres düzeylerinin diğer gruplardaki annelerin stres düzeylerine göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu, çocuk sayısı değişkeni açısından bir eşik değerin olduğunu ve iki çocuk sonrası annelerin stres düzeylerinin düşme eğilimine geçtiğini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmaya katılan annelerin stres ortalama puanlarının gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 18’de verilmiştir.

Çizelge 18. Stres Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Stres	2000-2500	26	29,19	189,98	4	8,07	,039
	2501-3000	34	25,62	132,31			
	3001-3500	22	31,55	198,02			
	3501-4000	47	28,13	162,81			
	4001-4500	180	27,64	151,27			
	Toplam		309	27,90			

$p < .05$

Çizelge 18’de verilen analiz sonuçları, annelerin stres puanlarının gelir düzeyi değişkenine göre ,05 derecesinde anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2(4)=8,07$, $p < ,05$]. Bu bulgular sonucunda annelerin stres düzeyleri ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Çizelge 18’deki değerler incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından gelir düzeyi 2000-2500 ($\bar{X}=29,20$; SO=190) ve 3001-3500 ($\bar{X}=31,55$; SO=198) arasında olan annelerin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu görülebilir. Bu bulgu, gelir düzeyi arttıkça stresin azaldığı fakat bu azalmanın istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Katılımcı annelerin stres ortalama puanlarının onların eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 19’da verilmiştir.

Çizelge 19. Stres Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
Stres	İlkokul	31	28,90	159,32	4	1,34	,854
	Ortaokul	30	28,10	155,68			
	Lise	74	26,77	144,84			
	Üniversite	146	28,04	159,10			
	Lisansüstü	28	28,82	154,96			
		Toplam	309	27,90			

$p>.05$

Çizelge 19’da araştırmanın örneklem grubunu oluşturan annelerin eğitim düzeyine göre stres ortalamaları yer almaktadır. Örneklem grubunun stres ortalama puanları eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde; ilkokul ($\bar{X}=28,90$; $SO=159,32$) ve lisansüstü eğitim mezunu ($\bar{X}=28,82$; $SO=155$) annelerin puanlarının diğer eğitim düzeyindeki annelerin puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Fakat Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre bu beş grubun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$x^2(4) = 1,34$, $p>.05$]. Annelerin stres düzeylerinin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde değişmediği bulunmuş olsa da ilkokul ve lisansüstü eğitim mezunu annelerin stres düzeylerinin diğer gruplardaki annelere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcı annelerin medeni durumlarının stres düzeylerini anlamlı olarak farklılaştırıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları Çizelge 20’de verilmiştir.

Çizelge 20. Stres Ortalama Puanlarının Medeni Duruma Göre U-Testi Sonuçları

Medeni Durum	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Evli	289	27,83	7,573	153,53	44371,50	2466,500	.277
Bekâr	20	28,85	6,499	176,18	3523,50		

$p>.05$

Çizelge 20’de verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin stres düzeyleri medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=2466,5, $p>.05$]. Buna göre evli annelerin stres düzeyleri (\bar{X} =27,83; SO=153) bekâr annelerinkine (\bar{X} =28,9; SO=176) göre daha düşüktür. Bu bulgu, stres ile medenî durum arasında evli anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Annelerin stres ortalama puanlarının çalışma durumuna göre değişiminin anlamlılığına yönelik Mann Whitney U-testi sonuçları ise, Çizelge 21’de verilmiştir.

Çizelge 21. Stres Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Çalışıyor	139	28,57	7,660	162,15	22539,00	10821,0	,203
Çalışmıyor	170	27,35	7,350	149,15	25356,00		

$p>.05$

Çizelge 21’de verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin stres düzeyleri, çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=10821, $p>.05$]. Buna göre çalışan annelerin stres düzeyleri (\bar{X} =28,57; SO=162) çalışmayan annelerinkine (\bar{X} =27,4; SO=149) göre daha yüksektir. Bu bulgu, stres ile çalışma durumu arasında çalışan anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Bu araştırmada katılımcı durumunda olan annelerin depresyon, kaygı ve stres puanlarının toplamını yansıtan DASS-42 ölçeğinden aldıkları puanlar yaş, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, medeni durum ve çalışma durumu değişkenlerine göre de değerlendirilmiştir. Öncelikle annelerin DASS-42 puanlarının yaşa göre

istatistiksel anlamlılığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 22’de verilmiştir.

Çizelge 22. DASS-42 Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
DASS-42	22-27	42	70,40	146,73	3	1,74	628
	28-34	120	73,62	159,15			
	35-40	82	73,73	160,87			
	40 ve üzeri	65	71,86	145,29			
	Toplam	309	72,84				

$p > .05$

Çizelge 22’de verilen analiz sonuçları, DASS-42 ortalama puanlarının yaş değişkenine göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(3) = 1,74, p > .05$]. Bu bulgu, yaşın annelerin depresyon kaygı ve streslerinin toplamını anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çizelge 22 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından en düşük toplam puanların 22-27 yaş grubu ($\bar{X}=70,4$; $SO=145$) annelere ait olduğu en yüksek toplam puanların ise 35-40 yaş grubu ($\bar{X}=73,73$; $SO=161$) annelere ait olduğu görülmektedir. Fakat ortalama puanlar arasında anlamlı bir fark olmaması, DASS-42 ile yaş arasındaki ilişkiye dair genelleme yapılamayacağını ortaya çıkarmıştır.

Araştırmaya katılan annelerin DASS-42 ortalama puanlarının çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 23’te verilmiştir.

Çizelge 23. DASS-42 Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
DASS-42	Bir	138	73,85	158,92	3	6,96	,037
	İki	118	74,76	162,85			
	Üç	41	70,34	146,40			
	4 ve üzeri	12	62,42	96,67			
	Toplam	309	72,84				

$p < .05$

Çizelge 23'te verilen analiz sonuçları, DASS-42 ortalama puanlarının çocuk sayısına göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2(3) = 6,96$, $p < .05$]. Bu bulgu, çocuk sayısı değişkeninin annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin toplamını anlamlı bir şekilde etkilediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre Çizelge 23 incelendiğinde, sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından *bir* ($\bar{X}=73,85$; $SO=159$) ve *iki* ($\bar{X}=74,76$; $SO=163$) çocuğu olan annelerin DASS-42 ortalama puanlarının diğer annelerinkine göre daha yüksek olduğu görülebilir. Bu bulgu; çocuk sayısı arttıkça belirli bir eşiğe kadar depresyon, kaygı ve stresin birlikte arttığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ailenin gelir düzeyinin annelerin DASS-42 ortalama puanları üzerindeki olası etkisinin istatistiksel anlamlılığını ortaya çıkarma amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 24'te verilmiştir.

Çizelge 24. DASS-42 Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	χ^2	P
DASS-42	2000-2500	26	77,08	171,50	4	7,34	,119
	2501-3000	34	67,32	135,37			
	3001-3500	22	80,50	192,82			
	3501-4000	47	72,83	161,89			
	4001-4500	180	72,34	149,90			
	Toplam	309	72,84				

$p > .05$

Çizelge 24’te araştırmanın örneklem grubunu oluşturan annelerin gelir düzeylerine göre DASS-42 ortalamaları yer almaktadır. Örneklem grubunun DASS-42 ortalama puanları gelir düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde; gelir düzeyleri 2000-2500 ($\bar{X}=77,08$; $SO=171,5$) ve 3001-3500 ($\bar{X}=80,5$; $SO=193$) arasında olan annelerin depresyon, kaygı ve stres puan toplamalarının diğer gelir düzeyi gruplarındaki annelerinkine göre daha yüksektir. Fakat Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre bu beş grubun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$\chi^2(4)=7,34$, $p > .05$]. Annelerin DASS-42 toplam puanlarının gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde değişmediği bulunmuş olsa da gelir düzeyleri 2000-2500 ve 3001-3500 arasında olan annelerin DASS-42 düzeylerinin diğer gruplardaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan annelerin DASS-42 ortalama puanlarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 25’te verilmiştir.

Çizelge 25. DASS-42 Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
DASS-42	İlkokul	31	77,74	172,97	4	2,29	,682
	Ortaokul	30	71,90	150,62			
	Lise	74	69,77	145,22			
	Üniversite	146	73,34	157,07			
	Lisansüstü	28	73,96	154,86			
	Toplam	309	72,84				

$p > .05$

Çizelge 25'te verilen analiz sonuçları, DASS-42 ortalama puanlarının annelerin eğitim düzeyine göre .05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(4)=2,29$, $p > .05$]. Bu bulgu, annelerin eğitim düzeyinin onların depresyon, kaygı ve streslerinin toplamını anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat, Çizelge 25 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından *ilkokul mezunu* ($\bar{X}=77,74$; $SO=173$) olan annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin birlikte daha yüksek olduğu görülebilir. Bu bulgu, kaygı ile eğitim düzeyi arasında ilkokul mezunu anneler aleyhine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Katılımcı annelerin medeni durumlarının depresyon, kaygı ve stres düzeylerini anlamlı olarak etkileyip etkilemediğini belirlemek için yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları Çizelge 26'da verilmiştir.

Çizelge 26. DASS-42 Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları

Medeni Durum	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Evli	289	72,74	20,351	153,56	44379,50	2474,500	,282
Bekâr	20	74,35	13,678	175,78	3515,50		

$p > .05$

Çizelge 26’da verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeyleri medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=2474,5, p>.05]. Buna göre evli annelerin DASS-42 ortalama puanları (\bar{X} =72,74; SO=154) bekâr annelerinkine (\bar{X} =74,4; SO=176) göre daha düşüktür. Bu bulgu, depresyon, kaygı ve stres ile medenî durum arasında evli anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Annelerin DASS-42 ortalama puanlarının çalışma durumuna göre değişiminin anlamlılığına yönelik Mann Whitney U-testi sonuçları ise, Çizelge 27’de verilmiştir.

Çizelge 27. DASS-42 Ortalama Puanlarının Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Çalışıyor	139	74,61	21,167	161,81	22491,50	10868,5	,226
Çalışmıyor	170	71,39	18,882	149,43	25403,50		

p>.05

Çizelge 27’de verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [U=10868,5, p>.05]. Buna göre çalışan annelerin DASS-42 düzeyleri (\bar{X} =74,61; SO=162) çalışmayan annelerinkine (\bar{X} =71,39; SO=149) göre daha yüksektir. Bu bulgu, depresyon, kaygı ve stres ile çalışma durumu arasında çalışan anneler lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Araştırmaya katılan annelerin çocuklarına bağlanma düzeylerini ortaya çıkarmak için YİYE-II uygulanmıştır. YİYE-II ortalama puanları normal olarak dağıldığı için bu veriler üzerinde tek yönlü varyans analizi ve bağımsız örneklem için t-testi analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre annelerin YİYE-II ortalama puanlarının yaş değişkenine göre değişimini belirlemek için yapılan ANOVA sonucu ulaşılan betimsel istatistikler Çizelge 28’de, yaş ile bağlanma kalitesi arasındaki ilişkinin anlamlılığına dair ANOVA sonuçları ise Çizelge 29’da verilmiştir.

Çizelge 28. YİYE-II Ortalama Puanlarının Yaşa Göre betimsel İstatistikleri

Yaş	N	\bar{X}	S.S.
22-27	42	133,55	12,347
28-34	120	133,28	11,128
35-40	82	133,46	11,752
40 ve üzeri	65	130,94	13,104
Toplam	309	132,74	11,878

Çizelge 28’de verilen betimsel istatistikler, yaşları 40 ve üzerinde olan annelerin bağlanma kalitelerinin ($\bar{X}=133,6$) diğer yaş gruplarındaki annelerin bağlanma kalitelerine göre daha düşük olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, bağlanma kalitesi en yüksek olan annelerin ise 22-27 yaş grubu anneleri ($\bar{X}=130,9$) olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu bulgulara dair istatistiksel anlamlılığı gösteren sonuçlar Çizelge 29’da daha net görülebilir.

Çizelge 29. YİYE-II Ortalama Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	290,851	3	96,950	,685	,562	Yok
Gruplar içi	43162,916	306	141,518			
Toplam	43453,767	309				

$p>,05$

Çizelge 29’da verilen ANOVA sonuçlarına göre annelerin bağlanma kaliteleri yaşa göre anlamlı olarak değişmemektedir [$F(3, 306)=,69, p>05$]. Diğer bir annelerin yaşı, çocuklarına bağlanma kalitelerini anlamlı olarak etkilememektedir.

Araştırmaya katılan annelerin YİYE-II ortalama puanlarının çocuk sayısı değişkenine göre değişimini belirlemek için yapılan analizler sonrası ulaşılan betimsel istatistik ve ANOVA sonuçları sırasıyla Çizelge 30 ve Çizelge 31’de sunulmuştur.

Çizelge 30. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Betimsel İstatistikleri

Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	S.S.
Bir	138	134,91	11,601
İki	118	131,18	11,644
Üç	41	133,02	10,280
4 ve üzeri	12	122,17	15,509
Toplam	309	132,74	11,878

Çizelge 30’da verilen betimsel istatistikler, en düşük bağlanma kalitesine sahip annelerin dört ve üzerinde çocuk sahibi anneler olduğunu ($\bar{X}=122,2$), en yüksek bağlanma kalitesine sahip annelerin ise bir çocuk sahibi ($\bar{X}=135$) anneler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elde edilen bu bulgulara dair istatistiksel anlamlılığı gösteren sonuçlar Çizelge 31’de daha net görülebilir.

Çizelge 31. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	2280,087	3	760,029	5,630	,001	4 ve üzeri – Bir
Gruplar içi	41173,680	306	134,996			4 ve üzeri – Üç
Toplam	43453,767	309				

$p<,05$

Çizelge 31’de verilen ANOVA sonuçları, annelerin YİYE-II ortalama puanları arasında çocuk sayısı bakımından anlamlı bir fark olduğunu ortaya çıkarmıştır [F(3, 306)=5,63, $p<.05$]. Diğer bir deyişle annelerin çocuklarına bağlanma kaliteleri, çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Çocuk sayılarına göre bağlanma kaliteleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, *dört ve üzerinde* çocuğu olan annelerin çocuklarına bağlanma kalitelerinin ($\bar{X}=122,2$) *bir* ($\bar{X}=135$) ve *üç* ($\bar{X}=133$) çocuğu olan annelerin bağlanma kalitelerinden anlamlı olarak daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin YİYE-II ortalama puanlarının gelir düzeyi değişkenine göre değişimini belirlemek için yapılan analizler sonrası ulaşılan betimsel istatistik ve ANOVA sonuçları sırasıyla Çizelge 32 ve Çizelge 33'te sunulmuştur.

Çizelge 32. YİYE-II Ortalama Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri

Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	S.S.
2000-2500	26	129,73	11,298
2501-3000	34	135,44	10,497
3001-3500	22	128,27	9,130
3501-4000	47	128,49	11,170
4001-4500	180	134,32	12,263
Toplam	309	132,74	11,878

Çizelge 32'de verilen betimsel istatistikler, en düşük bağlanma kalitesine sahip annelerin 3001-3500 arası gelir düzeyine sahip anneler olduğunu ($\bar{X}=128,3$), en yüksek bağlanma kalitesine sahip annelerin ise 2501-3000 arası gelir düzeyindeki ($\bar{X}=135,4$) anneler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elde edilen bu bulgulara dair istatistiksel anlamlılığı gösteren sonuçlar Çizelge 33'te daha net görülebilir.

Çizelge 33. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çocuk Sayısına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	2219,211	4	554,803	4,090	,003	2501-3000
Gruplar içi	41234,556	304	135,640			3001-3500
Toplam	43453,767	308				

$p<,05$

Çizelge 33'te verilen ANOVA sonuçları, annelerin YİYE-II ortalama puanları arasında gelir düzeyi bakımından anlamlı bir fark olduğunu ortaya çıkarmıştır [F(4, 304)=4,09, $p<,05$]. Diğer bir deyişle annelerin çocuklarına bağlanma kaliteleri, gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Gelir düzeylerine göre bağlanma kaliteleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla

yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, 2501-3000 arası gelir düzeyindeki annelerin çocuklarına bağlanma kalitelerinin ($\bar{X}=135,4$) 3001-3500 arası gelir düzeyine sahip ($\bar{X}=128,3$) annelerin bağlanma kalitelerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin YİYE-II ortalama puanlarının eğitim düzeyi değişkenine göre değişimini belirlemek için yapılan analizler sonrası ulaşılan betimsel istatistik sonuçları Çizelge 34, ANOVA sonuçları ise Çizelge 35'te sunulmuştur.

Çizelge 34. YİYE-II Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri

Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	S.S.
İlkokul	31	126,42	13,589
Ortaokul	30	127,40	12,028
Lise	74	133,09	12,062
Üniversite	146	134,65	11,221
Lisansüstü	28	133,43	9,724
Toplam	309	132,74	11,878

Çizelge 34'te verilen betimsel istatistikler, *ilkokul mezunu* ($\bar{X}=126,4$) annelerin en düşük bağlanma kalitesine sahip olan anneler olduklarını göstermiştir. Diğer yandan en yüksek bağlanma kalitesine sahip annelerin ise *üniversite mezunu* ($\bar{X}=135$) anneler oldukları ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu bulgulara dair istatistiksel anlamlılığı gösteren sonuçlar Çizelge 35'te daha net görülebilir.

Çizelge 35. YİYE-II Ortalama Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre ANOVA

Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	2288,639	4	572,160	4,225	,002	Üniversite– İlkokul
Gruplar içi	41165,128	304	135,412			Üniversite– Ortaokul
Toplam	43453,767	308				

$p < ,05$

Çizelge 35’te verilen ANOVA sonuçları, annelerin YİYE-II ortalama puanları arasında eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark olduğunu ortaya çıkarmıştır [F(4, 304)=4,23, $p < .05$]. Diğer bir deyişle annelerin çocuklarına bağlanma kaliteleri, eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Eğitim düzeylerine göre bağlanma kaliteleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, *üniversite mezunu* olan annelerin çocuklarına bağlanma kalitelerinin (\bar{X} =135) *ilkokul* (\bar{X} =126,42) ve *ortaokul* (\bar{X} =127,40) mezunu olan annelerin bağlanma kalitelerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin YİYE-II ortalama puanlarının medeni durum değişkenine göre değişiminin anlamlılığına yönelik t-testi sonuçları, Çizelge 36’da verilmiştir.

Çizelge 36. YİYE-II Ortalama Puanlarının Medeni Duruma Göre t-testi Sonuçları

Medeni Durum	N	\bar{X}	Standart Sapma	SD	t	P
Evli	289	132,78	11,603	307	0,229	,819
Bekâr	20	132,15	15,682			

$p > ,05$

Çizelge 36’da verilen t-testi sonuçlarına göre annelerin çocuklarına bağlanma kaliteleri, medenî durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t(307)=0,29, $p > .05$]. Bu bulgu, medenî durum değişkeninin bağlanma kalitesini anlamlı olarak etkilemediği şeklinde de yorumlanabilir. Örneklemede yer annelerin

YİYE-II ortalama puanlarının çalışma durumlarına göre değişimini belirlemeye yönelik yapılan bağımsız t-testi sonuçları ise Çizelge 37’de verilmiştir.

Çizelge 37. YİYE-II Ortalama Puanlarının Çalışma Duruma Göre t-testi Sonuçları

Çalışma Durumu	N	\bar{X}	Standart Sapma	SD	t	P
Çalışıyor	139	133,98	11,517	307	1,67	,097
Çalışmıyor	170	131,72	12,104			

$p > ,05$

Çizelge 37’de verilen t-testi sonuçlarına göre annelerin çocuklarına bağlanma kaliteleri, çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(307)=1,67$, $p > .05$]. Bu bulgu, çalışma durumu değişkeninin bağlanma kalitesini anlamlı olarak etkilemediği şeklinde de yorumlanabilir.

C. Üçüncü Alt Problemin Yanıtlanmasına Yönelik Bulgular

Bu çalışmadaki üçüncü alt problem *Çocukların duygusal ve davranışsal sorunları; annenin yaşı, aile beraberlik durumu, kardeş sayısı, ailenin gelir ve annenin eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?* şeklindedir. Buna göre katılımcı annelerin, çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarına ilişkin doldurdıkları GGA puanlarının yaş, kardeş sayısı, gelir ve eğitim düzeyine göre değişimini belirlemek için Kruskal Wallis-H Testi, aile beraberlik durumu ve çalışma durumuna göre değişimini belirlemek için ise Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Bu testler sonucu ulaşılan bulgular, her bir test için farklı tablolar yardımıyla sunulmuştur. Bu aşamada ilk olarak araştırmaya katılan annelerin GGA ortalama puanlarının annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 38’de verilmiştir.

Çizelge 38. GGA Ortalama Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
GGA	22-27	42	64,50	192,25	3	10,67	014
	28-34	120	63,03	158,20			
	35-40	82	62,20	157,03			
	40 ve üzeri	65	61,51	155,70			
	Toplam	309	61,87				

$p < .05$

Çizelge 38’de araştırmanın örneklem grubunu oluşturan annelerin yaşına göre çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarına dair doldurdıkları GGA puanlarının ortalamaları yer almaktadır. Örneklem grubunun GGA ortalama puanları annenin yaşı değişkenine göre değerlendirildiğinde; 22-27 yaş arası annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının ($\bar{X}=64,5$; $SO=192$) diğer yaş grubundaki katılımcıların puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre bu dört grubun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$\chi^2(3)=10,67$, $p < .05$]. Bu sonuç, annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde değiştiği ve özellikle 22-27 yaş grubu annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının daha düşük düzeyde olduğunu göstermiştir. Ayrıca, annenin yaşı arttıkça çocuğunun da duygusal ve davranışsal sorunlarının anlamlı olarak arttığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 39’da verilmiştir.

Çizelge 39. GGA Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Kruskal Wallis H-Testi
Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
GGA	Sıfır	138	61,97	155,91	3	1,09	,780
	Bir	118	61,64	150,67			
	İki	41	62,37	166,68			
	3 ve üzeri	12	61,33	147,29			
	Toplam	309	61,87				

$p>.05$

Çizelge 39'da verilen analiz sonuçları, annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının kardeş sayısı değişkenine göre ,05 derecesinde anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2(3)= 1,09, p>.05$]. Bu bulgu, kardeş sayısının çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat Çizelge 39 incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından iki kardeşe sahip ($\bar{X}=62,4$; $SO=167$) çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının diğer gruplardaki çocukların ortaya çıkardığı sorun düzeylerine göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dâhil olan annelerin GGA ortalama puanlarının gelir düzeyine göre değişiminin istatistiksel olarak anlamlılığını belirleme amaçlı yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 40'ta verilmiştir.

Çizelge 40. GGA Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X^2	P
GGA	2000-2500	26	58,08	107,52	4	13,55	,009
	2501-3000	34	61,62	160,21			
	3001-3500	22	61,14	141,77			
	3501-4000	47	60,89	135,63			
	4001-4500	180	62,62	166,23			
	Toplam		309	61,87			

$p < .05$

Çizelge 40'ta verilen analiz sonuçları, annelerin GGA ortalama puanlarının gelir düzeyi değişkenine göre ,05 derecesinde anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2(4)=13,55$, $p < ,05$]. Bu bulgular sonucunda annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Çizelge 40'taki değerler incelendiğinde; sıra ortalaması ve ortalama puanlar bakımından duygusal ve davranışsal sorunlarının düzeyi en düşük olan çocukların 4001-4500 arasında gelir düzeyine ($\bar{X}=62,6$; $SO=166$) sahip olan ailede yetiştikleri, duygusal ve davranışsal sorunlarının düzeyi en yüksek olan çocukların ise 2000-2500 arasında gelir düzeyine ($\bar{X}=58$; $SO=108$) sahip ailede yetişmiş oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, ailenin gelir düzeyi arttıkça çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının anlamlı olarak azaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Katılımcı annelerin GGA ortalama puanlarının onların eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H-testi sonuçları Çizelge 41'de verilmiştir.

Çizelge 41. GGA Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H-Testi

Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Serbestlik Derecesi	X²	P
GGA	İlkokul	31	59,68	126,68	4	7,99	,042
	Ortaokul	30	59,97	126,38			
	Lise	74	62,47	161,64			
	Üniversite	146	62,21	160,69			
	Lisansüstü	28	63,00	169,82			
	Toplam	309	61,87				

$p < .05$

Çizelge 41’de araştırmanın örneklem grubunu oluşturan annelerin eğitim düzeyine göre çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını temsil eden GGA ortalamaları yer almaktadır. Örneklem grubunun GGA ortalama puanları annenin eğitim düzeyine göre değerlendirildiğinde; ilkokul mezunu annelerin puanlarının ($\bar{X}=59,68$; $SO=126,68$) diğer eğitim düzeyindeki annelerin puanlarından daha düşük olduğu saptanmıştır. Diğer yandan GGA ortalama puanlarının ortalaması en yüksek olan grubun ise lisansüstü eğitim mezunu ($\bar{X}=63,00$; $SO=170$) olan annelerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Belirtilen puanların ortalamaları arasındaki farkların anlamlılığını tespit etmek için gerçekleştirilen Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre bu beş grubun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır [$\chi^2(4) = 7,99$, $p < .05$]. Bu sonuç, çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde değiştiğini ve eğitim düzeyi arttıkça sorunların ortaya çıkma olasılığının azalabileceğini göstermiştir.

Çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının aile beraberlik durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermeyeceğini belirlemek için yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları Çizelge 42’de verilmiştir.

Çizelge 42. GGA Ortalama Puanlarının Aile Beraberlik Durumu Değişkenine Göre U-Testi Sonuçları

Aile Beraberlik Durumu	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Beraber	289	62,04	6,501	156,73	45295,50	2389,500	,195
Beraber Değil	20	59,40	7,823	129,98	2599,50		

$p > .05$

Çizelge 42’de verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ailenin beraberlik durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$U=2389,5$, $p > .05$]. Buna göre aileleri beraber olan çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ($\bar{X}=62,04$; $SO=157$) aileleri beraber olmayanlarınkine ($\bar{X}=59,40$; $SO=130$) göre daha düşüktür. Bu bulgu, çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ile ailenin beraberlik durumu arasında ailesi beraber olmayanlar aleyhine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının annenin çalışma durumuna göre değişiminin anlamlılığına yönelik Mann Whitney U-testi sonuçları ise, Çizelge 43’te verilmiştir.

Çizelge 43. GGA Ortalama Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Anne Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S.S.	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Çalışıyor	139	62,32	6,558	161,27	22416,50	10943,500	,264
Çalışmıyor	170	61,50	6,652	149,87	25478,50		

$p > .05$

Çizelge 43’te verilen Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre çocukların duygusal ve davranışsal sorunları annenin çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$U=10943,5$, $p > .05$]. Buna göre anneleri çalışan çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ($\bar{X}=62,32$; $SO=161$) anneleri çalışmayanlarınkine ($\bar{X}=61,5$; $SO=150$) göre daha düşüktür. Bu bulgu, çocukların duygusal ve davranışsal

sorunları ile annenin durumu arasında annesi çalışanlar lehine fakat anlamlı olmayan bir ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

D. Dördüncü Alt Problemin Yanıtlanmasına Yönelik Bulgular

Bu araştırmadaki dördüncü alt problem *Annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeyleri çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?* şeklindedir. Bu alt problemi yanıtlamak için veriler üzerinde *Çoklu Doğrusal Regresyon* analizi yapılmıştır. Ulaşılan bulgulara dair istatistiksel anlamlılık ve yordama derecesini gösteren sonuçlar Çizelge 44'te daha net görülebilir.

Çizelge 44. Çocukların Duygusal ve Davranışsal Sorunlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	60,655	4,447	-----	13,64	,000	-----	-----
Bağlanma (YİYE-II)	,069	,030	,124	2,30	,022	0,44	,131
Depresyon	-,327	,089	-,362	-3,66	,000	-0,45	-,205
Kaygı (anksiyete)	-,131	,100	-,130	-1,31	,191	-0,39	-,075
Stres	,088	,085	,100	1,04	,299	-0,32	-,060
DASS-42 (Toplam)	,076	,088	,126	1,80	,078	-0,46	-,072
R=0.477		R²=0.230					
F_(4, 304)=18,95		p=,000					

Çizelge 44'teki verilere göre; annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeyleri gibi yordayıcı değişkenlerle çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları arasındaki ikili ve kısmî korelasyonlar incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Annenin çocuğuna bağlanma kalitesi ile çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları arasında pozitif-orta seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ($r=0,44$), kısmî anlamda ise bu değer $r=0,13$ olarak hesaplandığı,

- Annenin depresyon düzeyi ile çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları arasındaki ilişkinin negatif-orta düzeyde olduğu ($r=-0,45$), kısmî anlamda ise ilgili korelasyonun $r=-0,21$ olarak tespit edildiği,
- Annenin kaygı (anksiyete) düzeyi ile çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları arasında negatif-orta düzeyde bir ilişki ($r=-0,39$) ile birlikte, diğer değişkenlerin etkisinin sonucu iki değişken arasındaki korelasyonun negatif ve $r=0,08$ olarak bulunduğu,
- Annenin stres düzeyi ile çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları arasında orta düzeyde negatif bir ilişkiye ($r=-0,32$) ek olarak, kısmî anlamda iki değişken arasındaki korelasyonun ise $r=-0,06$ olduğu,
- Annelerin depresyon, kaygı ve stres puanlarının toplamını yansıtan DASS-42 ortalamaları ile çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları arasındaki korelasyonun negatif-orta düzeyde olduğu ($r=-0,46$), kısmî olarak ise bu değer $r=-0,07$ olarak hesaplandığı ortaya çıkmıştır.

Çizelge 44'ten elde edilebilecek diğer bir bulgu ise *annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin* birlikte, çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki verdiği sonucudur [$R=0,48$, $R^2=0,23$, $p<,05$].

Buna ek olarak ilgili bağımsız değişkenlerin çocukların duygusal ve davranışsal sorunları üzerindeki toplam varyansın yaklaşık %23'ünü açıkladıkları da ulaşılan bulgular arasındadır (Çizelge 44). Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma düzeylerinin çocukların duygusal ve davranışsal sorunları üzerindeki görece önem sırası; *depresyon, kaygı, DASS-42, bağlanma ve stres*dir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise; *bağlanma ve depresyon* değişkenlerinin çocukların duygusal ve davranışsal sorunları üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matematiksel model) şu şekilde yazılabilir:

$$GGA^*=60,66-0,33DEP-0,13ANK-0,76DASS+0,69YİYE-II-0,90STR$$

V. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada erken çocukluk döneminde çocukları olan annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Ayrıca bu değişkenlerle birlikte annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin yaş, çocuk sayısı, gelir ve eğitim düzeyi ve medeni ve çalışma durumuna göre değişiminin anlamlılığına yönelik bulgulara da yer verilmiştir. İlişkisel tarama yöntemi aracılığıyla gerçekleştirilen bu araştırmaya 309 anne katılmıştır. Bu bölümde ilk olarak çocuk-anne ilişkileri değerlendirme formu aracılığıyla toplanan nicel veriler üzerinde yapılan veri analizleri sonrası ulaşılan bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmıştır. Sonuçların tartışılması sırasında kuramsal temellerde sunulan çalışmaların benzer ve benzer olmayan sonuçları dikkate alınmıştır. Ayrıca psikoloji alanı ile ilgili mevcut kuramların teorik bağlantıları göz önünde bulundurulmuştur. Ardından sonuçlar, ayrı bir alt başlıkta maddeler halinde sıralanmıştır. Son olarak uygun önerilerle bu bölüm sonlandırılmıştır.

A. Tartışma

Bu çalışmada ulaşılan ilk bulgu, annelerin depresyon, kaygı, stres çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının *düşük*, bağlanma kalitelerinin ise *güvenli* düzeyde olduğudur. Depresyon puanı açısından düşünüldüğünde bu bulgu bazı araştırmalar (Bennett vd. 2004) ile tutarlık gösterirken bazı araştırmaların ise bulgularıyla örtüşmemektedir (örn; Chung ve Choi, 2014; Aydın, 2013; Doh vd. 2012, 2014). Kaygı ve stres puanları açısından düşünüldüğünde de durum aynıdır. İlgili bulgu; Mirzaei vd. (2015), Ertan, (2017) ve birçok araştırmanın bulgularının zıttı yönündedir. Literatürdeki çok sayıda kanıtla göre ebeveynlerin psikopatolojisi, aralarında stres ve kaygı belirtilerinin de bulunduğu pek çok biçimde kendini gösterebilir (Trapolini vd. 2007; Vostanis vd. 2006). Fakat bu araştırmanın katılımcılarının stres ve kaygı puanları literatürdeki bulguların tersi yönündedir. Aynı

zamanda anneler çocuklarına *güvenli* bağlanmaktadırlar ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının düşük olduğu düşüncesindedirler. Bağlanma teorisinin en temel ilkelerinden biri, anne bakımı ile çocuğun kendini güvenli alanda hissetmesi ve bunun gündelik yaşama sirayet etmesidir (Bowlby, 1982). Araştırmanın bulguları, bu açıdan ilgili teoriyi doğrulamaktadır. Çalışır (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın bulguları da aynı doğrultudadır. Buna göre çocuklarının güvenli bağlanan annelerin çocuklarının da psikopatolojik sorunlar yaşamayacaklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu araştırmaya katılan annelerin tutarlı ebeveynler oldukları düşünülebilir ve onların çocuklarının da sağlıklı bir psikolojik kapasiteye sahip oldukları düşünülebilir (Uyanık vd. 2014; Swanson ve Mallinckrodt, 2001). Bu bakış açısına dayanarak araştırmanın bulguları benzer birçok araştırmanın bulgularıyla tutarlık göstermektedir (Bolattekin, 2014; Gentzler vd. 2015; Yeşildaş, 2018).

Annenin çocuğuna bağlanma kalitesi ile çocuğunun duygusal ve davranışsal sorunları arasında pozitif-orta seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu bulguya göre, katılımcı annelerin DASS-42'den aldıkları ayrı ayrı ve toplam ortalama puanların normatif değerlerin altında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin düşük olduğunu göstermiştir. Bu araştırmadaki sonuçlar, Ainsworth vd. (2015) araştırma bulgularıyla uyumludur. Erken çocukluk dönemlerinde anneleriyle güvenli bağ kuran çocukların gelecek dönemlerde kendilerine güvenli, mutlu ve daha başarılı oldukları görülmüştür. (Ainsworth vd. 2015). Diğer yandan Adam vd. (2004) yapmış oldukları çalışmalarında ebeveynin araştırma sonucunda bağlanma ve ebeveynlik tutumlarını incelemiş ebeveynin duygu durumunun etkili olmadığı görülmüş fakat bağlanma stili ve ebeveyn tutumunun ilişkili olduğu saptanmıştır (Algan ve Şendil, 2013). Buradan hareketle de annelerin kaygı stres durumlarını düşük olması, çocukların çevrelerine yönelik olumlu duygu ve davranışsal sorunlar içerisine girdikleri şekilde açıklanabilir. Diğer yandan annenin depresif duygu hali, bir taraftan çocuk ile konuşma ve oyun süresini azaltmakta ve anne yeterliliğini düşürmekte, diğer taraftan da bebeklerin daha az duygusal paylaşım sergilemeleri ve daha çekingen olmalarına sebebiyet vermektedir. Ural vd. (2015) çalışmasında çocukluk döneminde annelerine güvensiz bağlanan çocukların güvenli bağlanan çocuklara kıyasla anksiyete, içe dönüklük seviyelerinin daha fazla olduğu aynı zamanda duygu düzenleme yetilerinin

anneye bağlanma şekline göre çeşitlilik gösterdiği elde edilmiştir. Buradan hareketle çocuklarının duygu düzenleme becerilerini olumlu etkileyen ailelerin; çocuklarının duyguyu ifade etmesini kolaylaştıran, çocuklarını duyguya yönelik problemlerin çözümünde destekleyen, çocuklarının duygusal tepkilerinde onlara duygu odaklı, duyarlı, olumlu duygusal tepkiler verebilen bireyler olabileceği düşünülmektedir (Ertan, 2017; Kamer, 2012; Swanson ve Mallinckrodt, 2001). Araştırmalardan elde edilen verilere göre annelerin depresyon, kaygı, stres düzeylerinin sağlıklı olması bağlanma kalitelerine doğrudan etkili olabileceği söylenebilir (Ahmadova, 2019; DeKlyen ve Greenberg, 2008).

Araştırmada ulaşılan ikinci bulguya göre çocuk sayısı ve annenin eğitim düzeyinin, annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin toplamını ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı olarak etkilediği görülmektedir. Anne eğitim düzeyinin bahsi geçen değişkenleri olumlu etkilediği bulgusu, literatürde de ele alınmıştır. Bowlby (1982) ve Özek, (2011) çalışan ve belirli bir statü sahibi olan annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin düşük olduğunu ve bunu çocuklarına daha az yansıtma eğiliminde olduklarını öne sürmüştür. Ayrıca birçok araştırmanın bulguları bu araştırmanın bulgularıyla aynı yöndedir (örn; Evirgen-Geniş ve Kahraman, 2017; Keleş, 2019; Kristen vd. 2011).

Bu araştırmanın belirtilen bulgularıyla tutarlık göstermeyen araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Nair ve Murray (2005) 3-6 yaş çocuğu olan annelerin eğitim düzeyleri, çocuklarının cinsiyetleri ve yaşlarının bağlanma düzeylerini anlamlı olarak etkilemediğini tespit etmiştir. Bu araştırmada ise sadece gelir düzeyi bağlanma kalitesini anlamlı olarak farklılaştırmıştır. Birçok araştırmada maddi endişelerin psikopatolojik açıdan olumsuz etki yaratacağı öne sürülmüştür (örn; Dursun, 2010; Shafiq, 2010). Bu araştırmada da aynı bulgulara ulaşılmıştır. Gelir düzeyi bağlanma, kaygı, stres ve depresyon düzeylerini anlamlı olarak farklılaştırmaktadır. Elde edilen sonuçlardan gelir düzeyi, arttıkça depresyonun azaldığı fakat bu azalmanın istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Annelerin kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kalitelerini anlamlı olarak etkilediği görülmüştür. Yine literatürde Şanlı (2007) anaokullarında okumakta olan 390 öğrencinin annesine yaptığı araştırmada, annelerin otoriter ve koruyucu tutumlarının ekonomik duruma göre farklılaşmadığını belirlemiştir. Dursun (2010), ise araştırmasında ailenin gelir seviyesinin azaldıkça annenin geçimsizlik tutumunun

arttığına ulaşmışlardır. Bu anlamda annelerin maddi kaygılarının aile içerisinde çatışmalara neden olduğu ve bu kaygıların eşiyle ve çocuğuyla bağlanma şeklini etkileyebileceği şeklinde açıklanabilir. Shafiq, (2010) çalışmasında, anneyle ilişkili çoğu değişkenin yaş, iş durumu, uyku problemleri, çocuğun cinsiyeti, geliri ve annenin sosyal etkinlikleri önem arz ettiği dikkat çekmiştir. Bu çalışmadan farklı olarak Tuna (2018) çalışmasında otoriter ve koruyucu tutumu daha çok ekonomik düzeyi düşük ailelerin gösterdiğini ifade etmiştir.

Bu araştırmada yapılan çoklu doğrusal regresyon analizine göre annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma düzeyleri; çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını birlikte orta düzeyde ve anlamlı olarak yordamaktadır. Bu bulgu, literatürdeki birçok benzer araştırmanın sonuçları ile tutarlıdır (Ahmadova, 2019; Bilaç vd. 2020; Kerns vd. 2010). Fakat bazı araştırmalarda ise bahsi geçen ilişkinin moderatör değişkenlere bağlı olduğu sonucu mevcuttur. Örneğin annelerin depresyonunun okul öncesi dönem çocuklarının dışa yönelim problem davranışları üzerindeki etkisini inceleyen Doh vd. (2014) bu iki değişken arasında doğrudan ilişki olmadığı fakat annelerin ebeveynlik davranışları aracılığıyla anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Diğer yandan araştırmaya katılan annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı ve en çok etkileyen değişkenler önem sırasına göre *depresyon ve bağlanmadır*. Anne depresyonunun çocukların davranışları üzerindeki etkisine yönelik bulgular literatürde de ele alınmıştır (Arewasikporn vd. 2013; Cowan vd. 2019; Villodas vd. 2018). Buna göre çocuğun davranış problemlerinin en önemli yordayıcılarından biri anne depresyonudur (Callender vd. 2012; Riley vd. 2009; Turney, 2012). Buna göre Doh vd. (2012) okul öncesi eğitim çağındaki çocukların davranış sorunlarını tüm diğer yordayıcılar arasında en fazla etkileyen değişkenin annelerin depresyon düzeyi olduğunu öne sürmüştür. Bu durum, okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemlerini iyileştirmek için annelerin öfke ve depresyon düzeylerini düzenlemek gerekeceği bilgisini ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmanın regresyon analizi bulguları Küçüköyük'ün (2015) araştırma sonuçlarıyla tutarlık göstermektedir. Araştırmacı, çocuğun problem davranışlarının anne bağlanmasına bağımlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada da aynı şekilde bağlanma, depresyonla birlikte duygusal ve davranışsal sorunların en önemli yordayıcıdır. Nalbandoğlu (2016) araştırma bulguları ise belirtilenin aksi yönündedir. Diğer yandan Belsky ve Cassidy (1994) tarafından gerçekleştirilen araştırmada,

Bowlby'nin anne ve çocuk arasındaki bağlanma güvenliğine ilişkisi içsel çalışma modeli hipotezinin, çocukların sosyal yeterlilikleri ile ilgili ön bilgi verdiği neticesi elde edilmiştir. Akkapulu'ya (2005) göre anne ile çocuk arasındaki bağlanma şekli, çocuğun ilerideki akran ilişkilerinin niteliğine etki etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın bulgularının erken çocukluk araştırmalarına katma değer sağladığı ve yön verme eğiliminde olduğu söylenebilir.

Okullaşma ile birlikte ve özellikle erken çocukluk döneminde bahsi geçen değişkenlerin çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının oluşmasına sirayet edeceği düşünülmektedir (Landrum, 2017). Özellikle erken çocuklukta, annenin çocuğunun sosyo-duygusal ve davranışsal gelişimi üzerindeki rolü (Thompson, 2008) bu araştırmanın bulgularıyla bir kez daha kanıtlanmıştır.

B Sonuçlar

Bu araştırmada ulaşılan bulguların literatür temelli ulaşılan sonuçlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

1. Araştırmaya katılan annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarının *düşük*, bağlanma kaliteleri ise *güvenli* düzeydedir.
2. *Çocuk sayısı ve annenin eğitim düzeyi*, annelerin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin toplamını ve çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı olarak etkilemektedir.
3. *Gelir düzeyi*, annelerin kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma kaliteleriyle birlikte çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı olarak etkilemektedir.
4. Annelerin depresyon, kaygı, stres ve bağlanma düzeyleri; çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını birlikte *orta düzeyde ve anlamlı* olarak yordamaktadır.
5. Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunlarını anlamlı ve en çok etkileyen değişkenler önem sırasına göre *depresyon ve bağlanmadır*.
6. Yukarıda belirtilen sonuçlar alt başlıklar halinde ve ilgili literatür ışığında tartışılmıştır. Sonuçların tartışılması sırasında kuramsal temellerde sunulan çalışmaların benzer ve benzer olmayan sonuçları dikkate alınmıştır. Ayrıca

psikoloji alanı ile ilgili mevcut kuramların teorik bağlantıları göz önünde bulundurulmuştur.

C. Öneriler

Bu çalışmada, annelerin depresyon, kaygı, stres ve çocuklarına bağlanma düzeylerinin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Farklı nicel analiz yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonrası ulaşılan sonuçlar; çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının temel anlamda *kardeş sayısı, annenin eğitim düzeyi, gelir düzeyi, depresyon ve bağlanma kalitesinden* anlamlı olarak etkilendiğini göstermiştir. Bu sonuçların tartışılması ışığında farklı bağlamlar gözetilerek verilen öneriler aşağıda sıralanmıştır:

1. Annenin yaşamış olduğu depresyon ve olumsuz tecrübelerin gebelik ve doğumdan sonra bağlanmayı olumsuz etkilediği görülmektedir. Uzmanlar tarafından annenin fiziksel takibinin yanı sıra psikolojik ve duygusal sağlığının takibinin de yapılması ve gerekli önlemlerin alınması anneler için iyi olabilir.
2. Annenin etrafında bulunan bireylerden algıladığı sosyal desteğin bağlanmayı etkilediği görülmektedir. Bebeğin babası, annenin gebeliği ve doğum sonrası sürecinde destekleyici olabilmesi için bilgilendirilmelidir.
3. Ebeveynler ile etkileşimde olan uzmanlar, bağlanmayı negatif yönde etkileyen risk unsurları hususunda bilinçlenmeli ve gerekli tedbirler alınmalı, bağlanmanın önemli süreci sağlıklı olarak geçirilmelidir.
4. Ebeveynlere bağlanmanın önemi anlatılarak çocuğun bütün hayatını etkileyeceği ifade edilmelidir. Bağlanmanın gelişim süreci, güvensiz bağlanma örüntülerinin neticeleri açıklanmalı ve güvenli bağlanmayı destekleyen uygulamalar ile ilgili bilgi verilmelidir.
5. Anne duyarlı ve karşılık verici bakımın önemi ile ilgili bilinçlendirilmeli, bebeğin yöneltmiş olduğu bağlanma davranışlarını doğru yorumlayıp uygun tepkiler verebilmesi adına bilgilendirilmelidir.
6. Annenin depresyon, kaygı ve stres durumlarının kaynağını belirlemeye yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir.
7. Araştırmanın bağlamı aynı olmak kaydıyla niteli paradigmaya dayanan yeni araştırmalar gerçekleştirilebilir.

VI. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AİNSWORTH, M. S. D., BLEHAR, M.C., WATERS, E., & WALL, S. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange solution*. Psychology Press.
- AREWASİKPORN, A., DAVİS, M. C. & ZAUTRA, A. (2013). *Resilience: A framework for understanding the dynamic relationship between social relations and health*. In Matthew L. & Nicole A. R. (Ed.), Health and social relationships: The good, the bad, and the complicated (pp.215-231). Washington, DC: American Psychological Association.
- ARIKAN, A. (2018). **Ailenin tarihsel, kuramsal ve toplumsal temelleri. A. Arıkan ve B. Dinç** (Ed.), *Aile eğitimi içinde* (ss.3-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- AYDOĞAN, Y. ÖMEROĞLU, E. BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., & ÖZYÜREK, A. (2012). *Problem çözme becerileri ölçeği rehber kitap*. Ankara: Karaca Eğitim Yayınları.
- BERK, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BORNSTEİN, M. H., & ZLOTNİK, D. (2008). *Parenting styles and their effects*. Elsevier.
- BOWLBY, J. (1958). *Can I leave my baby?*. London: National Association for Mental Health.
- BOWLBY, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- BOWLBY, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. sadness and depression*. New York: Basic Books.
- BRETHERTON, I., & MUNHOLLAND, K. A. (2008). **Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory**. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of*

- attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 102–127).
The Guilford Press.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2016). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E. K., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş., & DEMİREL, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- CRNIC, K., & ACEVEDO, M. (1995). **Everyday stresses and parenting**. In M. H. **Bornstein (Ed.)**, *Handbook of parenting, Vol. 4. Applied and practical parenting* (pp. 277–297). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- DAVİD A. C., & STEWART, A. L. (2019). *Oyun terapisi kapsamlı ve uygulama rehberi*. Apamer Psikoloji Yayınları.
- DEKLYEN, M., & GREENBERG, M. T. (2008). **Attachment and psychopathology in childhood**. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 637–665). The Guilford Press.
- FIELD, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS: Introducing Statistical Method* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- GÜNEŞ, A. (2017). *Güvenli Bağlanma*. Timaş Yayınları.
- HARRIS, P. L. (1989). *Children and emotion: The development of psychological understanding*. Basil Blackwell.
- JOHNSON, B., & CHRISTENSEN, L. (2019). *Educational research: quantitative, qualitative and mixed approaches*. USA: SAGE Publications.
- KAMER, M. (2012). *Sevgi Bağlarının Kurulması ve Bozulması*. John Bowbly Kitap Çevirisi.
- KARASAR, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- LANDRUM, T. J. (2017). **Emotional and behavioral disorders**. In *Handbook of special education* (pp. 312-324). Routledge.
- MCLEOD, S. (2009). *Attachment theory*. Simply Psychology.
- MİKULİNCER, M., & SHAVER, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Press.
- OKTAY A. (2007). **Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem**. İstanbul: Epsilon Yayıncılık. s. 44-67.
- ORENSTEİN, G. A., & LEWIS, L. (2020). *Eriksons stages of psychosocial development*. StatPearls Publishing.

- ÖZTÜRK, M. (2002). **Çocukta ruhsal sorunlar**. İstanbul: Uçurtma Yayınları.
- PATTERSON, G. R. (Ed.). (2013). **Depression and aggression in family interaction**. Routledge.
- PRIOR, V., & GLASER, D. (2006). **Understanding attachment and attachment disorders: Theory, evidence and practice**. Jessica Kingsley Publishers.
- SAMEROFF A. J. (2009). **The transactional model of development: How children and contexts shape each other**. Washington, DC: American Psychological Association.
- SAN-BAYHAN, P. VE ARTAN, İ. (2014). **Çocuk gelişimi ve eğitimi**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- SCHORE, A. N. (2017). **Modern attachment theory**. In S. N. Gold (Ed.), *APA handbook of trauma psychology: Foundations in knowledge* (pp. 389–406). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000019-020>
- SIMPSON, J. A., & RHOLES, W. S. (2012). **Adult attachment orientations, stress, and romantic relationships**. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 45, pp. 279-328). Academic Press.
- SYED, M., & MCLEAN, K. C. (2017). **Erikson's theory of psychosocial development**. *Encyclopedia of intellectual and developmental disorders*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- TURAN, F. VE TOPÇU, G. (2016). **İletişim ve dil gelişimi: Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi**. Ankara: Pegem Akademi.
- WINNICOTT, D. W. (2010). **Oyun ve gerçeklik**. İstanbul: Metis Yayınları.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO). (2004). **International statistical classification of diseases and related health problems: Tabular list** (Vol. 1). World Health Organization.
- YAVUZER, Y., DEMİR, Z., & KOÇ, M. (2006). **Eğitim psikolojisi: gelişim ve öğrenme**. Nobel Yayın Dağıtım.
- YAZGAN-İNANÇ, B., BİLGİN, M., & KILIÇ-ATICI, M. (2015). **Çocuk ve ergen gelişimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

MAKALELER

- ADAM, E. K., GUNNAR, M. R., & TANAKA, A. (2004). **Adult attachment, parent emotion, and observed parenting behavior: Mediator and moderator models.** *Child Development*, 75(1), 110-122.
- AÏNSWORTH, M. S. (1989). **Attachments beyond infancy.** *American Psychologist*, 44(4), 709-720.
- AKBAŞ, M., EMİNE, A. K. Ç. A., ŞENOĞLU, A., & SÜRÜCÜ, Ş. G. (2019). **Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan anne-babaların anksiyete ve depresyon düzeylerinin incelenmesi.** *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28(2), 87-97.
- AKGÜN, E. (2014). **Annelerde stres ve tükenmişlik.** *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 238-250.
- AKOĞLU, Ö. A VE KÜÇÜKKARAGÖZ, H. (2018). **Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği.** *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29(1), 153-172.
- ALGAN, A. G., & ŞENDİL, G. (2013). **Okul öncesi çocuklar ve ebeveynlerinin bağlanma güvenlikleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiler.** *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33(1), 55-68.
- AMANI, R. (2016). **Mother-infant attachment styles as a predictor of aggression.** *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 4(1), 506-512.
- AMATO, P. R., KANE, J. B., & JAMES, S. (2011). **Reconsidering the good divorce.** *Family Relations*, 60, 511-524.
- ANTHONY, L. G., ANTHONY, B. J., GLANVILLE, D. N., NAİMAN, D. Q., WAANDERS, C., & SHAFFER, S. (2005). **The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom.** *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 14(2), 133-154.
- ANTONOVSKY, A. (2002). **How People Manage Stress and Stay Well.** *The Health Psychology Reader*, 127.
- ATAK H. (2011). **Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: kuramsal bir değerlendirme.** *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3, 163-213.

- BALAT, G. U. (2014). **Analyzing self efficacy and depression levels of mothers who have children in the preschool period Okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin özyeterlilik ve depresyon düzeylerinin incelenmesi.** *Journal of Human Sciences*, 11(2), 661-677.
- BELSKY, J., & CASSİDY, J. (1994). **Attachment and close relationships: An individual-difference perspective.** *Psychological inquiry*, 5(1), 27-30.
- BENNETT, H. A., EİNARSON, A., TADDİO, A., KOREN, G., & EİNARSON, T. R. (2004). **Depression during pregnancy.** *Clinical drug investigation*, 24(3), 157-179.
- BİLAÇ, Ö., ÖNDER, A., KAVURMA, C., DOĞAN, Y., UZUNOĞLU, G., İSİLDAR, Y., & SAPMAZ, Ş. Y. (2020). **Okul öncesi dönemde çocuk psikiyatrisi polikliniği'ne başvuran çocukların annelerinin tutumlarının, yeterliliklerinin ve bağlanma biçimlerinin değerlendirilmesi.** *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1), 83-91.
- BİLGEL, N. & BAYRAM, N. (2010). **Turkish version of the depression anxiety stress scale (DASS-42): Psychometric properties.** *Noropsikiyatri Arsivi*, 47(2), 118-126.
- BOWLBY, J. (1982). **Attachment and loss: retrospect and prospect.** *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664-678.
- BÖGELS, S., & PHARES, V. (2008). **Fathers' role in the etiology, prevention and treatment of child anxiety: A review and new model.** *Clinical psychology review*, 28(4), 539-558.
- BRENNİNG, K., SOENENS, B., BRAET, C. VE BOSMANS, G. (2011). **An adaptation of the experiences in close relationships scalerevised for use with children and adolescent.** *Journal of Social and Personal Relationships*, 28, 1048-1072.
- BUREAU, J. F., & MOSS, E. (2010). **Behavioural precursors of attachment representations in middle childhood and links with child social adaptation.** *British Journal of Developmental Psychology*, 28(3), 657-677.
- Buyse, E. Verschuere, K. Doumen, S. Damme, J. V. & Maes, F. (2008). Classroom problem behavior and teacher-child relationships in kindergarten: The moderating role of classroom climate. *Journal of School Psychology*, 46, 367-391.

- CALLENDER, K. A., OLSON, S. L., CHOE, D. E., & SAMEROFF, A. J. (2012). **The effects of parental depressive symptoms, appraisals, and physical punishment on later child externalizing behavior.** *Journal of abnormal child psychology*, 40(3), 471-483.
- CHUNG, K., & CHOI, E. (2014). **Attachment styles and mother's well-being among mothers of preschool children in Korea: The mediating role of marital satisfaction.** *Personality and individual Differences*, 69, 135-139.
- COOKLİN, A. R., GIALLO, R., D'ESPOSITO, F., CRAWFORD, S., & NICHOLSON, J. M. (2013). **Postpartum maternal separation anxiety, overprotective parenting, and children's social-emotional well-being: Longitudinal evidence from an Australian cohort.** *Journal of Family Psychology*, 27(4), 618-628.
- COWAN, P. A., COWAN, C. P., PRUETT, M. K., & PRUETT, K. (2019). **Fathers' and mothers' attachment styles, couple conflict, parenting quality, and children's behavior problems: An intervention test of mediation.** *Attachment & human development*, 21(5), 532-550.
- CRANDELL, L. E., FITZGERALD, H. E., & WHIPPLE, E. E. (1997). **Dyadic synchrony in parent-child interactions: A link with maternal representations of attachment relationships.** *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 18(3), 247-264.
- ÇALIŞIR, M. (2009). **Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi.** *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(3), 240-255.
- ÇUKUR, D. (2011). **Okulöncesi çocukluk döneminde sağlıklı gelişimi destekleyici dış mekân tasarımı.** *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 12(1), 70-76.
- DEAVE, T., HERON, J., EVANS, J., & EMOND, A. (2008). **The impact of maternal depression in pregnancy on early child development.** *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 115(8), 1043-1051.
- DE FALCO, S., EMER, A., MARTİNİ, L., RİGO, P., PRUNER, S., & VENUTİ, P. (2014). **Predictors of mother-child interaction quality and child**

- attachment security in at-risk families.** *Frontiers in Psychology*, 5, 898-909.
- DEGGES-WHITE, S. (2017). **Erikson's Theory of Psychosocial Development.** *College Student Development: Applying Theory to Practice on the Diverse Campus*, 35-48.
- DEMULDER, E. K., DENHAM, S., SCHMIDT, M., & MITCHELL, J. (2000). **Q-sort assessment of attachment security during the preschool years: links from home to school.** *Developmental psychology*, 36(2), 274-282.
- DOH, H. S., SHIN, N., PARK, B. K., KIM, M. J., & KIM, H. I. (2014). **The effects of mothers' depression and parenting behavior on preschoolers' externalizing problem behaviors.** *Korean Journal of Child Studies*, 35(4), 179-198.
- DOH, H. S., KIM, M. J., CHOI, M. K., KIM, S. W., & CHO, S. J. (2012). **The effects of marital conflict and mothers' anger and depression on the behavioral problems of preschoolers.** *Korean Journal of Child Studies*, 33(2), 145-164.
- DREZNER, Z., TUREL, O., & ZEROM, D. (2010). **A modified Kolmogorov Smirnov test for normality.** *Communications in Statistics Simulation and Computation*, 39(4), 693-704.
- ERDEM, Ö., BUCAKTEPE, P., ÖZEN, Ş., & KARA, İ. H. (2010). **Prepartum ve postpartum dönemde annelerin depresyon ve kaygı düzeylerinin incelenmesi.** *Duzce Medical Journal*, 12(3), 24-31.
- EVİRGEN-GENİŞ, N., & KAHRAMAN, Ö. G. (2017). **Okul öncesi dönem çocuklarında bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi.** *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2446-2454.
- FARBER, B. A., LIPPERT, R. A., & NEVAS, D. B. (1995). **The therapist as attachment figure.** *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 32(2), 204-212.
- FERREIRA, T., CADIMA, J., MATIAS, M., VIEIRA, J. M., LEAL, T., & MATOS, P. M. (2016). **Preschool children's prosocial behavior: The role of mother-child, father-child and teacher-child relationships.** *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 1829-1839.

- Gamliel, K. H., Dollberg, D. G., & Levy, S. (2018). **Relations between parents' anxiety symptoms, marital quality, and preschoolers' externalizing and internalizing behaviors.** *Journal of Child and Family Studies*, 27(12), 3952-3963.
- GENTZLER, A. L., RAMSEY, M. A., & BLACK, K. R. (2015). **Mothers' attachment styles and their children's self-reported security, as related to maternal socialization of children's positive affect regulation.** *Attachment & human development*, 17(4), 376-398.
- GLASHEEN, C., RICHARDSON, G. A., & FABIO, A. (2010). **A systematic review of the effects of postnatal maternal anxiety on children.** *Archives of women's mental health*, 13(1), 61-74.
- GLOGER-TIPPELT, G., GOMILLE, B., KOENIG, L., & VETTER, J. (2002). **Attachment representations in 6-year-olds: Related longitudinally to the quality of attachment in infancy and mothers' attachment representations.** *Attachment & Human Development*, 4(3), 318-339.
- GOODMAN, R. (1997). **The strengths and difficulties questionnaire: A research note.** *Journal of Child Psychol Psychiatry*, 38, 581-586.
- GÖRGÜ, E. (2018). **Okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların annelerinin bağlanma biçimleri, kişilik özellikleri ve çocukların bağlanma biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.** *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 186-209.
- GRAHAM, C. A., & EASTERBROOKS, M. A. (2000). **School-aged children's vulnerability to depressive symptomatology: The role of attachment security, maternal depressive symptomatology, and economic risk.** *Development and Psychopathology*, 12(2), 201-213.
- GREENWOOD, P. (2008). **Prevention and intervention programs for juvenile offenders.** *The future of Children*, 185-210.
- GÜVENİR, T., ÖZBEK, A., BAYKARA, B., ARKAR, H., ŞENTÜRK, B., & İNCEKAŞ, S. (2008). **Güçler ve güçlükler anketi'nin (GGA) Türkçe uyarlamasının psikometrik özellikleri.** *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 15, 65-74.
- HENRY, J. D., & CRAWFORD, J. R. (2005). **The short- form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS- 21): Construct validity and**

- normative data in a large non- clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 44(2), 227-239.**
- HESAPÇIOĞLU, S. T., CEYLAN, M. F., ERDOĞAN, B., KANDEMİR, G., & ÇÖP, E. (2017). **Okul öncesi çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunlar annedeki hangi psikiyatrik belirtiler ile ilişkilidir? *Düşünen Adam*, 30(1), 6-14.**
- HONARİ, B., & SAREMİ, A. A. (2015). **The study of relationship between attachment styles and obsessive love style. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 165, 152-159.**
- ILDİZ, I. (2016). **An examination of attachment status of preschool children. *International Education Studies*, 9(12), 232-243.**
- JUFFER, F., BAKERMANS-KRANENBURG, M. J., & VAN IJZENDOORN, M. H. (2017). **Pairing attachment theory and social learning theory in video-feedback intervention to promote positive parenting. *Current Opinion in Psychology*, 15, 189-194.**
- KALYENCİOĞLU, D., & KUTLU, Y. (2010). **Ergenlerin aile işlevi algılarına göre uyum düzeyleri. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 18(2), 56-62.**
- KARAVASİLİS, L., DOYLE, A. B., & MARKIEWICZ, D. (2003). **Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 153-164.**
- KERNS, S. E. U., DORSEY, S., TRUPIN, E. W., & BERLINER, L. (2010). **Project Focus: promoting emotional health and wellbeing for youth in foster care through connections to evidence-based practices. *Report Emot Behav Disorders Youth*, 10, 30-38.**
- KIRIMER, F., AKÇA, E., & SÜMER, N. (2014). **Orta çocuklukta anneye kaygılı ve kaçınan bağlanma: yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri-II orta çocukluk dönemi ölçeğinin türkçeye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(33), 45-57.**
- KOÇAK, E. E., & ERTUĞRUL, A. (2012). **Psikiyatrik bozukluklar ve epigenetik. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(2), 130-140.**
- KOÇ, E. D., & GÜLTEKİN-AKDUMAN, G. (2017). **Okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocukların anne bağlanma stillerinin duygusal**

- beceri düzeylerine etkisi.** *Journal of International Social Research*, 10(51), 676-683.
- KOUTRA, K., ROUMELIOTAKI, T., KYRIKLAKI, A., KAMPOURI, M., SARRI, K., VASSILAKI, M., ... & CHATZI, L. (2017). **Maternal depression and personality traits in association with child neuropsychological and behavioral development in preschool years: Mother-child cohort (Rhea Study) in Crete, Greece.** *Journal of affective disorders*, 217, 89-98.
- KRISTEN, C., EDELE, A., KALTER, F., KOGAN, I., SCHULZ, B., STANAT, P., & WILL, G. (2011). **8 The education of migrants and their children across the life course.** *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 14(2), 121-137.
- LANSFORD, J. E., MILLER-JOHNSON, S., BERLIN, L. J., DODGE, K. A., BATES, J. E., & PETTIT, G. S. (2007). **Early physical abuse and later violent delinquency: A prospective longitudinal study.** *Child maltreatment*, 12(3), 233-245.
- LEIGH, B., & MILGROM, J. (2008). **Risk factors for antenatal depression, postnatal depression and parenting stress.** *BMC Psychiatry*, 8(1), 1-11.
- LIU, M. (2015). **An ecological review of literature on factors influencing working mothers' child care arrangements.** *Journal of Child and Family Studies*, 24(1), 161-171.
- LOHAUS, A., RUETH, J. E., & VIERHAUS, M. (2020). **Cross-informant discrepancies and their association with maternal depression, maternal parenting stress, and mother-child relationship.** *Journal of Child and Family Studies*, 29(3), 867-879.
- LOVIBOND, P. F., & LOVIBOND, S. H. (1995). **The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories.** *Behaviour Research and Therapy*, 33(3), 335-343.
- MAHMOUD, J. S. R., STATEN, R. T., HALL, L. A., & LENNIE, T. A. (2012). **The relationship among young adult college students' depression, anxiety, stress, demographics, life satisfaction, and coping styles.** *Issues in Mental Health Nursing*, 33(3), 149-156.

- MARCAL, K. E. (2021). **Pathways to adolescent emotional and behavioral problems: an examination of maternal depression and harsh parenting.** *Child Abuse & Neglect*, *113*, 104917.
- MARTÍN, R. E., & OCHSNER, K. N. (2016). **The neuroscience of emotion regulation development: Implications for education.** *Current opinion in behavioral sciences*, *10*, 142-148.
- MAUNDER, R. G., LANCEE, W. J., HUNTER, J. J., GREENBERG, G. R., & STEINHART, H. A. (2005). **Attachment insecurity moderates the relationship between disease activity and depressive symptoms in ulcerative colitis.** *Inflammatory bowel diseases*, *11*(10), 919-926.
- MCCORMICK, M. P., O'CONNOR, E. E., & BARNES, S. P. (2016). **Mother-child attachment styles and math and reading skills in middle childhood: The mediating role of children's exploration and engagement.** *Early Childhood Research Quarterly*, *36*, 295-306.
- MEŞE, İ. (2013). **Engellenmiş annelik: zihinsel engelli çocukların anneleri.** *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, *8*(12), 841-858.
- MİKULİNCER, M., & SHAVER, P. R. (2012). **An attachment perspective on psychopathology.** *World Psychiatry*, *11*(1), 11-15.
- MİRZAEİ, T., NEMATOLLAHİ, M., SABZEVARİ, S., DEHGHAN, S., & SOLEYMANPOUR, M. J. (2015). **Short term effects of Islamic Zikr on anxiety, stress, and depression in mothers of children with congenital heart disease.** *Journal of Advances in Medicine and Medical Research*, 1-5.
- MUSTİLLO, S. A., DORSEY, S., CONOVER, K., & BURNS, B. J. (2011). **Parental depression and child outcomes: The mediating effects of abuse and neglect.** *Journal of Marriage and Family*, *73*(1), 164-180.
- Nacar, E. H., & Gökkaya, F. (2019). **Bağlanma ve maternal bağlanma konusunda bir derleme.** *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, *1*(1), 50-56.
- Nair, H., & Murray, A. D. (2005). **Predictors of attachment security in preschool children from intact and divorced families.** *The Journal of genetic psychology*, *166*(3), 245-263.

- Obegi, J. H., Morrison, T. L., & Shaver, P. R. (2004). **Exploring intergenerational transmission of attachment style in young female adults and their mothers.** *Journal of Social and Personal Relationships, 21*(5), 625-638.
- ÖZBEY, S. (2010). **Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü.** *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21*(21), 9-18.
- ÖZCAN, N. K., BOYACIOĞLU, N. E., ENGİNKAYA, S., BİLGİN, H., & TOMRUK, N. B. (2016). **The relationship between attachment styles and childhood trauma: a transgenerational perspective—a controlled study of patients with psychiatric disorders.** *Journal of Clinical Nursing, 25*(15-16), 2357-2366.
- ÖZMEN, S. K. (2013). **Anne-baba eğitimi programının çocuklardaki davranış sorunları ve anne-babaların depresyon düzeylerine etkisi.** *Eğitim ve Bilim, 38*(167), 98-113.
- PAHL, K. M., BARRETT, P. M., & GULLO, M. J. (2012). **Examining potential risk factors for anxiety in early childhood.** *Journal of Anxiety Disorders, 26*(2), 311-320.
- PEARLSTEİN, T., HOWARD, M., SALİSBURY, A., & ZLOTNICK, C. (2009). **Postpartum depression.** *American journal of obstetrics and gynecology, 200*(4), 357-364.
- PEDERSON, D. R., GLEASON, K. E., MORAN, G., & BENTO, S. (1998). **Maternal attachment representations, maternal sensitivity, and the infant–mother attachment relationship.** *Developmental psychology, 34*(5), 925-933.
- PEREİRA, É. F., MORENO, C., & LOUZADA, F. M. (2014). **Increased commuting to school time reduces sleep duration in adolescents.** *Chronobiology International, 31*(1), 87-94.
- PİCKARD, J. A., TOWNSEND, M., CAPUTİ, P., & GRENYER, B. F. (2017). **Observing the influence of mindfulness and attachment styles through mother and infant interaction: A longitudinal study.** *Infant mental health journal, 38*(3), 343-350.
- Ramadan, R. E., Mohamed, F. S., & Gepreel, M. A. (2020). **Evaluation of implant-assisted mandibular overdenture with new metal to metal interface**

- attachment system** (in vitro study). *Alexandria Dental Journal*, 45(1), 106-111.
- RICHARD, D. A. & SCHAT, A. C. (2011). **Attachment at (not to) work: Applying attachment theory to explain individual behavior in organizations.** *Journal of Applied Psychology*, 96, 169–182.
- RİEM, M. M., PİEPER, S., OUT, D., BAKERMANS-KRANENBURG, M. J., & VAN IJZENDOORN, M. H. (2011). **Oxytocin receptor gene and depressive symptoms associated with physiological reactivity to infant crying.** *Social cognitive and affective neuroscience*, 6(3), 294-300.
- RİGGS, B. L., KHOSLA, S., & MELTON III, L. J. (2002). **Sex steroids and the construction and conservation of the adult skeleton.** *Endocrine reviews*, 23(3), 279-302.
- RİLEY, A. A., MCENTEE, M. L., GERSON, L., & DENNİSON, C. R. (2009). **Depression as a comorbidity to diabetes: implications for management.** *The Journal for Nurse Practitioners*, 5(7), 523-535.
- SELÇUK, E., GÜNAYDİN, G., SÜMER, N., HARMA, M., SALMAN, S., HAZAN, C., DOĞRUYOL, B. VE ÖZTÜRK, A. (2010). **Kişinin bildirdiği romantik bağlanma stili, evde günlük anne bakım verme davranışını öngörür.** *Kişilik Araştırma Dergisi*, 44(4), 544–549.
- SOLANTAUS-SİMULA, T., PUNAMÄKİ, R. L., & BEARDSLEE, W. R. (2002). **Children's responses to low parental mood. I: Balancing between active empathy, overinvolvement, indifference, and avoidance.** *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(3), 278-286.
- SOUTHAM-GEROW, M. A., & PRİNSTEİN, M. J. (2014). **Evidence base updates: The evolution of the evaluation of psychological treatments for children and adolescents.** *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 43(1), 1-6.
- SROUFE, L. A. (2005). **Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood.** *Attachment & Human Development*, 7(4), 349-367.
- STRAND, J., GOULDİNG, A., & TİDEFORS, I. (2015). **Attachment styles and symptoms in individuals with psychosis.** *Nordic journal of psychiatry*, 69(1), 67-72.

- SWAIN, J., BROOKS, G. VE BOSLEY, S. (2014). **The benefits of family literacy provision for parents in England.** *Journal of Early Childhood Research, 12*(1), 77-91
- SWANSON, B., & MALLINCKRODT, B. (2001). **Family environment, love withdrawal, childhood sexual abuse, and adult attachment.** *Psychotherapy Research, 11*(4), 455-472.
- STORMONT, M., REİNKE, W., & HERMAN, K. (2011). **Teachers' knowledge of evidence-based interventions and available school resources for children with emotional and behavioral problems.** *Journal of Behavioral Education, 20*(2), 138-147.
- SÜMER, N. (2012). **Ana babalık ve bağlanma.** *Ana babalık: Kuram ve araştırma, 169-191.*
- ŞAHİN, G. VE ARI R. (2015). **Okul öncesi çocukların duygu düzenleme becerilerinin bağlanma örüntüleri açısından incelenmesi.** *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 5, 1-12.*
- Şahin, N. H., & Yaka, A. İ. (2010). **Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri'nin (YİYE-I), kendilik algısı, olumsuz otomatik düşünceler ve psikopatolojik belirtiler bağlamında incelenmesi.** *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(26), 64-76.
- Şengül, S., & Baykan, H. (2013). **Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları.** *Kocatepe Tıp Dergisi, 14*(1), 30-39.
- TELEF, B. B. (2013). **Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin öz-yeterliklerinin ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi.** *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(1), 33-49.
- TEZE, S., & ARSLAN, E. (2016). **Annesi çalışan 6 yaş çocukların ayrılık kaygısının bağlanma stilleri açısından incelenmesi.** *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, 52, 417-435.*
- THAPAR, A., COLLISHAW, S., POTTER, R., & THAPAR, A. K. (2010). **Managing and preventing depression in adolescents.** *BMJ, 340.*
- THOMPSON, R. A. (2008). **Attachment-related mental representations: Introduction to the special issue.** *Attachment & Human Development, 10*(4), 347-358.

- TRAPOLİNİ, T., UNGERER, J. A., & MCMAHON, C. A. (2007). **Maternal depression and children's attachment representations during the preschool years.** *British Journal of Developmental Psychology*, 25(2), 247-261.
- TURA, G. (2017). **Engelli çocuğu olan ve çocuğu engelli olmayan annelerin anksiyete, depresyon ve psikolojik sağamlık düzeylerinin incelenmesi.** *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 30-36.
- TURNEY, K. (2012). **Pathways of disadvantage: Explaining the relationship between maternal depression and children's problem behaviors.** *Social Science Research*, 41(6), 1546-1564.
- ULUÇ, S., & ÖKTEM, F. (2010). **Okul öncesi çocuklarda güvenli yer senaryoları ve kişilerarası beklentiler arasındaki ilişkiler.** *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 17, 139-147.
- URAL, O., GÜVEN, G., SEZER, T., AZKESKİN, K., & YILMAZ, E. (2015). **Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi.** *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5, 1-18.
- UTAŞ AKHAN, L., & BATMAZ, M. (2011). **0-6 Yaş grubu çocuğu olan çalışan annelerin çocuk bakımı ile ilgili karşılaştıkları sorunların ve sorun çözme yaklaşımlarının incelenmesi.** *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 19(3), 161-167.
- UYANIK, Ö., KIZILTEPE, G., ÖZSÜER, S. VE YAŞAR, M. (2014). **61-72 aylık çocukların demokratik tutum ve davranışlarının anne görüşlerine göre değerlendirilmesi.** *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 173(173), 227-244.
- VAN IJZENDOORN, M. H., SAGİ, A., & LAMBERMON, M. W. (1992). **The multiple caretaker paradox: Data from Holland and Israel.** *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1992(57), 5-24.
- VİLLODAS, M. T., BAGNER, D. M., & THOMPSON, R. (2018). **A step beyond maternal depression and child behavior problems: The role of mother-child aggression.** *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 47(4), 634-641.

- VOLLING, B. L., NOTARO, P. C., & LARSEN, J. J. (1998). **Adult attachment styles: Relations with emotional well-being, marriage, and parenting.** *Family Relations*, 355-367.
- VOSTANIŞ, P., GRAVES, A., MELTZER, H., GOODMAN, R., JENKINS, R., & BRUGHA, T. (2006). **Relationship between parental psychopathology, parenting strategies and child mental health.** *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 41(7), 509-514.
- WALL, G. (2018). **'Love builds brains': representations of attachment and children's brain development in parenting education material.** *Sociology of health & illness*, 40(3), 395-409.
- WARREN, S. L., HUSTON, L., EGELAND, B., & SROUFE, L. A. (1997). **Child and adolescent anxiety disorders and early attachment.** *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(5), 637-644.
- WILLIFORD, A. P., CALKINS, S. D., & KEANE, S. P. (2007). **Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors.** *Journal of abnormal child psychology*, 35(2), 251-263.
- YUEMING, X. (2015). **On early childhood psychology development.** *The Guide of Science & Education*, 08.
- ZDOLSKA-WAWRZKIEWICZ, A., CHRZAN-DETKOŚ, M., PIŻUŃSKA, D., & BÍDZAN, M. (2020). **Attachment styles, various maternal representations and a bond to a baby.** *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 17(10), 33-63.

TEZLER

- AHMADOWA, P. (2019). *Annenin bağlanma özelliği ile ebeveyn tutumları ve çocukların ruhsal, davranışsal durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AKDAĞ, C. (2017). *Genç yetişkin bireylerin anne-babalarıyla kurdukları ilişki örüntüsünün romantik ilişkilerindeki kaygı ve kaçınma düzeylerini yordama gücü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- AKKAPULU, E. (2005). *Ergenin sosyal yetkinlik beklentisini yordayan bazı değişkenler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- AKSEKİLİ, E. (2017). *60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- AYDIN, R. Ş. (2013). *Yaşam becerileri psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerin etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- BAYINDIR, D. (2016). *48-72 aylık çocuklar için öz düzenleme becerileri ölçeği'nin geliştirilmesi ve çocukların öz düzenleme beceri düzeyleri ile annelerine bağlanma biçimleri, annelerin ebeveyn davranışları ve psikolojik sağlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- BOLATTEKİN, A. (2014). *Anne-babanın bağlanma stilleri, anne-baba tutumları ve çocuklarındaki davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇAMURLU, C. (2006). *Annenin bağlanma düzeyi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanma düzeyine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- DEMİREL, C. (2018). *Yetişkinlerde bağlanma stillerinin mutluluk, yaşam doyumu ve depresyon ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- DURSUN, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- ERTAN, L. (2017). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalarda sosyal kaygı ve algılanan sosyal destek* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ERYILMAZ, N. (2010). *Çocuk yuvasında ve ailesinin yanında kalan 6 yaş çocuklarının duygusal becerilerinin karşılaştırılması* (Yayınlanmamış

- Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- FIRAT, B. (2020). *Annelerin duygu düzenleme güçlükleri ve erişkin bağlanma stillerine göre 48-72 aylık çocukların duygu düzenleme becerilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- GÜNER, A. (2011). *Okul öncesi çocuklar ve ebeveynlerinin bağlanma güvenlikleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İLASLAN, Ö. (2009). *Çocukların bağlanma davranışlarının özlük niteliklerine ve anne bağlanma stillerine göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- KASUTO, M. (2017) *Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KAYMAK, P. (2015). *Bağlanma stillerinin okul öncesi dönem sosyal davranışlara etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KELEŞ, M. (2019). *4-6 Yaş arası çocukların oyuncak tercihleri ve oyun becerilerinin annenin depresyon düzeyi ile ilişkilendirilerek incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KOZAN, D. (2020). *Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocukların okul olgunlukları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- KÜÇÜK, M. (2020). *Yetişkinlerin öz şefkat, bağlanma stilleri ve psikolojik iyi oluş özelliklerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçüködük, C. (2015). *3-5 yaş arasında ve anaokuluna giden çocukannelerinin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri ile çocuğun davranışları ve ayrılma kaygısı arasındaki ilişki: Bilişsel esnekliğin aracı rolü*

- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- NALBANDOĞLU, G. (2016). *6 ile 11 yaş arasında çocuklarda görülen ruhsal sorunların annelerin bağlanma düzeyi, çocuk yetiştirme tutumu ve aile işlevleri ile olan ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- OKUTAN, E. (2010). *Kişilik özelliklerinin tükenmişliğe etkisi: bir örnek olay incelemesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ORHAN, S. (2010). *Altı şapkalı düşünme tekniğinin ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin konuşma becerilerini geliştirmeye etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ÖZEK, M. (2011). *Çalışan annelerin iş stresiyle başa çıkma becerisi ile tükenmişlik düzeylerinin aile değerlendirmesine ve çocuklarının davranışlarına etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- ÖZKUL, F. B. (2015). *48-60 aylık çocukların babalarının ebeveyn öz yeterlik algularının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SEVEN, S. (2006). *6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- SHAFİQ, M. (2010). Anne Çocuk Bağlanması ve Aile Durumu. *Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ABD.*
- ŞAHİN, G. (2015). *Okul öncesi çocukların yürütücü işlevlerinin ve duygu düzenleme becerilerinin bağlanma örüntüleri açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şen-Akkoyun Ç. (2019). Algılanan ebeveynlik yaklaşımlarının, annelerin akılcı olmayan inançları ve kendi çocuklarına karşı gösterdikleri ebeveynlik tutumlarıyla ilişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- TUNA, İ. (2018). *Annenin bağlanma stili ile çocuk yetiştirme tutumu ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UZUN, N. (2015). *Ergenlerde sağlıklı yaşam biçimi davranışları, ebeveyn kontrolü ve depresyon ile obezitenin ilişkisi: Obezite için koruyucu ve risk faktörleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- YEŞİLDAŞ, F. B. (2018). *Okul öncesi çocuklarda kaygının ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- YURDALAN, E. (2019). *Annelerin bağlanma stilleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, KKTC.

EKLER

- EK-1:** Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formu
EK-2: Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formu (Google Docs)
EK-3: Etik Kurul Onay Belgesi

EK-1: Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formu

ÇOCUK-ANNE İLİŞKİLERİ DEĞERLENDİRME FORMU

Sevgili anneler,

Bu araştırmanın amacı çocukların ve annelerin bağlanma kalitelerini belirlemek, annelerin depresif belirti, kaygı düzeyleri ve stres yanıtları ile çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarına, dikkat eksikliği hiperaktivite ve akran ilişki sorun düzeylerine etkisini incelemek amacıyla planlanmıştır. Çocukların anne bağlanma stillerini belirleyerek ailelere destek sağlanması ve anne-çocuk bağlanmasının çocuğun duygusal ve davranışsal becerilerine etkisini göstermesi açısından araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi, sizlerin sorulara vereceği samimi cevaplara bağlıdır. Bu nedenle her soruyu özenle cevaplamanız bizim için çok önemlidir. Bu anketteki sorulara vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve araştırmanın amacı dışında kullanılmayacaktır. Ölçek dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikleri belirlemek için *Kişisel Bilgi Formu*, ikinci bölümde çocukların anne bağlanma stillerini belirlemek için *Yakın İlişkiler Envanteri*, üçüncü bölümde annelerin kaygı ve stres tepkilerini ölçebilmek için *Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği* son bölümde ise çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ölçebilmek için *Güçler Güçlükler Anketi* ölçeğimiz bulunmaktadır. Bu ölçeklerde görüşlerinizi öğrenmemizi sağlayacak maddeler bulunmaktadır.

Bu araştırmaya katılarak bilimsel bir çalışmaya destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

Dr. Öğr. Üyesi Ali Yiğit KUTLUCA

Istanbul Aydın Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü

Tuba Nur DÜZ

Istanbul Aydın Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

DEMOGRAFİK BİLGİLER

Aşağıdaki maddelerde durumunuza uygun seçeneğin yanındaki parantezin içine (x) işareti koyunuz ya da uygun gördüğünüz açıklamayı yazınız.

Yaşınız

- 22-27
- 28-34
- 35-40
- 40 ve üzeri

Öğrenim Durumunuz

- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Lisansüstü

Çalışıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

Çocuk sayısı

- 1
- 2
- 3
- 4 ve üstü

Ailenin Toplam Gelir Düzeyi

- 2000-2500
- 2501-3000
- 3001-3500
- 3501-4000
- 4000 ve üzeri

Anne Medeni Durumu

- Evli
- Bekâr

YAKIN İLİŞKİLER YAŞANTILAR ENVANTERİ II (YİYE II)

Aşağıdaki maddeler çocuğunuza hissettiğiniz duygularla ilgilidir. Her bir madde çocuğunuz ile ilişkinizi duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını göstermektedir. Maddelerin karşılıklarına çarpı (X) koyarak gösteriniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
		1	2	3	4	5
1	Çocuğumun sevgisini kaybetmekten korkarım.					
2	Gerçekte ne olduğunu çocuğuma göstermemeyi tercih ederim.					
3	Sıklıkla, çocuğumun artık benimle olmak istemeyeceği korkusuna kapılırım.					
4	Duygu ve düşüncelerimi çocuğumla paylaşmak konusunda kendimi rahat hissedirim.					
5	Sıklıkla, çocuğumun beni gerçekten sevmediği kaygısına kapılırım.					
6	Çocuğuma güvenip inanmak konusunda kendimi rahat bırakmakta zorlanırım.					
7	Benim çocuğumu önemseyemediğim kadar önemsemeyeceklerinden endişe duyarım.					
8	Çocuğuma yakın olma konusunda çok rahatımdır.					
9	Sıklıkla, çocuğumun hislerinin benim ona duyduğum hisler kadar güçlü olmasını isterim.					
10	Çocuğuma açılma konusunda kendimi rahat hissetmem.					
11	Çocuğumla olan ilişkiyi kafama çok takarım.					
12	Çocuğuma fazla yakın olmamayı tercih ederim.					
13	Benden uzakta olduğunda, çocuğumun başka birine ilgi duyabileceği korkusuna kapılırım.					
14	Çocuğum benimle çok yakın olmak istediğinde rahatsızlık duyarım.					
15	Çocuğuma duygularımı gösterdiğimde, onun da benim için aynı şeyleri hissetmeyeceğinden korkarım.					
16	Çocuğuma kolayca yaklaşabilirim.					
17	Çocuğumun beni terk edeceğinden pek endişe duymam.					
18	Çocuğumla yaklaşmak bana zor gelmez.					
19	Çocuğum kendimden şüphe etmeme neden olur.					
20	Genellikle, çocuğumun sorunlarını ve kaygılarını tartışırım.					
21	Terk edilmekten pek korkmam.					
22	Zor zamanlarımda, çocuğumdan yardım istemek bana iyi gelir.					
23	Çocuğumun bana benim istediğim kadar yaklaşmak istemediğini düşünürüm.					

24	Çocuğuma hemen hemen her şeyi anlatırım.					
25	Çocuğum bazen bana olan duygularını sebepsiz yere değiştirir.					
26	Başımдан geçenleri çocuğumla konuşurum.					
27	Çok yakın olma arzumu bazen insanları korkutup uzaklaştırır.					
28	Çocuğum benimle çok yakınlaştığında gergin hissedirim.					
29	Çocuğum beni yakından tanıdıkça, gerçek benden hoşlanmayacağını düşünüp korkarım.					
30	Çocuğuma güvenip inanma konusunda rahatımdır.					
31	Çocuğumdan ihtiyaç duyduğum şefkat ve desteği görememek beni öfkelenendirir.					
32	Çocuğuma güvenip inanmak benim için kolaydır.					
33	Başka insanlara denk olamamaktan endişe duyarım.					
34	Çocuğuma şefkat göstermek benim için kolaydır.					
35	Çocuğum beni sadece kızgın olduğumda önemser.					
36	Çocuğum beni ve ihtiyaçlarımı gerçekten anlar.					

DEPRESYON ANKSİYETE STRES ÖLÇEĞİ (DAS-42)

Aşağıdaki soruları son bir hafta içindeki genel durumunuzu göz önünde bulundurarak, size en uygun olan seçeneğe göre işaretleyiniz.

SON 1 HAFTADAKİ DURUMUNUZ		Hiçbir zaman	Bazen ve ara sıra	Oldukça sık	Her zaman
		1	2	3	4
1	Oldukça önemsiz şeyler için üzüldüğümü fark ettim.				
2	Ağzımda kuruluk olduğunu fark ettim.				
3	Hiç olumlu duygu yaşayamadığımı fark ettim.				
4	Soluk almada zorluk çektim (<i>örneğin fizik egzersiz yapmadığım halde aşırı hızlı nefes alma, nefessiz kalma gibi</i>)				
5	Hiçbir şey yapamaz oldum.				
6	Olaylara aşırı tepki vermeye meyilliyim.				
7	Bir sarsaklık duygusu vardı (<i>sanki bacaklarım beni taşıyamayacakmış gibi</i>).				
8	Kendimi gevşetip salıvermek zor geldi.				
9	Kendimi, beni çok tedirgin ettiği için sona erdiğinde çok rahatladığım durumların içinde buldum.				
10	Hiçbir beklentimin olmadığı hissine kapıldım.				
11	Keyfimin pek kolay kaçırılabilirdiği hissine kapıldım.				
12	Sinirsel enerjimi çok fazla kullandığımı hissettim.				
13	Kendimi üzgün ve depressif hissettim.				
14	Herhangi bir şekilde <i>geciktirildiğimde (asansörde, trafik ışıklarında, bekletildiğimde)</i> sabırsızlandığımı hissettim.				
15	Baygınlık hissine kapıldım.				
16	Neredeyse her şeye karşı olan ilgimi kaybettiğimi hissettim				
17	Birey olarak değersiz olduğumu hissettim.				
18	Alıngan olduğumu hissettim.				
19	Fizik egzersiz veya aşırı sıcak hava olmasa bile belirgin biçimde terlediğimi gözledim (<i>örneğin ellerim terliyordu</i>).				
20	Geçerli bir neden olmadığı halde korktuğumu hissettim.				
21	Hayatın değersiz olduğunu hissettim.				
22	Gevşeyip rahatlamakta zorluk çektim.				
23	Yutma güçlüğü çektim.				
24	Yaptığım işlerden zevk almadığımı fark ettim.				
25	Fizik egzersiz söz konusu olmadığı halde kalbimin hareketlerini hissettim (<i>kalp atışlarımın hızlandığını veya düzensizleştiğini hissettim</i>).				

26	Kendimi perişan ve hüzünlü hissettim.				
27	Kolay sinirlendirilebildiğimi fark ettim.				
28	Panik haline yakın olduğumu hissettim.				
29	Bir şey canımı sıktığında kolay sakinleşemediğimi fark ettim.				
30	Önemsiz fakat alışkın olmadığım bir işin altından kalkamayacağım korkusuna kapıldım.				
31	Hiçbir şey bende heyecan uyandırmıyordu.				
32	Bir şey yaparken ikide bir rahatsız edilmeyi hoş göremediğimi fark ettim.				
33	Sinirlerimin gergin olduğunu hissettim.				
34	Oldukça değersiz olduğumu hissettim.				
35	Beni yaptığım işten alıkoyan şeylere dayanamıyordum.				
36	Dehşete düştüğümü hissettim.				
37	Gelecekte ümit veren bir şey göremedim.				
38	Hayatın anlamsız olduğu hissine kapıldım.				
39	Kışkırtılmakta olduğumu hissettim.				
40	Panikleyip kendimi aptal durumuna düşüreceğim durumlar nedeniyle endişelendim.				
41	Vücudumda (<i>örneğin ellerimde</i>) titremeler oldu.				
42	Bir iş yapmak için gerekli olan ilk adımı atmada zorlandım.				

GÜÇLER VE GÜÇLÜKLER ANKETİ

Her cümle için, Doğru Değil, Kısmen Doğru, Kesinlikle Doğru kutularından birini işaretleyiniz. Kesinlikle emin olamıyorsanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı son altı ay içindeki durumunuzu göz önüne alarak veriniz.

		Doğru Değil	Kısmen doğru	Kesinlikle doğru
		1	2	3
1	Diğer insanların duygularını önemser.			
2	Huzursuz ve aşırı hareketlidir, uzun süre kıpırdamadan duramaz.			
3	Sıkça baş ağrısı, karın ağrısı ve bulantı şikâyetleri olur.			
4	Diğer çocuklarla kolayca paylaşır. (Yiyeceğini, oyuncasını, kalemini vs.)			
5	Sıkça öfke nöbetleri olur ya da aşırı sinirlidir.			
6	Daha çok tek başınadır, yalnız oynama eğilimindedir.			
7	Genellikle söz dinler, büyüklerin isteklerini yapar.			
8	Birçok kaygısı vardır. Sıkça endişeli görünür.			
9	Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş ya da kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olur.			
10	Sürekli elleri ayakları kıpır kıpırdır ya da oturduğu yerde kıpırdanıp durur.			
11	En az bir yakın arkadaşı vardır.			
12	Sıkça diğer çocuklarla kavga eder ya da onlarla alay eder.			
13	Sıkça mutsuz, kederli ya da ağlamalıdır.			
14	Genellikle diğer çocuklar tarafından sevilir.			
15	Dikkati kolayca dağılır. Dikkatini toplamakta güçlük çeker.			
16	Yeni ortamlarda gergin ya da huysuzdur. Kendine güvenini kolayca kaybeder.			
17	Kendinden küçüklere iyi davranır.			
18	Sıkça yalan söyler ya da hile yapar.			
19	Diğer çocuklar ona takarlar ya da onunla alay ederler.			
20	Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen) yardım etmeye istekli olur.			
21	Bir şeyi yapmadan önce düşünür.			
22	Ev, okul ya da başka yerlerden çalar.			
23	Büyüklerle çocuklardan daha iyi geçinir.			
24	Pek çok korkusu var. Kolayca ürker.			
25	Başladığı işi bitirir, dikkat süresi iyidir.			

Yardıminız için teşekkür ederiz.

EK-2: Çocuk-Anne İlişkileri Değerlendirme Formu (Google Docs)

ÇOCUK-ANNE İLİŞKİLERİ DEĞERLENDİRME FORMU

Sevgili anneler,

Bu araştırmanın amacı çocukların ve annelerin bağlanma kalitelerini belirlemek, annelerin depresif belirti, kaygı düzeyleri ve stres yanıtları ile çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarına, dikkat eksikliği hiperaktivite ve akran ilişki sorun düzeylerine etkisini incelemek amacıyla planlanmıştır. Çocukların anne bağlanma stillerini belirleyerek ailelere destek sağlanması ve anne-çocuk bağlanmasının çocuğun duygusal ve davranışsal becerilerine etkisini göstermesi açısından araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi, sizlerin sorulara vereceği samimi cevaplara bağlıdır. Bu nedenle her soruyu özenle cevaplamanız bizim için çok önemlidir. Bu anketteki sorulara vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve araştırmanın amacı dışında kullanılmayacaktır. Ölçek dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikleri belirlemek için Kişisel Bilgi Formu, ikinci bölümde çocukların anne bağlanma stillerini belirlemek için Yakın İlişkiler Envanteri, üçüncü bölümde annelerin kaygı ve stres tepkilerini ölçebilmek için Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği son bölümde ise çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ölçebilmek için Güçler Güçlükler Anketi ölçeğimiz bulunmaktadır. Bu ölçeklerde görüşlerinizi öğrenmemizi sağlayacak maddeler bulunmaktadır.

Bu araştırmaya katılarak bilimsel bir çalışmaya destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

Dr. Öğr. Üyesi Ali Yiğit KUTLUCA
İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü

Tuba Nur DÜZ
İstanbul Aydın Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

[Sonraki](#)

Bu içerik Google tarafından oluşturulmamış veya onaylanmamıştır. [Kötüye Kullanımı Bildirme](#) - [Hizmet Şartları](#) - [Gizlilik Politikası](#)

Form Linki

https://docs.google.com/forms/d/1AIIzpiFKzqYLWBBXpkEji5DDgW0Cxu6uHWW26_JDuX4/viewform?edit_requested=true&fbzx=170986118605717254

EK-3: Etik Kurul Onay Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 15/04/2020-1499

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 88083623-020
Konu : Etik Onay Hk.

Sayın Tuba Nur DÜZ

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 18.03.2020 tarihli ve 2020/02 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

e-İmzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Alper FİDAN
Müdür Yardımcısı

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://evrakdogrula.aydin.edu.tr/en/Vision.Dogrula/BelgeDogrulama.aspx?V=BE5D3ZH7>

Adres:Başyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Kağıtçıkömece / İSTANBUL
Telefon:444 1 428
Elektronik Ağ:<http://www.aydin.edu.tr/>

Bilgi için: Tuğba SÖNNETCİ
Unvanı: Enstitü Sekreteri

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad: Tuba Nur DÜZ

ÖĞRENİM DURUMU:

Yüksek Lisans: :2021, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Lisans: :2018, Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Programı

Lise: :2013, Halide Edip Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü